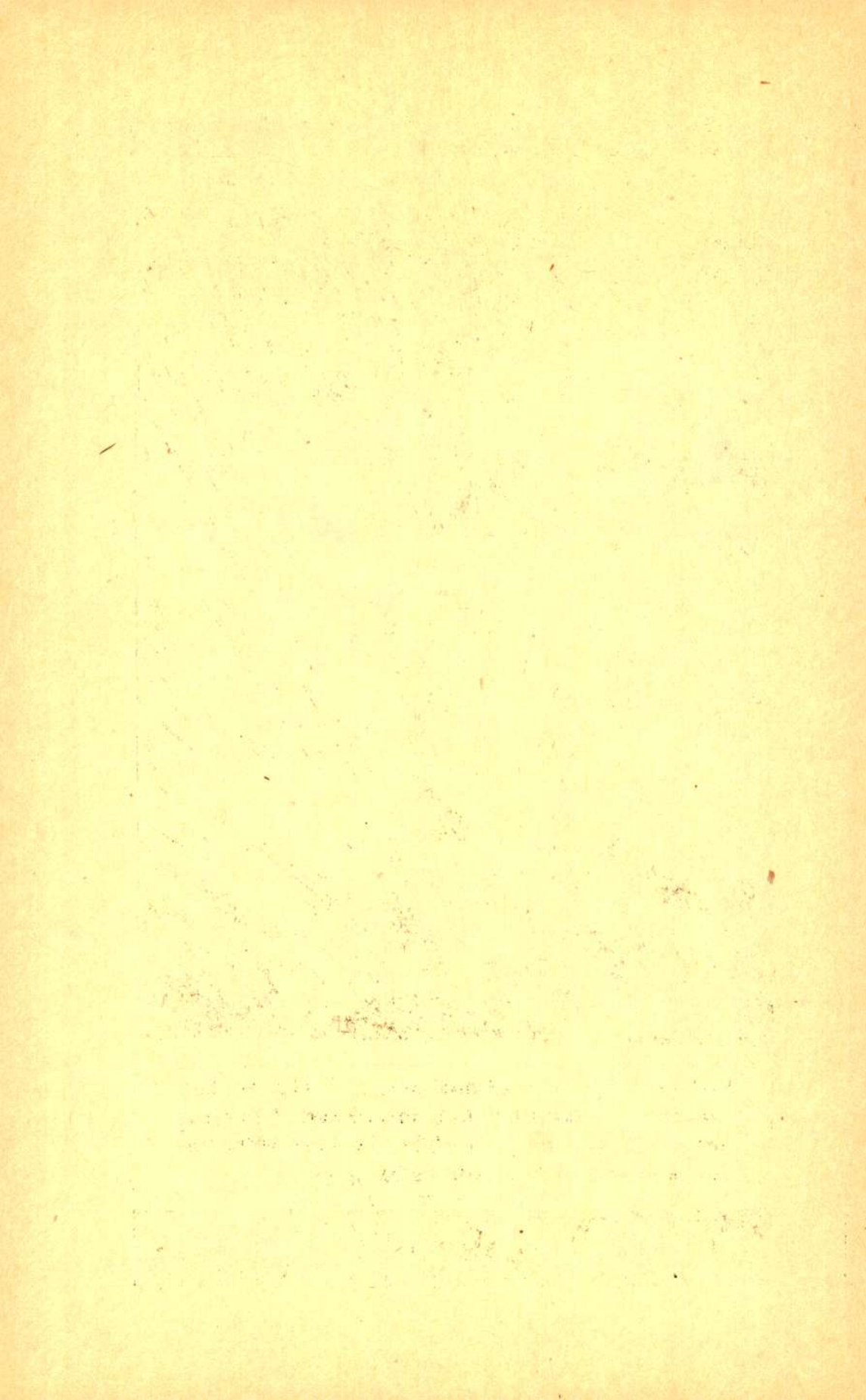

Lasteraamatukogudest meil ja mujal; IFLA 56. konverents Stockholmis; hõimukaaslased Siberimaal ootavad abi; missugune võiks olla Eesti väikelinna raamatukogu; kuidas hoida silmi jpm.

RAAMATUKOGU

**EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHING
EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU**

RAAMATUKOGU

**NR 3
TALLINN 1990**

Toimetuse kolleegium:

L. Lepik, H. Jürman, A. Norberg, E. Rannap, I. Tingre, T. Valm

Tegevtoimetaja Kai Maran

Keeletoimetaja Milvi Juske

Tehniline toimetaja Hilja Kotkas

Aadress:

200106 Tallinn

Kiriku plats 1

Eesti Rahvusraamatukogu

«Raamatukogu» toimetus (tel. 44 05 21)

Kõigile raamatukoguhoidjate ühingutele Euroopas

Meie, Eesti Vabariigi pealinnas Tallinnas 10.—15. 09. 1990. a toimunud I rahvusvahelistest lasteraamatukogupäevadest osavõtjad, pöördume kõikide Euroopa raamatukoguhoidjate ühingute poole järgmise üleskutsega:

Euroopa on meie ühiskodu ning lapsed selle hõmsed kujundajad ja hoidjad. Siiski peame endale teadvustama, et see kodu pole veel nii turvaline ega üksmeelne, kui me seda sooviksime. Just laps on esimene, kes selle pärast kannatab. Kuid tema on ka see, kellele me võime loota. Usaldagem rohkem lapsi ja noori, sest nende päralt on tulevik. Aidates lapsi, aitame ka iseennast. Tuleviku võti on tarkus ja headus. Mida me ise ei suuda, seda suudavad raamat ja raamatukogu, kus on varjul nii tarkus kui headus.

Meie ettepanek on, et Eesti Lasteraamatukogu algatatud rahvusvahelised lasteraamatukogupäevad muutuksid traditsiooniliseks ning nendega ühineksid kõigi Euroopa riikide lastega töötavad raamatukogud. Meie soov on tõsine ja tuleb südamest. Kes meist astub järgmise sammu ja millal? Palume informeerida: 200106 Eesti Lasteraamatukogu, Tallinn, Kingissepa 30; Eesti Rahvusraamatukogu, telefax: 7-0142 442094.

Eesti Lasteraamatukogu
Läti Rahvusraamatukogu
Leedu Rahvusraamatukogu
Leningradi Lasteraamatukogu
Rootsi raamatukogud

Soome raamatukogud

Ungari raamatukogud

ANNE RANDE
ILGA RASIMA
ALDONA AUGUSTAITIENE
IRINA TŠERNJAK
ANNALENA ERLANDSSON
BRIGITTE KÜHNE
BIRGITTA AHLEN
KAARINA VEHVILÄINEN
LEENA NIEMI
KATJA LAHTI
PÄIVI LEHMUSVUORI
EVA MÈTE
ANDRÁSNE JÁRAI
ATTILÁNE JUDIT HORVÁTH

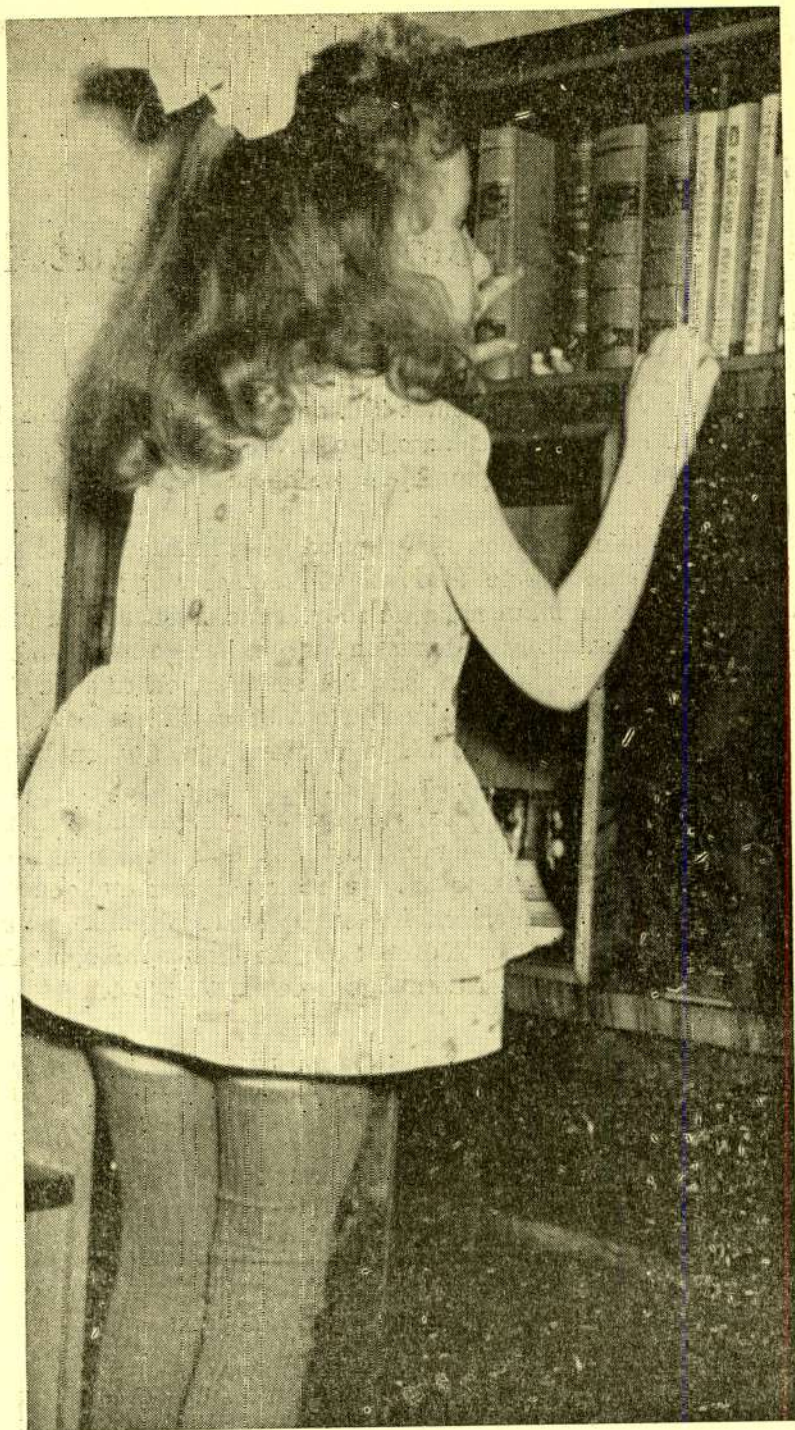

Foto HARRI LEPIK

Seitse lippu lasteraamatukogus

Kui palju on lastel abi raamatust, missuguseks peaks saama tänane lasteraamatukogu, et ta oleks ka turvaline ja kodune paik, kuidas õpetada iseseisvalt lugema puuetega lapsi — need olid mõned teemadest, mille üle arutlesid seitsme maa lasteraamatukogutöötajad ja pedagoogid septembrikuul Tallinnas. Eesti Lasteraamatukogu oli korraldanud I rahvusvahelised lasteraamatukogutöötajate päevad.

Lasteraamatukogu direktor **Anne Rande** ja direktori asetäitja **Leida Olszak** põhjendasid konverentsi vajalikkust nii: «Üks soov oli teadvustada meie ja teiste maade kultuuriüldsusele lasteraamatukogude tähtsust. Ei anta ju alati endale aru, et lugemishuvilised ja seega ka analüüsivõimelised inimesed kujunevad suurelt jaolt just lasteraamatukogus. See on nagu kasvulava, ja teadagi tuleks seda hästi hooldada. Tundsi me ka vajadust end teiste maadega võrrelda: kas meil on üldse põhjust end eurooplasteks pidada?

Kutsusime oma lähemad naabrid — kolleegid Lätist, Leedust ja Leningradist —, meie hõimurahvad soomlased ja ungarlased ning pisut kaugemad naabrid rootslased. Tore, et nende hulgas olid ülekaalus raamatukoguhoidjad, kes igapäevatööd hästi tunnevad. Konverentsi teemad kujunesid nagu iseenesest ja ilma suuremate vaidlusteta. Need jagunesid kolme suurde gruppi — «Laps ja ühiskond», «Laps ja lugemine», «Laps ja raamatukogu».

☉ Üks võrdlusmoment hakkas kohe silma konverentsi süvenematagi. Nimelt — lasteraamatukogud omaette asutusena on olemas ainult N Liidus. Mida sellest arvata? Kas korraldada ka meil asjad ümber?

A. R.: Mujal maailmas tõesti see nii ei ole. Ei olnud ka Eesti Vabariigis. 1933. a avati Tallinna Keskraamatukogu juures Noorteraamatukogu. 1952. a sai keskraamatukogu lasteosakonnast iseseisev Kesklinna I Lasteraamatukogu ning 1961. a taas osakond, siis juba nüüdse Eesti Rahvusraamatukogu juures. Algas suhteliselt väikese raamatukogu kiire kasv (mis viimasel ajal on jällegi pidurdunud). Järjekordse NLKP KK otsuse tahtel (igas liiduvabariigis olgu iseseisev lasteraamatukogu keskus!) ja oludegi sunnil (ehk annab see lahutus vähemalt ruumid!) oleme iseseisvad 1976. aastast. Mis saab edasi? Oleme vaaginud asja oma kolleegidega, Kultuuriministeeriumi inimestega, Rahvusraamatukogu direktoriga jpt. Kõik on arvamusel, et eraldi asutus on end siiani õigustanud. Uutmise

õhinas on tihti lammutatud kõik vana kui täiesti kõlbmatu. Arvame, et alati pole see kõige mõistlikum. Vanast on vaja võtta edasiviiv ja sobitada see uude. Tulevasel Eesti Lasteraamatukogul peaks olema kaks töösuunda. Lisaks lastepärasele teenindusele tahaksime väija arendada mujalgi maailmas tuntud lastekirjanduse instituudi. Eestis oleks see eriti oluline, sest meil tegelevad lastekirjanduse ja laste lugemusega vaid mõned asjatundjad. Olid meil kunagi suuremadki kavad — Süda tänava piirkonnast pidi saama lastekultuuri linnaosa, kuhu oleksid kuulunud Muusikamaja, Laste Loomingu Maja, Lasteraamatukogu, keeltekool, õppekeskused jpm. Kooskõlastatud projektid on mul praegugi lausahtlis, käigust maha pole neid keegi võtnud, aga käikuandmisest pole ka juttu olnud. Imselt on lihtsalt unustatud. Hea, et meil on vähemalt selge arusaam, kuhupoole püüda.

☉ Tavaliselt alustatakse ikka sellest, milliseid järgimist väärivaid töökogemusi konverents pakkus. Kui teeks praegu vastupidi: kas külalised märkasid siin ka midagi sellist, mis neid kadedaks tegi?

L. O.: Nemad panid väga imeks, et meie raamatukoguhoidjad ka teadusega tegelevad. Nendele oli see päris tundmata asi, et keegi lihtsalt puht

Suurürituse õnnistas sisse Jõhvi koguduse õpetaja Peeter Kaldur

Skellefteå kommunni Burträski raamatukogu juhataja Annalena Erlandsson kinkis Eesti Lasteraamatukogule kotitäie imeilusaid lasteraamatuid

entusiasmist pärast päevatööd tegeleb niisuguse asjaga, mis ületab igapäevavajaduse. Vastasime siis, et meil on väga raske oma argitööd tänapäevasel tasemel teha, aga me püüame teha hästi seda, mis on võimalik ja ei vaja muud kui kirjutuslauda ja head tahet.

☉ Ja mida imetlesite teie? Päevad olid täis sisukaid ettekandeid, mida nende ideedest oleks võimalik meil rakendada?

L. O.: Päris kindlasti on meil palju õppida Rootsi ja Soome lasteraamatukogude koostööst koolidega. Meil on side nende asutuste vahel üpris lõtv. Tallinnas on 60 üldhariduskooli ümber, enamikus koolides on kaks raamatukogutöötajat, nii et Tallinn on tegelikult kooliraamatukogude linn ja ta pole Eestis mingi erand. Tegelikult aga kooliraamatukogudel suuremat tähtsust ei ole — nende raamatuvalik on väike ja raamatukogu uksti tihti kinni.

A. R.: Eeskujuks võiksid siin olla Rootsi Skellefteå linna raamatukogud, millega mul endal õnnestus hiljuti tutvuda. Seal on suures raamatukogus eraldi lasteosakond või siis kasutavad kõik kooliraamatukogu, mille juurde võib kuuluda nii alevi laste- kui täiskasvanute kogu. Koolimaja uksest võivad sisse astuda kõik. Kas raamatukogu on kooli juures või omaette, seda otsustab iga lään ise. Minu arvates võiksime meiegi Eestis teha samamoodi, et kooliraamatukogu võiksid kasutada kõik. Teine võimalus, et raamatukogu asub kultuurimajas või klubis. Riigi raha kokkuhoid peaks olema enesestmõistetav. Meie kooliraamatukogud on

aga täiesti iseene hooleks jäetud. Mina soovin küll, et kooliraamatukogude keskus asuks sektorina meie juures. Muidu on nagu luik, haug ja vähk, kes veavad igaüks ise suunda. Muidugi aitaks palju, kui haridus- ja kultuurisüsteem läheksid kokku, nii nagu see mujal on.

Meie konverentsi üks huvitavamaid ettekandeid oligi rootslannalt Brigitte Kühnelt, kes tutvustas nn Kalmari mudelit, mis käsitleb raamatukogutööd koolipäeva loomuliku osana. Ettekande avaldamine meie ajakirjas peaks pakkuma inspiratsiooni meilegi.

L. O.: Põhjamaade raamatukogud pühendavad ka palju aega ja jõudu puuetega inimestele, kes poleks ilma abita iseseisvalt lugema hakanudki. Igasugune ebatüüpiline lugeja näib neile olevat tõeliselt armas ja nad püüavad suure hoolega täita oma fondi just neile mõeldes. Raamatut peavad nad parimaks vaimse arengu soodustajaks.*

☉ Varem ei ole sellist lasteraamatukogule pühendatud konverentsi kusagil korraldatud. Ja nagu nähtub üleskutsesest «Kõigile raamatukoguhoidjate ühingutele Euroopas», soovite üritusele laiemat kandepinda?

A. R.: Mõtte koostada selline läkitus tuli sõna otseses mõttes üleöö. Esimese konverentsipäeva õhtul istusime Silvi Sauli ja Leida Oisakiga raamatukogus ja kirjutasime läkituse vaimis. Meie külalised olid sellega väga päri. Rootslased pakkusid oma abi teksti paljundamisel ja lubasid osa läkitusi ise Rootsis posti panna. Teine pöördumine läks IFLA presidendile, et inormeerida teda niisugusest üritusest ja anda märku, et peale kolmanda maailma riikide vajame abi ka meie. Soomlased ja rootslased lubasid maad kuulata, kas ei võiks järgmist üritust korraldada omal maal, sest endised sotsimaad pole praegu majanduslikult võimelised nii suuri kokkutulekuid korraldama. Mõned sealt ei saanud rahapuudusel siiaagi sõita.

☉ Kes aga toetasid teid rahaliselt?

A.R.: Kultuuriministeerium, samuti ERÜ. Eriliselt tahame tänada Rahvusraamatukogu. Nemad aitasid meil paljundada kõik ettekannete tekstid, andsid kasutada oma saali, telefaksi, bussid. Kõik külalised paluti Ivi Eenmaa juurde vastuvõtule. Rahvusraamatukogu fotograaf Teet Malsroos töötas meie ürituse heaks kõik kolm päeva.

Samas oli paraku ka sellist, mis halvas mõttes üllatas. Kolmandal konverentsipäeval tuli ettekandeid kuulama 120st osavõtjast 60, neist enamik väliskülalised. Millest selline loidus, ükskõiksus, tuimus?

☉ Konverentsi külalised kinnitasid nagu ühest suust, et see oli siiras, aus, rõõmus, kogu hingest tehtud üritus. Leningradi esindaja sõnas, et kõige tähtsam — hingevalgus — oli konverentsil olemas, ja see ei tohi kaduda. Kuidas vaatate asjale tagantjärele ise?

* Birgitta Ahleni ettekande «Raamatukogud ning lugemis- ja kirjutamisraskustega lapsed» avaldame «Raamatukogu» järgmises numbris.

Kuigi konverentsipäevad olid tõsiselt tõised ja väsitavad, peeti õhtuti pidu isegi põlvili... eesti rahvamängud köitsid kõiki

L. O.: Inimene vajab vahetevahel niisuguseid positiivseid vapustusi, mis löövad argimõtlemise segamini ja aitavad asju kõrvalt näha. See mõjub tervendavalt ning annab ideid ja jõudu. Kõigest konverentsil kõneldust ilmub eesti ja saksa keeles omaette kogumik, loodetavasti kevadel.

JutuaJamise pani kirja KAI MARAN
Fotod TEET MALSROOS

Kalmari mudel

Tagasivaade

Juba 70ndatel aastatel leidis Kalmaris (linn Rootsi kagurannikul, 55 000 elanikku) asjahuvilisi, kes tahtsid raamatukogusid kooliõpetusse kaasa tõmmata. Esimesed koostöökatsed said teoks 1977. a. Need olid sedavõrd edukad, et järgmisel aastal sõlmiti kokkulepe kooli- ja kultuuri-ametite vahel eesmärgiga tutvustada kõigile 7—16aastastele lastele head kirjandust ja infootsinguid raamatukogus.

1980. a. ilmus Rootsi põhikooli uus õppeplaan, milles muu hulgas nõuti, et igas koolis oleks raamatukogu ja iseseisval tööol suures osakaal. Kooli- ja rahvaraamatukogusid tuleks käsitleda kui «lisaõppevahendit».

Mis tähtsus oli sellel Kalmari jaoks?

1982. a sõlmiti kooli- ja kultuuriametite vahel uus leping, kus oli konkreetsemalt määratletud, kus ja kuidas koostööd teha. Nähti ette:

- ⊙ kasutada ühiselt personali (st raamatukogutöötajaid ja õpetajaid) ning kohalikke massiteabevahendeid;
- ⊙ koordineerida majandustegevust;
- ⊙ koostada raamatukogu tegevuse eesmäärke fikseeriv dokument;
- ⊙ asutada iga koolipiirkonna tarvis kohalik kooliraamatukogude nõukogu, kes koostaks tegevusplaani piirkonna raamatukogudele;
- ⊙ koostöökis kogu linna ulatuses luua keskne kooliraamatukogude nõukogu.

Nimetatud lepingu alusel on raamatukogud koolis nii kindlalt «pesa pununud», et see töö Rootsis Kalmari mudeli nime all aina kuulsust võidab. 1988. a täiendati ülalmainitud lepingut veelgi.

Praegu on kaheksast Kalmari kooliringkonnast (mis koosnevad 1—5 koolist) kuuel oma kooliraamatukoguhoidja. (Selle ametinimetuse all mõtlen ma isikuid, kes on saanud hariduse Rootsi raamatukogunduslikus kõrgkoolis ja sooritanud samas raamatukoguhoidja eksami. Tavaliselt on sel juhul seljataga 4 aastat kõrgkoolistuudiumi.) Muidugi ei ole ühelgi kooliraamatukoguhoidjal täiskoormust, vaid $\frac{1}{2}$ või $\frac{3}{4}$ kohta. (Mina kui juhataja töötan siiski terve päeva.) Edaspidi peaks seda korda muutma, et vähemalt ülemastme koolis (7.—9. klass) oleks päev läbi võimalik raamatukoguhoidja juurde pääseda.

Kuidas me seni oleme töötanud

Tänaseni oleme töötanud oma koolides suhteliselt traditsioonipäraselt. Meil on kokku 22 kooli 6000 õpilasega. Oleme külastanud regulaarselt kooliklasse ning tutvustanud seal vanu ja uusi raamatuid (peamiselt ilukirjandust). Igale vanuseastmele on ette nähtud, kui mitu korda tuleb kooli- ja/või rahvaraamatukogus raamatukogutundides käia. Me alustame 1. klassi õpilastega, kellele tutvustame raamatukogu tervikuna. Järk-järgult õpivad nad tundma raamatute paigutust ja harjuvad raamatukogus orienteeruma. Loodame, et nad 9. klassi (st põhikooli) lõpetamise järel on võimelised (ja tahavad!) kasutama oma kodanikuõigust igas olukorras endale «vaba sõna kättesaadavaks» teha.

6., 7. ja 9. klassi õpilastele on ette nähtud üks hommikupoolik (3—4 koolitundi) «teaduslikuks uurimistööks» linnaraamatukogus. Lapsed võivad valida, kas teha «vaba uurimistöök» või otsida fakte mingi õppeaine raames. Õpilasi abistavad klassijuhataja ja kaks inimest kooliraamatukogude keskusest (üks neist võimaluse korral oma kooli raamatukoguhoidja). Kuna raamatukogu avatakse linnarahvale juba kell 10, peavad lapsed õppima ka teistega arvestama. Sissejuhatavas tunnis, mis algab

veidi pärast kella 8, on õpilased majas esialgu omaette ja nende kasutada on kõik andmepangad, entsüklopeediad, leksikonid, teatmeteosed jne, ning see on loomulikult suurepäranel

Kui nad enne kella 11 jalgsi, jalgratta või bussiga meilt lahkuvad, loodame, et nad leidsid siit materjali mistahes teema kohta, olgu see viirpapagoid või küülikud, Egiptuse püramiidid või Teine maailmasõda, ja veel rohkemgi — et nad said ka teada, mida kõike üks raamatukogu *de facto* sisaldab ja kuidas seda kõike üles leida; mitte ainult seda, et «teadmine on võim» (nagu on öelnud inglise filosoof Bacon), vaid ka seda, kuidas tänapäeval teadmistelega ligi pääseda.

Muide, meiegi tunneme nendest «uurimuslikest» hommikutest suurt rõõmu. Lausa uskumatu, mida kõike uudishimulikud õpilased teada ei taha, ja tore, et nad ka oma küsimustele vastused leiavad! See on aga ka üsna koormav. Möödunud aastal külastasid meid 74 klassi võimalikust 76st ja kuna me saame ühel hommikupoolikul korraga ainult ühe klassi vastu võtta, siis seega oleme mõni nädal igal hommikul klassikülastusega seotud. Ometi on see töö meie meelest niivõrd tulemuslik, et me kavatsame igal juhul samas vaimus jätkata. Võimalust isegi, ilma juhendamisetä, endale infot hankida (aga seda tuleb ju õppida!) käsitame ka kui demokraatlikku õigust.

Oleme iga vanuseastme tarvis välja töötanud kavad, kuidas ühe või teise õppeaine vallas infot saada. Õpetame lastele, kuidas süstemaatiliselt otsida, et kiiremini õiget vastust leida.

Meie kujutluses on vähemalt ühel osal põhikooli õpilastest olnud meie tööst suur kasu, sest ühe gümnaasiumi raamatukoguhoidja on korduvalt täheldanud küllaltki suurt erinevust Kalmari ja maa teistest paikkondadest pärit õpilaste vahel. Alles 1987. a jõudsid ju gümnaasiumi need õpilased, kes 1. klassist alates olid läbi teinud kogu meie programmi, nii et gümnaasiumi raamatukoguhoidjatel oli võimalik võrrelda ja järeldusi teha.

Ja mis saab edasi?

Miski ei ole kunagi niivõrd hea, et poleks võimalik paremini teha. Niisiis kaalusime, kas peaksime pensionieani välja kõigi poolt armastatud «muinasjututädisid» mängima ja raamatukogutunde andma või oleks võimalik raamatukogusid tõeliselt informatiivsesse ja pedagoogilisse töösse kaasa tõmmata.

Meie 1980. a põhikooli õppeplaan näeb ette, et õpilased peavad kasutama koolitöös mitte ainult õpikuid, vaid ka raamatukogude pakutud kirjandust, et õppida töötama uurimuslikult ja analüüsivalt.

Õppeplaanis on ka kirjas, et õpilastest tuleb kasvatada meie ühiskonna vabu, iseseisvaid ja kriitiliselt mõtlemaid kodanikke ning nad

peavad kandma vastutust nii iseenele kui ka kõige ümbritseva arengu ja uuendamise eest, et pääseksid võidule võrdõiguslikkus, sallivus ja üksteisest lugupidamine.

Kuidas seda kõike ühe mütsi alla koondada?

Kahjuks on paljud põhikooli lõpetanud võtnud ellu kaasa staatilise ja pahatihti piasjadega koormatud teadmistepagasi ning ei suuda kohendada ühiskonnas toimuvate muutustega. Paljudel õpilastel pole mingit aimu maailma tervikpildist ega arusaamist põhjuse-tagajärje seosest. Et saada tänapäeva ühiskonna täisväärtuslikuks liikmeks, peavad nad siiski tunnetama seoseid selles ühiskonnas ja mõistma ka seda, kuidas üksikisiku või grupi tegevus võib mõjutada näiteks ökoloogilisi, poliitilisi, tehnilisi, sotsiaalseid ja kultuurilisi protsesse. Tähtsad on seejuures vastutustunne, iseseisvus ja valmidus uutes olukordades toime tulla. Minu arvates peaks siin kool õpilasele kätte näitama võimalused koolijärgseks arenguks, teiste sõnadega — kool peab valmistama õpilase ette elu- aegseks õppimiseks! Üks võimalus selleks on lasta õpilastel endil tunniplaani ja tundide sisu kavandada, sunnib see ju neid otsima lisaks uusi fakte, mis tuleb iseseisvalt läbi töötada. Kahjuks on Rootsis tänapäeval õppevahendid tihtipeale niivõrd täiuslikud, et lapsed muutuvad passiivseks, neis hääbub loomupärane uudishimu ja soov iseseisvalt tegutseda.

Võib-olla asendab infootsing raamatukogus osaliseltki õpikuid ja selline uurimusliku suunitlusega töö aitab täide viia 1980. a õppeplaanis väljendatud soovi kasvatada õpilastest demokraatlikud kodanikud, kes tahavad ja oskavad elu- aeg õppida.

Seni olime koolis ikka veel «lisapersonal», meie töö oli küll tervitatav, kuid seda võeti sageli kui kohustusliku (st palju tähtsama, «õige») õppetöö katkestust. Me tahaksime sellist suhtumist muuta, muidugi kui see üldse võimalik on.

1988/89. õppeaastast alates töötan ma nn Barkestorpi projekti kallal. Projekti katsetatakse kolm aastat — 1988/89 — 1990/91. Ma tahtsin väga teada, kui kaugemale võib üldse raamatukogude ja õppetöö ühendamise minna, mis seda takistab, kuidas see sobib lastele ja õpetajatele, mis- sugused ülesanded on või peaksid olema raamatukoguhoidjal, mis oleks tema «pärisosa» õppetöös.

Et neile küsimustele vastust saada, otsisime üles õpilased, kes 1988/89. õppeaastal käisid selles kooliringkonnas 4. ja 7. klassis — kokku 9 klassikomplekti umbes 230 õpilasega. Nende klasside õpilasi jälgime nüüd kolleegiga alati, kui nad oma teemade kallal raamatukogus või klassiruumis töötavad. Meie «meeskonnaga» on liitunud ka õpetajad. (Nad kõik on muide projekti suhtes väga positiivselt meelestatud, niisamuti direktor.) Me katsetame koos mitmesuguseid õpetamismudeleid,

parandame viltumineku korral, paneme kirja saavutused. Nii saame aastast aastasse jälgida, kas ja kuidas õpilaste tööstiil täiustub.

Iga klass töötab oma teemaga 6—8 nädalat. 4. klassis olid uurimiseaineks kesk- ja viikingiaeg, Rootsi floora ja fauna. Nüüd, 5. klassis valisid õpilased teemade hulgast leiutajad, Vahemeremaad, Skandinaavia ja Alpid. 7. klassil oli möödunud aastal vaatluse all antiik ja sel aastal, 8. klassis uurisid nad 6 nädalat Aafrika teemat. Järgmisel aastal, 9. klassis hakkavad nad tegelema keskkonnaprobleemidega. Loodame, et me sel viisil ka ülemastme loodusteaduse õpetajates oma meetodi vastu huvi äratame. Seni on projektist osa võtnud ülemastme ajaloo, geograafia, usuõpetuse, rootsi keele ja joonestamise õpetaja. Vähene osavõtt on ka üks takistusi «uurimusliku töömeetodi» rakendamisele raamatukogus. Kui kõik õpetajad asjasse soosivalt suhtuksid, oleks võrdlemisi lihtne sobivat tunniplaani koostada, ent kõikjal on enamuses need õpetajad, kes eelistavad vanamoodi töötada ja suhtuvad raamatukogusse kui tütustusse segajasse. Sellisel juhul on juba raskem tunniplaani koostada ja raamatukogutööd koolitundidega kokku sobitada.

Peale selle on veel teisigi takistusi. Esiteks raamatukoguruumid. Mõnes piirkonnas on nii kooliraamatukogud kui ka lähikondsed linna- raamatukogu filiaalid lihtsalt liiga väikesed, et tervet klassi korraga vastu võtta. Sellisel juhul peame õpetuse hoopis teisiti korraldama, koos materjali raamatukogudest kooli tooma ning klassiruumis töötama. Teiseks — mõne teema kohta on liiga vähe materjali keskastme õpilaste jaoks. Soovitav on ju, et nad võimaluse korral ei kasutaks õpikuid. Kolmandaks — selline tööstiil nõuab loomulikult palju raamatukoguhoidjaid. Iga kooliraamatukogu vajab täiskohaga töötajat.

1991. a kevadel jõuab eksperiment lõpule. Siis olen koos oma kolleegiga kolme aasta jooksul andnud õpetust 230 õpilasele. 1991. a sügisel kavatsen 7. klassi jõudnutelt küsida, mida nad on õppinud möödunud kolme aastaga. Ülemastme õpetajad peaksid võrdlema neid õpilasi oma varasemate kasvandikega, siis on näha, kas uued õpilased teisiti (loode- tavasti paremini!) töötavad. Samuti tahaksin üles otsida need õpilased, kes pärast 9. klassi gümnaasiumi lähevad (85—90% õpilastest), ja küsida, mida kasulikku andis neile intensiivne töö raamatukogus.

Õpetajate ja kooliraamatukoguhoidjate ühine eesmärk on ju kasvata teadmisjanulisi inimesi, kes ei lase passiivselt oma ajusid loputada, vaid on võimelised iseseisvalt algallikaid leidma ning hiljem oma arva- must põhjendama ja kaitsma.

BRIGITTE KÜHNE

Kaks päeva Skellefteå kommunis

Reis Rootsi oli kahekordselt imeline: esiteks suur õnn Eesti delegatsiooni liikmena osaleda ülemaailmsel raamatukoguhoidjate 56. kokkutulekul (aitäh Eesti Raamatukoguhoidjate Ühinguale usalduse eest ning isiklikult Eesti Rahvusraamatukogu direktriksile proua Ivi Eenmaale, tänu kelle suurele rahvusvahelisele autoriteedile oli Eesti delegatsioonil üldse võimalik IFLA! osaleda!), teiseks meeldiv võimalus tutvuda Tallinna sõpruslinna Skellefteå rahvaraamatukogudega (aitäh kutsujale, kommuuni kultuuriosakonna šefile härra Harald Larsenile, kes on ühtlasi keskraamatukogu direktor ning pimedate ajalehe toimetaja).

Antagu mulle andeks järgneva kirjutise süsteemitus. Korrektset ülevaadet anda käib lihtsalt üle jõu, sest kõigest kahe päeva muljed ei võimalda seda kuidagi teha. Niisiis Skellefteå kommun, kus elab 75 000 inimest, on Rootsis üks suuremaid. Piirkonda teenindab keskraamatukogu oma 14 harukoguga, mille hulka arvatakse ka kaks raamatubussi ja haiglaraamatukogu. Nagu raamatukogutöötajad ise kinnitasid, on igal kommuuni elanikul võimalus kasutada talle sobilikku raamatukoguteenust. PEARAamatukogu ise asub vanas, ammu kitsaks jäänud majas. Linnas on valida viis eri paika, kuhu uus raamatukogu ehitada. Praegu käibki poleemika selle üle, kuhu on kõige õigem hoone püstitada. Iseasi on finantsküsimus. Rahamured kimbutavad raamatukogusid ka vanas kuningriigis. Nagu rootsi raamatukoguhoidjad ise ütlesid, on neil praegu majanduslikult rasked ajad. Kui näiteks raamatukoguhoidja juhtub haigestuma või töölt lahkuma, pole võimalik tema asemele uut võtta, sest puudub raha. Seetõttu on suvel, puhkuste ajal, raamatukogud lühemat aega lahti. Üks väga hea koolitusega, st kõrgelt kvalifitseeritud raamatukoguhoidja võib palka saada 13 500 Rootsi KR (just nii palju sai minu soomlannast saatja, Morö Backe raamatukogu juhataja Pirjo Elovaara).

Raamatukogunduse kui eriala õppimine käib Rootsis põhimõtteliselt teistmoodi kui meil. Esiteks õpitakse 2 aastat ülikoolis ükskõik mis eriala, seejärel 2 aastat raamatukogundust BORÅSE linnas. Kui Rootsis koolitatud raamatukoguhoidja soovib töötada Soome raamatukogus, peab ta uuesti sooritama erialaeksamid Soomes, seal koolitatud raamatukoguhoidja diplom on aga Rootsis maksev.

Nüüd mõni sõna raamatukogu komplekteerimisest. Raamatuid muretsetakse põhiliselt nn bibkolektori kaudu, kust saadakse kaks korda kuus annoteeritud nimestikke koos tellimislehtedega. Nagu töötajad ise ütlesid, jõuab raamat kogusse väga aeglaselt (kaupluses on enne müügil). Tuttav jutt. Tavaliselt tellitakse ilukirjanduslikke teoseid täiskasvanud lugejatele 1 eksemplar, lastele 3—4 eksemplari. Raamat on üldiselt kallis.

Eesti kirjanikke tunti-teati väga vähe. Kustutatud kirjandust mõnes raamatukogus müüakse, mõnes mitte.

Mis puutub liigitussüsteemi, siis minule oli see küll üllatus. Klassifitseerimine ei käi kümnendliigituse järgi, vaid tähestiku abil.

Näit raamatukogundus	— A
religioon	— C
ilukirjandus	— H
ajalugu	— K
	jne.

Alaliigid märgitakse pealiigi juurde väikeste tähtedega.

Näit lastekirjandus	— Hcf
laste pildiraamatud	— Hcf (yb)

Raamatuid tähistusega REF välja ei laenutata. Raamat tuleb tagastada hiljemalt nelja nädala pärast.

Rootsi raamatukogudes on väga hästi sisse töötatud nn sotsiaalteenindus (keskraamatukogus oli näiteks vastav osakond), mis tähendab seda, et haigetele viiakse raamatud koju. Haiglates on aga patsientidel lisaks raamatutele võimalik laenutada maale ja graafikat fondist, mille nimi on artoteek.

Sellist raamatukogustatistikat nagu meie oma seal ei tunta. Küll aga tehakse töökokkuvõtteid iga viie aasta järel. Selline ülevaade võimaldab teada saada ja teada anda, mis raamatukogus vahepeal on toimunud.

Igal aastal valitakse Rootsis Aasta Raamatukogu. 1989. a said välja-valituks Skellefteå raamatukogud. Ka minule kingiti vastava reklaamiga pusa.

Enne kui lasteraamatukogundusest kirjutama hakkam, tahan pikemalt peatuda ühel Skellefteå kommunis väga populaarsel teenindusliigil. See on raamatubuss, mille üle töötajad ise väga uhked olid. Ja on ka tõesti põhjust. Sealmail ei kujutata raamatukogu tööd bussita ette.

Nagu eespool öeldud, teenindab piirkonda kaks bussi. Ühte mahub keskeltiäbi 3000 raamatut, üle 30 ajakirja, lisaks veel kassettraamatuid ning suure kirjaga raamatuid vanuritele. Bussi teeninduspiirkonnas elab 20 000 inimest. Bussil on kokku 270 peatuskohta 35 eri marsruudil. Kaugem punkt asub 110 km keskusest.

Peatuskohad (aeg 5 minutist 1,5 tunnini, nii nagu kuskil vaja) vahetuvad vastavalt nõudmisele. Näit suvel teenindatakse agaralt suvilapiirkondi. Buss külastab kõiki lasteaedu ja koole, kus pole oma raamatukogu (piirkonda kuulub 19 kooli, 20 6aastaste kooli ning 15 lasteaeda). Tähtsaim lugejakontingent ongi just lapsed, kelle laenusprotsent on 60.

Aastas sõidab üks buss läbi 25 000 km ning üldse laenutatakse 105 000 eksemplari kirjavara, mis võrdub keskraamatukogu aastase laenutusega.

Kirjanduse muretsemiseks eraldatakse aastas 314 000 KR. Kahes bussis töötab 8 inimest. Kuna sõidupäev kestab kella 9st 17.30ni (reedeti üle kahe nädala), siis on bussis loomulikult köök ja tualett.

Tund aega bussis olemist, vaatamist ja kuulamist tegi kadedaks küll.

Lasteteenindusest

Rootsis võime rääkida üldkasutatavatest raamatukogudest, mille juurde kuulub raudselt lasteosakond, ning kooliraamatukogudest. Üldraamatukogu asub kas koolimajas või eraldi, kooliraamatukogu on loomulikult kooliga ühes majas. Käisin nii ühes kui teises. Juhtub sedagi, et harukogu ja koolikogu vahemaad võib mõõta mõnesaja meetriga. Miks on see nii? küsisin imestunult. Sama imestunult vastasid mulle rootslased: mis siin imelikku, kommuun otsustab ise, kas, kuhu ja miks ta raamatukogu ehitab. Samamoodi otsustab ka kool. Puht kooliraamatukogus töötab õpetaja, Skellefteås on aga mõnele üldraamatukogu töötajale antud võimalus kaheksa tundi nädalas aidata pedagooge raamatukogutöös. Nagu rootslased ise ütlesid, on kooliraamatukogud üldiselt väikesed ja vaesed. Mina ei oska põgusate kohtumiste põhjal otsustada. Igatahes raamatuid oli seal küll palju-palju ning telefonid, kirjutusmasinad jne, mis meil veel utopia, olid ka olemas. Lähemalt tahaksin peatuda linna kahel raamatukogul.

ERÄNNA raamatukogu asub koolimajas, teenindades lisaks lastele kõiki teisi linnajao elanikke. Juhataja Birgitta Larsson rääkis oma raamatukogu tööst järgmist. Raamatukogu teeninduspunktid (harukogud) asuvad linnajao kolmes suuremas tööandja asutuses. Tihedat koostööd tehakse lasteaedade ja vanadekodudega. Kord kuus käiakse kohtadel (palatites) raamatukäringuga. Kuna raamatukogu lähedal asub invaliidide keskus, siis teenindatakse ka neid. Vigaseid lapsi, kelle tarvis on oma koolid, teenindatakse raamatukogus. Teeninduspiirkonnas asub ka päevakeskus inimestele, kellel on halb mälu. Neilegi viiakse raamatud kohale. Kõik see kokku ongi raamatukogu põhitöö, ütles Birgitta. Ja seda pole sugugi vähe, lisan mina. Kahjuks ei leidu minu märkmetes piirkonna elanike arvu, kuid kaldun arvama, et see on 7000—9000 ümber. Küll aga leidsin ülestähenduse selle kohta, et raamatukogu laenutab aastas 40 000 eks. trükiseid, millest ligi pooled on lastele. Kuid ega see pole veel kogu töö. Mõni aeg tagasi oli raamatukogu nn eksperimendi korras ka pühapäeviti lahti. See meeldis väga lastele, kes olidki põhilised pühapäevakülastajad. Aasta pärast aga lõpetati katse põhjusel, et võimud ei maksnud selle töö eest lisatasu ehk, nagu ütles Birgitta: raamatukoguhoidjate meelest ei pidanud tööandja sellist pühapäevatööd tähtsaks. Pidevalt süveneb kooli koostöö raamatukoguga. Koolis õpib 400 last (vanuses 13—16 aastat). 1990. a eraldas kooli juhtkond esmakordselt raamatukogule raamatute ostmiseks raha — 22 000 KR. Võrdluseks siia juurde, et kommuunilt saadi 133 700 KR. Koostöös kooliga korraldatakse igal aastal

teemapäevi. 1989. a oli teemaks «Vägivald», tänavu «Miljöö». Praegu on teoksil suur ühisprojekt ühe Namiibia kooli abistamiseks (algatus tuli sealtpoolt). Eriti tähtsat rolli koostöös kooliga etendavad kaks õppeainet: emakeel ja ajalugu. Praeguseks on tähtsustunud ka loodusteadused. Sellise koostöö peamine eesmärk on, et õpilased, töötades raamatukogus, õpiksid juba maast-madalast otsima ja kasutama in.ot. Selline töövorm on üldse Rootsis väga aktuaalne ning üha laiemat kõlapinda leidmas. Alguse sai see töövorm Kalmari linnas, mistõttu seda nimetataksegi Kalmari mudeliks.

Poolteist tundi kuhjaga muljeid — selline on minu kokkuvõtte Bränna haruraamatukogust. Ääretult meeldiv vestluskaaslane proua Birgitta Larsson avaldas soovi juba lähemal ajal Eestisse tulla.

MORO BACKE raamatukogu ongi just üks selliseid, mis asub koolist paarisaja meetri kaugusel, teenindades nii lapsi kui täiskasvanuid, ühtekokku 8000 inimest. See on Skellefteå linna uusim, aastavanune harukogu, kus töötab kaks inimest. Raamatukogu on 10 000 raamatut ning 60 mitmesugust ajakirja. Eriti uhked olid naised oma arvutite üle, sest väiksemates kogudes sellist tehnikat tavaliselt pole. Arvutitest rääkis Pirjo Elovaara järgmist: Rootsi suurim ATK süsteem kannab nime BIBS ja seda kasutatakse 30 raamatukogus. Süsteemi müüakse nii Taani kui Norrasse. Arvuti registreerib esmalt kogu fondi, seejärel kõik lugejad (nimi, aadress, telefon, sünniaasta, sugu). Iga lugeja saab arvutis numbri. BIBS on lihtne ja odav süsteem, mida pidevalt uuendatakse. Igas kommunis on oma BIBSi süsteem, mis kahjuks teeb arvutiühenduse eri süsteemide vahel võimatuks. Teine süsteem kannab nimetust BUMS, millest nüüdseks on saanud BTJ 2000. See on ülrootsiline raamatukogu-teeninduse (*kirjastopalvelu*) süsteem. Kõik raamatukogude tellimused käivad selle arvuti kaudu.

Mõnda veel. Morö Backe raamatukogu teeb minu arvates iseäranis tihedat ja huvitavat koostööd lasteaedadega. Linnajao 32 lasteaeda ning 50 perelasteada on raamatukogu plaanipärased kasutajad. Kõik 32 rühma käivad kord kuus kindlal hommikupoolel ajal raamatukogus, teistele küllastajatele on raamatukogu sel ajal suletud. Iga kord räägitakse muinasjuttu, lisaks vesteldakse mingil teemal, mis varem lasteaiatädiga kokku lepitud. 1990. a on lasteaiad eraldanud raamatukogule 11 000 KR pedagoogilise kirjanduse ostmiseks. Kirjanduse valivad aga välja mõlemad pooled koos. Omanäoline on raamatukogu ka selle poolest, et raamatud on paigutatud riulitele just nii, nagu ise õigeks ja vajalikuks peetakse. Näiteks mudilastele on eraldi pandud raamatud armastusest ja abielust. Ühel riulil on nii täiskasvanute kui õpilaste liigikirjandus — raamatud inimesest, rasedusest, armastusest, erootikast jne. Poolteist tundi selles toredas kogus möödus jällegi märkamatult. Ka Pirjo avaldas soovi tulla Eestisse ning arvas, et meil on kindlasti ühiseid probleeme, millest rääkida.

Minu kahe päeva muljed ja arusaamad on teie ees. Igaühel on võimalus järeldusi teha. Minul igatahes oli väga huvitav. Ja eelkõige see tõttu, et sain võrrelda meid nendega. Eesti poole pealt võtab kolm korda ohkama: 1) Oleks meil ilusad ruumid! 2) Oleks meil kasvõi elementaar-negi 20. saj lõpu tehnika! 3) Oleks meil kirjandust, mida pakkuda! Siis võiksimme küll üle maailma hõisata, sest ma ei väsi kordamast: selle tänuväärse töö tegijaid ON EESTIS PIISAVALT.

ANNE RANDE

IFLA 56. konverentsil Stockholmis

osalesid Ivi Eenmaa (RR), Sirvi Eslas (Haapsalu KR), Jüri Järs (TTÜR), Mari Kannusaar (RR), Linda Kask (RR), Evi Murdla (Viljandi KR), Lea Pett (Haapsalu KR), Anne Rande (Eesti Lasteraamatukogu), Evi Rannap (TPeDI RB kateeder), Kalju Tammaru (RR), Milvi Tedremaa (Eesti Meditsiiniraamatukogu), Ivi Tingre (Eesti Kultuuriministeerium).

Konverentsi teema «Raamatukogud — informatsioon teadmiste jaoks» andis võimaluse mõttevahetuseks raamatukogutöö mitmesugustes üksikküsimustes. Plenaaristungitel, sektiioonide koosolekutel, ümarlauaaruteludel, eel- ja järelseminaridel ning *workshoppidel* oli üle 170 sõnavõtu. Eestlastest esines Rahvusraamatukogu direktor Ivi Eenmaa 15.—18. augustil Linköpingis toimunud Põhjamaade teadusraamatukogude kokkusaamisel, kus käsitleti ülesandeid ja koostööd nii Põhjamaade kui ka rahvusvahelisest seisukohast.

IFLA peasekretäri Paul Nauta arvamust mööda oli seekordne IFLA konverentsidest suurim. Oli esindatud 120 maad, osales 1660 delegaati 117 saatjaga, 100 ajakirjanikku, 200 ühepäevakülastajat. 20.—23. aug toimunud näitusel oli 170 väljapanekut, mida teenindas üle 500 inimese. Konverentsi õnnestumise nimel tegutses ligi 300 vabatahtlikku rootsi raamatukogutöötajat. Kokku oli konverentsiga nii või teisiti seotud ca 5000 inimest.

Lisaks erialakohtumistele ja huvipakkuvale näitusele (trükised, info-tehnoloogia, raamatukogude sisustus, eri maade raamatukoguühingute väljapanekud) oli võimalus külastada Stockholmi ja ka teiste paikkondade raamatukogusid. Korraldati vastuvõtte — Stockholmi linna vastuvõtt Linna Majas, IFLA 1990 organiseerimiskomitee vastuvõtt kultuurimajas (linnateatris), Rootsi haridus- ja kultuuriministri vastuvõtt Skansenis koos Vaasa muuseumi külastamisega, vastuvõttud kuues Stockholmi raamatukogus. Linnaekskursioonidel oli võimalus tutvuda vana- ja kesk-

aegse Stockholmiga. Eesti delegatsiooni jaoks leidsid aega ka IFLA president Hans-Peter Geh ja peasekretär Paul Nauta. Kõiki Baltimaade esindajaid, kokku 32 inimest, kutsus vastuvõtule Inglise Raamatukoguühing, kes tahab arendada koostööd kõigi kolme Balti riigiga. Stockholmis elavad soome raamatukogutöötajad kutsusid Soome majja lisaks soome raamatukogutöötajatele ka eesti omad.

Oleme tänulikud Rootsi Raamatukoguühingule, Eesti Kultuurikoondisele Rootsis, Rootsi Instituudile, Haninge, Skellefteå, Malmö ja Fåuni kommuunile, tänu kellele eesti raamatukogutöötajate nii arvukas osalemine IFLAil võimalikuks sai. Oleme südamest tänulikud ka Stockholmis elavatele eestlastele, kes ei ole veel kodueestlastest lõplikult väsinud ja meid oma kodudes lahkelt majutasid. Eesti poolelt on aga hindamatud teened Eesti Rahvusraamatukogu direktoril Ivi Eenmaal, tänu kelle side-
metele ja aktiivsele suhtlemisele Rootsiga sõit üldse võimalikuks sai.

Ühtlasi vabandame veel kord nende ees, kellele andsime lootusi Stockholmi-reisiks Välismaaga Sõpruse ja Kultuurisidemete Arendamise Eesti Ühingu kaudu — mõni nädal enne konverentsi saime äraütlemise, mis tegi meelega mustaks mitte ainult neil, vaid ka meil.

Et huvilised saaksid materjaliga tutvuda, otsustas ERÜ juhatus paljundada ettekannete loetelu ja välja anda referaatide kogumiku. Juba praegu võivad asjast huvitatud raamatukogud laenata ERÜ büroost IFLAilt kaasatoodud materjalidest koostatud näitust Soome raamatukoguarhitektuurist ja teiste maade raamatukogumööblist.

IFLA 57. konverents teemal «Raamatukogud ja kultuur» toimub Moskvast 18.—24. augustil 1991. Seoses sellega toimuvad 14.—16. augustil Tallinnas Eesti Rahvusraamatukogus lugemise uurimise seminar ning IATULi ja IFLA ühisseminar. 1992. aastal (30. augustist 5. septembrini) toimub IFLA konverents New Delhis.

LINDA KASK

* * *

IFLA avab meile ukse rahvusvahelisse raamatukogumaailma. See tuleneb otseselt IFLA tegevuse põhieesmärgist:

— arendada oma liikmete kaudu rahvusvahelist koostööd ja üksteisemõistmist, edendada raamatukogu- ja infotöö kõiki valdkondi.

IFLA toetab kogu maailma raamatukoguühinguid, kes osalevad aktiivselt raamatukogunduse arendamisel.

On loodud töögrupp, kuhu kuuluvad ühingute esindajad ning mis korraldab infovahetust ja koostööd. Töögruppi juhivad Ungari Raamatukoguühingu esinaine Ibolya Billédi. Töögrupil on oma tegevusprogramm, milles on kavandatud:

- andmepanga loomine raamatukoguühingutest;
- ühingutele konsultatsioonide, seminaride, konverentside jm korraldamine;
- IFLA tegevusprogrammide kohta info levitamine.

1989. ja 1990. aasta IFLA konverentsidest on ERÜ osa võtnud täisõigusliku liikmena. Ainuüksi tänu sellele on kujunemas tihedamad koostöösidemed Rootsi, Norra, Austria, Inglismaa, Slovakkia, Islandi ja Taani raamatukoguühingutega. Soome ja Ungari raamatukoguühingud on meie esimesed koostööpartnerid.

Mida me välissidemete kaudu taotleme? Kõige olulisem on meie raamatukoguhoidjatele enesetäiendamine ja töökogemuste saamine väisriikide raamatukogudes. Soome Raamatukoguühingu vahendusel on töötajate vahetus juba 1989. aastast alanud. Rootsi ja Norra RÜ pakuvad samu võimalusi. Inglise Raamatukoguassotsiatsioon kavandab Ida-Euroopa (sh Baltimaad) abistamisprogrammi, milles on ette nähtud ka meie noorte koolitamine nende kõrgkoolides, stažeerimine raamatukogudes, täienduskursuste korraldamine. Eesti Rahvusraamatukogu toetusel on Rootsi lähetatud raamatukogundust õppima TPedI tudeng.

Välissidemed on rikastanud ka meie erialainfot. Teiste ühingute väljaanded on meile vajalikuks teabeallikaks.

Kui varem toimusid vastastikused tutvumisvisiidid, siis nüüd oleme jõudnud ajajärku, mil meile on vajalikud välismaa lektorite loengud, ühisseminarid ja kursused Eestis. 1990. aasta detsembris peab Tallinnas ja Tartus loenguid prof P. Kaegbein Kölnist. 1991. aastal lubasid tulla loenguid pidama professorid USAst ja Inglismaalt.

Käesoleval ajal püüame meie raamatukogunduse arengusuundi kavandada ja tegevusprogramme koostada.* Välismaa spetsialistid ekspertidena ja konsultantidena on selle juures hädavajalikud.

EVI RANNAP

* Novembrikuus esitasid juhtivad raamatukogud ERÜle oma ettepanekud, mida suudavad nemad pakkuda teistele ja mida vajavad ise. Üheskoos koostatakse siis arengukava, mille põhisuunad on järgmised:

kuidas kujundada välja rahvuslikke andmebaase; missugust koostööd teha fondide osas; milline roll peaks olema raamatukoguteadusel. (Toim. märkus.)

Rootsi raamatukogud

8,5-miljonilise elanikkonnaga Rootsil on hästi välja arenenud raamatukoguvõrk, mille tähtsaimad osad on rahvaraamatukogud, ülikooli- ja eriaia-teadusraamatukogud, kooliraamatukogud ning valitsusasutuste ja firmade raamatukogud.

Rahvaraamatukogude ajalugu ulatub 19. sajandisse, mil rahvaliikumised hakkasid üldhariduslikel eesmärkidel raamatukogusid rajama. Käesoleva sajandi 30ndail aastail anti nad üle munitsipaliteetidele. Praegu on Rootsis 284 munitsipaliteeti, rahvaraamatukogusid üle 2000, fondide suurus 47 miljonit eksemplari.

1985. a kuulutas Rootsi parlament rahvaraamatukogud hariduspoliitika elluviijaiks ja ühiskonna demokraatlike protsesside kujundajaiks. Rahvaraamatukogu peab stimuleerima teadmiste omandamist, aitama tõsta üldist kultuuritaset ja elavdama kultuurielu. Raamatukogude kollektiioonid peavad olema mitmekesised, raamatukogu aga avatud kõigile tasuta. Rootsi rahvaraamatukogude tegevust ei reguleeri seadus, nagu see on teistes Põhjamaades.

Raamatukogudesse puutuvad küsimused otsustab kohalik võim. Selleks on igal munitsipaliteedil kultuuriprobleemidega tegelev valitav komitee.

Majanduslik toetus rahvaraamatukogudele on viimase kümne aasta jooksul suurenenud, ka palgad on tõusnud. Toetuse suuruse otsustab kohalik võim. Munitsipaalvalitsus katab 95% raamatukogude aastasest maksumusest, 2% saadakse regionaalsest ja 3% riigikassast. Summad (2 miljardit krooni) jaotatakse järgmiselt: 52% personalile, 26% põhivahenditele, 16% raamatutele ja teistele vahenditele ning ülejäänud muudeks kulutusteks.

Rahvaraamatukogudes ei käida enam ainult raamatu pärast. Raamatukogud on parandanud oma info- ja teatmeteeninguid — järjest hõlpsam on kohaliku raamatukogu vahendusel juurde pääseda infokeskuste ja teiste asutuste andmebaasidele. Alates 1984. aastast on raamatinglus vähenenud 10% (põhiliselt täiskasvanute ilukirjandus), see teeb 9 raamatut elaniku kohta või 71 miljonit laenutust aastas. Oma osa on laenutuste vähenemises kirjastajate raamatuklubidel, mõju avaldab ka jätkuv urbaniseerumine, suhtlemisvormide mitmekesistumine. 1985. a. külastas rahvaraamatukogusid 85 miljonit inimest: 23 miljonit raamatuid laenutamas, 28 miljonit ajalehti ja ajakirju lugemas ning 8 miljonit oma infopäringule vastust saamas. Muusikakassettide kohapeal kuulamisele raamatukogus on lisandunud nende kojulaenutamine. Hiljuti võeti rahvaraamatukogudes tarvitusele CD-ROM süsteem. Jõudsalt areneb RVL, milles osalevad ülikoolide teadusraamatukogud ja rahvaraamatukogud.

Viimasel 15 aastal on edenenud raamatukoguväline teenindus, hoolimata sellest et rahaliselt pole seda teenindusliiki toetatud. See on mõeldud peamiselt vanuritele ja puuetega inimestele neis piirkondades, kus puuduvad raamatukogud. Kolmandikus Rootsi munitsipaliteetides viiakse vanuritele ja puuetega inimestele raamatuid koju.

Umbes kolm ja pool tuhat rootsimaalast laenutavad nn rääkivaid raamatuid. Need on inimeste tarvis, kes ei saa kasutada tavalist trükist: nägemis- ja kõnehäiretega ning muude füüsiliste ja ka vaimsete puuetega inimesed. 1980. a asutati Rääkivate Raamatute ja Pimedate Kirja Rahvuslik Raamatukogu, mis annab igal aastal välja umbes 2000 nime- tust kassettraamatuid.

Rootsi rahvaraamatukogud on avatud kõigile, ka välismaalastele ja turistidele. Laenutamine on tasuta, ent kui tagastamistähtaegadest kinni ei peeta, tuleb maksta viivist. Rahvaraamatukogudes korraldatakse las- tele muinasjututunde ja nukuetendusi (ka võõrkeeltes).

Raamatukogud teevad tõhusat koostööd teiste asutustega: laste hoolekandekeskustega, lasteaedadega, koolidega, haridusassotsiatsioonidega, klubidega, vanadekodudega, vanglatega.

Rootsis elab üle 400 000 välismaalase (4% elanikkonnast). Suuremad rahvusgrupid on soomlased, jugoslaavlased, kreeklased ja türklased. Valitsuse põhimõte on teenindada immigrante niisama hästi kui rootslasi. Seetõttu komplekteeritakse palju võõrkeelseid raamatuid. Näiteks Stockholmi Rahvaraamatukogu ostab raamatuid 80 eri keeles (neist 30 ei kasuta ladina tähestikku), peale selle komplekteeritakse veel 370 aja- lehte ja ajakirja 32 keeles.

Kooliraamatukogud on täiskasvanute raamatukogudega võrreldes ajast maha jäänud. 60% l koolidest pole üldse raamatukogu ja 60% väi- kekestest kooliraamatukogudest avatakse vaid üheks tunniks nädalas.

Raamatukogude tööd kergendab Rootsi Raamatukogude Agentuur (Lundis), mis kuulub Rootsi Raamatukogude Assotsiatsioonile ja Rootsi Kohalike Võimuorganite Assotsiatsioonile. Iga kahe nädala tagant annab see agentuur teavet uudiskirjandusest (aastas 2 miljoni trükise kohta). Ühtlasi on ta juhtiv keskus rahvaraamatukogude raalsüsteemi BUMS arendamisel. On soov, et kõik, nii rahva- kui ülikooliraamatukogud kasu- taksid ühtset süsteemi. Olukord on aga selline, et ainult 80 raamatukogu on ühinenud BUMSiga, ülejäänutel on igaühel oma süsteem. Muide, ka Rootsi suurim rahvaraamatukogu (Stockholmi Rahvaraamatukogu) ei kuulu BUMSi, tal on DOBIS/LIBIS.

Rootsi Kuninglik Raamatukogu oli algselt kuningate erakogu. Hoiu- raamatukoguks ja ühtlasi rahvusraamatukoguks sai ta 1661. a. Praegu on tal peale rahvusraamatukogu funktsiooni ka humanitaar- ja ühis- konnateaduste teadusraamatukogu funktsioon, 1988. aastast peetakse teda raamatukogunduse koordineerimiskeskuseks. Kuninglikul Raamatukogu

on kõige täielikum rootsi trükiste kogu. Käsikirjade kogus on hinnalisi dokumentaalmaterjale A. Strindbergi, S. Lagerlöfi ja P. Langerkvisti kohta. Raamatukogu on avatud kõigile.

Teadusraamatukogud asuvad põhiliselt ülikoolide ja kolledžite juures ning alluvad haridusministeeriumile. Rootsis on kuus kõrgema hariduse keskust — Lund, Göteborg, Linköping, Stockholm, Uppsala ja Umeå. Neist Uppsala Ülikooli raamatukogul (Carolina Rediviva, asutatud 1620) on suurim fond — 4 miljonit raamatut. Uppsala Ülikooli raamatukogus on hoiul ka rootsi kõige väärtuslikum raamat — *Codex argenteus* (*The Silver Bible*, 6. saj lõpust) — ning haruldasi raamatuid köitekunstist ja meditsiini ajaloost, illustreeritud käsikirju jm. Lundi Ülikooli raamatukogu (asutatud 1471. a Taani võimude poolt) on Rootsi vanim raamatukogu, mille kogudes on 3,6 miljonit köidet. Ülikoolide raamatukogud on kõigile Rootsi elanikele avatud, igaüks pääseb ligi teatmekogule ja võib tellida raamatuid kohapeal lugemiseks.

Eriala-teadusraamatukogude hulka kuuluvad ka keskeriõppeasutuste ja instituutide raamatukogud, mis nagu ülikoolide omadki alluvad haridusministeeriumile ja on riikliku kontrolli all. Tähelepanuväärsed fondid on Kuningliku Tehnoloogiainstituudi (Stockholm), Chalmersi Tehnoloogiainstituudi (Göteborg), Rootsi Põllumajandusülikooli ja Stockholmi Ökoonoomikakooli raamatukogul.

Üldse on Rootsis poolsada suuremat teadusraamatukogu 28 miljoni raamatu ja 1650 töötajaga. Neile kulutatakse aastas 381 miljonit krooni (23% materiaalsetele väärtustele ja 61% personali palgaks). Aastas laenutatakse 1 750 000 raamatut ning RVLi kasutatakse 700 000 korral.

Paljudel suurematel valitsusasutustel on oma raamatukogu ja info-teenistus. Need rahuldavad peamiselt ametivajadusi, ent mõni neist on avatud ka laiemale lugejaskonnale. Rootsi Parlamendiramatukogu vastutab kõigi valitsuse väijaannete komplekteerimise ja hoiustamise eest.

Suurtel firmadel on teadusuuringuteks kinnised raamatukogud, näiteks farmaatsiatööstusel (ASTRA, *Pharmacia*, *Kabi*), autotööstusel (VOLVO, SAAB), elektroonikatööstusel (*Ericsson*, ASEA BB) jt.

60ndaist aastaist alates on haridusministeeriumi juhendamisel koordineeritud teaduslikku ja tehnilist informatsiooni. 1979. a loodi spetsiaalne organ, mille peaülesandeks sai toetada uurimisprojekte rahaliselt, stimuleerida uue tehnoloogia rakendamist raamatukogudes. Selgus, et kooperaerumine on vajalik paljudel aladel. Ükski raamatukogu ei saa olla teistest isoleeritud, uus tehnoloogia viib paratamatult raamatukogud koostööle.

Rootsi teadusraamatukogude koostöö on ajalooliselt välja kujunenud, kuigi on puudunud ühistegevust korraldavad seadused. 1886. a koostati võõrkirjanduse ühine kataloog (AK), samast ajast pärineb ka raamatukogudevahelise laenutuse (RVL) kogemus. AK automatiseeriti

1970ndate aastate alguses ning sellest ajast kannab infosüsteem nime LIBRIS (*Library Information System*). Rootsisis ilmuvaid trükiseid sisaldab andmepank 1980. aastast. Ühistööst võtavad osa 27 teadusraamatukogu.

Raamatukogutöötajaid valmistatakse ette Raamatukogunduse ja Informaatika Koolis. Õppeaja kestus on kaks aastat ja igal aastal saavad diplomi 220 õppurit. Kool hoolitseb ka täienduskoolituse eest.

Raamatukogutöötajate kutseühinguid on Rootsisis kolm. 1915. a asutatud Rootsi Raamatukogude Assotsiatsioon (SAB) reorganiseeriti 1982. a 5-sektsiooniliseks: rahva-, kooli-, teadus- ja haiglaraamatukogude ning üksikliikmete sektsioon, kusjuures rahvaraamatukogude oma on suurim. SAB töötab väija rahvaraamatukogude liigitussüsteemi, korraldab kursusi ja konverentse, kirjastab väljaannet *Biblioteksbladet*. Assotsiatsioon on IFLA kaudu tegev rahvusvahelises ulatuses.

Rootsi Ülikooli- ja Teadusraamatukogude Assotsiatsioon (SBS) loodi 1921. a, samast aastast on ta IFLA liige. SBS esimene esimees Isak Collijn oli ka IFLA esimene president (1927—1931).

Rootsi Tehnilise Dokumentatsiooni Ühing (TLS) tegutseb 1936. aastast ning koondab firmaraamatukogude töötajaid. TLS annab välja trükist *Nordic Journal of Documentation*.

Refereerisid KIRSTI ORA ja LEILI GASMAN

Referaat artiklist: TOMAS LINDMAN. Libraries in Sweden. // IFLA Journal. 1990, Vol. 16, No 2. P. 187—197.

Rootsi haiglaraamatukogud

Otseselt või kaudselt on kõik Rootsi tervishoiusüsteemi raamatukogud mõeldud põhiliselt patsiendi jaoks. Uus tervishoiusäte rõhutab, et tuleb arvestada võimalikult kõiki ravialuse vajadusi. Seda silmas pidades tegutsevad ka raamatukogud.

Haiglaraamatukogus on nii üld- kui meditsiinikirjandust. Seda tüüpi raamatukogu on osutunud väga ostarbekaks ja on läänihaiqlates kõige levinum. Ringkonna või lääni keskhaiqla raamatukogul põhineb tavai-selt raamatukoguteenindus väiksemates raviasulustes. Mõni lääni kesk-haiqla raamatukogu pakub meditsiiniraamatukogu teenuseid kogu piir-konnale. Kuigi haiglaraamatukogusid finantseerib lään, kuuluvad paljud neist siiski kohalikku rahvaraamatukogude süsteemi. Mõnikord aga juhib raamatukogusid otseselt tervishoiuasutus.

Kõige tavalisem haiglaraamatukogu teenus on raamatukäru ring-käigud palatites. See loob haigele nii vajaliku kontakti välismaailmaga

ning raamatukoguhoidja saab patsienti julgustada ja uue huviala juurde juhatada. Rootsi haiglates külastab raamatukogutöötaja palateid vähemalt kord nädalas.

Ka muusika kuulamine kuulub ravitöö juurde. Enamik inimesi armastab üht või teist liiki muusikat. See võib tõsta tuju, muuta ümbriuse meelepärasemaks. Ühtlasi aitab muusika kohaneda haigla tingimustega. Enamikus haiglaraamatukogudes on võimalik muusikat kuulata, magnetofone ja kassette saavad haiglad tasuta.

Kassettraamatuid, s. o lindile loetud raamatuid kasutatakse laialdaselt nii tavalistes kui ka krooniliste haigete haiglates. Need ei ole mõeldud ainult nägemisvaeguritele, vaid sobivad igähele, kellel on kas pidevad või ajutised lugemishäired. Suurtes haiglaraamatukogudes on kassettraamatute kogud, väiksemates on depookollektsioonid, mida täiendatakse laenutustega kohalikust rahvaraamatukogust või lääniraamatukogust. Haiglaraamatukogu annab patsientidele kasutada magnetofone ja kuuldeklappe.

Rootsi haiglates on tavaks ka ettelugemine patsientidele, kes on kaotanud lugemisvõime või kellel on raske tekstile keskenduda. Head lugu kuulavad inimesed alati mõnuga. Ettelugemise eest makstakse töötasu, seda just haiglates, kus on pikaajalist ravi vajavad haiged või kroonikud. Seal on see kõige sagedasem raamatukoguteeninduse liik.

Haiglaraamatukogud vahendavad ka kunsti ja kunstil on teadagi toniseeriv mõju. Kunstilaenus on end õigustanud samuti just nendes haiglates, kus inimesed on pikaajalisel ravil.

Rootsi haiglates on tavaliselt eraldi lasteosakonnad. Laste raamatukoguteenindust peetakse esmatähtsaks. Laste erivajaduste rahuldamiseks on raamatukogudes mitmekesisest materjali, sealhulgas ka nuputamis- ja muud mängud. Tähtsaks peetakse haigla personali ja lastevanemate koostööd.

Sageli näidatakse haiglaraamatukogudes teatrietendusi, filmi- ning videoprogramme ja muud. Raamatukogu organiseerib enamikku haigla kultuuriüritustest. Tihti korraldab haiglaraamatukogu kunstinäitusi, kontserte, teatrietendusi jm ka väljaspool haiglat.

Teaduslikku meditsiinikirjandust tervishoiutöötajatele võib saada ülikoolide meditsiiniraamatukogudest ja põetajate koolide raamatukogudest. Viimaste fondides on peale õpikute ka ilukirjandust.

Rootsi haiglaraamatukogud on oma suurusest olenemata universaalse profiiliga raamatukogud, nad sisaldavad üld- ja meditsiinilist osa ning teenindavad nii patsiente kui haiglatöötajaid. Seda tüüpi on 200st haiglaraamatukogust umbes 72. Palju on väikesi haiglaraamatukogusid, mis sageli on suurte raamatukogude filiaalid. Samuti on täiesti eraldiseisvaid üld- ja meditsiiniraamatukogusid, enamasti piirkondlikes erihaiglates.

Stockholmi Linnaraamatukogu teenindab 50 haiglat ja 10 hooldusasutust, kahte erahospidali ja ühte erahooldushaiglat. Seega hõlmab teenindus 19 000 voodikohta geriaatria-, psühhiaatria- ja üldprofiiliga haiglates. Mõnes neist varustatakse erialakirjandusega ka spetsialiste. Laenutused on tasuta ja kord nädalas külastatakse kõiki palateid raamatukäruga. Peale raamatute ja ajakirjade laenutatakse ka rääkivaid raamatuid ja muusikakassette, samuti kassette keeleõppimiseks. Igal raamatukogul on ka oma kunstikogu.

MILVI TEDREMAA

Pimedate raamatukogud

Esimese raamatukogu pimedatele asutas Rootsis 1892. a Pimedate Liit. 1955. a hakkas Rootsi Pimedate Liit ise välja andma ja laenutama kassettraamatuid.

Need raamatud hakkasid pimedate hulgas kiiresti levima. 50ndatel aastatel lülitusid sellesse töösse ka avalikud raamatukogud. Kassettraamatute tegemisel arvestatakse haiguse eripära — kas on tegemist nägemiskahjustuste, vaimse alaarengu, kõne- ja kuulmishäirete või krooniliste haigustega.

Raamatute esitusviis ja sisu valitakse vastavalt sellele, mis kellelegi sobib ja soovitatav on. Vajaduse korral kasutatakse teksti aeglasemat esitust, lühemaid lauseid, muusikat jne. Igal aastal valmistatakse Rootsis üle 3000 nimetuse kassettraamatuid, nendest pooled lastele. Kassettidel antakse välja ka ajakirju ja ajalehti.

Kassettkirjandust on ka tervisehäiretega üliõpilastele. Seda ilmub peale rootsi keele ka soome ja lapi keeles.

Raamatute soovija kas külastab raamatukogu või teatab oma soovist telefoniga. Raamatuid saadetakse ka posti teel ilma postimaksuta. Kui kassettraamat on kasutuses, tellitakse nõutav teisest raamatukogust.

Igas raamatukogus on kassettraamatute osakond keskmiselt 10 000 nimelusega. 1990. a oli Rootsis 35 000 nimetust kassettraamatuid. Nende laenus ulatus 1988. a juba 1,5 miljonini. Rootsi Kassettraamatute ja Pimedate Raamatukogu on suurim raamatute väljaandja.

Igal aastal toodetakse 400—500 rääkivat raamatut, millest pooled on mõeldud lastele. Kogu tootmine toimub kompuutritega. Lastele valmistatakse tühjade vahelehtedega pildiraamatuid, kuhu pannakse vahele plastilisi plaate pimedate kirjaga. Nii saavad pimedad vanemad ette lugeda oma nägijatele lastele. Pimedatel on võimalus osta endale kõiki-

dest raamatutest koopiaid, sealjuures soodustatud hinnaga. On olemas ka pimedate raamatuklubid.

Nägemishäiretega ja vähese liikumisvõimega üliõpilased võivad saada vajalikke õpikuid Pimedate Ühingu Raamatukogu õppekirjanduse osakondadest. Vastav osakond teenindab aastas umbes 150 inimest. Seega on kättesaadavad ka kitsama eriala õpperaamatud.

Kataloogid pimedatele on samuti kassetidel. Paljud Rootsi ajakirjad annavad omal kulul välja kassette pimedatele. 50 päevalehte ilmuvad samuti rääkivana. Kassettraamatute valmistamisel kasutatakse uusimat tehnikat ja seda täiustatakse pidevalt.

Rootsi Pimedate Ühingu Raamatukogu on ühenduses ka teiste maade, peamiselt Skandinaaviamaade raamatukogudega. Kassettraamatute laenutamine on rahvaraamatukogude töö lahutamatu osa, selleks kasutatakse aktiivselt ka raamatukogudevahelist laenutust.

Pimedate Ühing on ka IFLA liige.

MILVI TEDREMAA

Mõned märksõnad IFLA '90 kontekstis

⊙ Allikad

1. Konverentsi ettekanded (ja nende tekstid), sõnavõttud, arutelud.
2. Näitus «IFLA '90 *Library and Book Exhibition*».
3. Raamatukogude külastused, vastuvõttud, vestlused kuluaarides.

⊙ Automatiseerimine — efektiivsus sõltub rohkem strateegiast kui elektroonikast

Näitusel ja Stockholmi regiooni raamatukogudes sai tutvuda vähemalt veerandsaja enam või vähem integreeritud süsteemiga. Kasutaja poolelt vaadatuna on nad kõik kenad (tarbijasõbralikud menüüd, kasutamise lihtsus, võimalus paigaldada moodulite kaupa olemasolevale riistvarale või tellida tühjale kohale — nn *turnkey* süsteem, tarnija garantii hoolduse, töötajate väljaõppe, süsteemi arendamise jne osas). Teatud mõttes üllatusena leidsid mitmed konverentsil esinejad, et praegune automatiseerimise tase on kehvavõitu nii Ameerikas kui ka Euroopas. Probleeme on rohkem, kui meie oma arvutivaeses maailmanurgas oskame arvata. Erinevate süsteemide ühendamisel tuleb arvestada nii operatsioonisüsteeme, riistvara, rakendustarkvara, programmeerimiskeeli, fai-

lide struktuuri, korralduste keeli, pöördusmeetodeid jms. Seni puuduvad kõikehõlmavad ja lõplikult väljaarendatud standardid, palju tüli teevad paarkümmend aastat tagasi kasutuselevõetud süsteemid, mis vahepeal on kasvanud hiiglasuureks. Paljudes Euroopa riikides ei olda rahul inglise keele ja anglo-ameerika süsteemide domineerimisega. Puudub ühtne automatiseerimispoliitika riikide ja regioonide tasemel, turul aga pakutakse soodsalt ka selliseid süsteeme, mis juba mõne aasta pärast osutuvad perspektiivituks. Jäi kõlama mõte: tehnoloogia efektiivsus sõltub rohkem strateegiast kui elektroonikast! Ka Eestis tuleks seda arvestada, sest praegu pole meil veel ei ühte ega teist.

Mitu korda üritasin teha kaugotsingut. Pole teada, kas sidekanalid olid IFLA tõttu üle koormatud, igatahes võttis ühenduse saamine vähemalt 10 minutit (ühel juhul ei saanud seda ka poole tunni jooksul). Võib-olla ei tasugi raisata aega ja raha (sidekanali, andmebaasi kasutamise, väljavõtete tegemise eest) *online* otsinguks, kui vajalikud andmebaasid võib muretseda kohapeale kompaktkettal.

⊙ CD-ROM (*Compact Disk — Read Only Memory*)

CD-ROM on üks paljudest optilise infosalvestuse meetoditest, mis jõudis turule umbes kolm aastat tagasi ja on tänaseks edukalt läbi löönud. CD-ROM kujutab endast 12 cm diameetriga ketast, mis mahutab umbes 600 megabaiti andmeid (vastab 275 000 masinakirjaleheküljele või 1600 disketi mahule). Näiteks Briti rahvusbibliograafia 1950. aastast kuni käesoleva ajani (1,2 milj kirjet) mahub kolmele kompaktkettale. Kettale kirjutatud andmetes muudatusi teha ei saa, selleks antakse perioodiliselt välja uusi andeid. Peale personaalarvuti peab kasutaja muretsema spetsiaalse ajuri, mis maksab 700 kuni 1500 dollarit. Kuna lugemispeas toimib laserkiir, millel puudub kontakt ketta pinnaga, siis ketas ei kulu ka korduval kasutamisel.

Arvatakse, et lähitulevikus tõrjub CD-ROM mikrofišid välja sellistelt kasutusalaadelt, kus on oluline otsingu kiirus ja otsinguaspektide mitmekesisus (bibliograafilised, referaat- ja faktiandmebaasid, koondkataloogid jms). Võrreldes kaugpöördusega on kompaktketta eeliseks see, et salvestatud info on alati *online* režiimis kättesaadav ning intensiivsel kasutamisel tekib märgatav rahaline sääst.

Maailma tähtsamad infokeskused levitavad oma andmebaase muude kandjate kõrval ka kompaktketastel. Rootsi rahvaraamatukogude koondkataloogi levitatakse alates 1990. a augustist ainult kompaktketastel. Süsteem (CD-KAT) on esimene ja suurim omataoline maailmas. Keskmise andmebaas sisaldab 1,3 milj bibliokirjet, 18 milj eksemplari asukohaandmeid ja 1,9 milj laenuaja aadressi. Konverentsil räägiti CD-ROMi kasutamisest Tansaania, Simbabves jt kolmanda maailma riikides. Eesti kuulub nähtavasti neljandasse maailma, sest meie raamatukogudes pole seni

ühtki CD-ROMi ajurit. Oli juttu ka sellest, et CD-ROM suurendab rahuldamatat nõudlust, sest vahendusinfo muutub üldkättesaadavaks, kuid algdokumendid alati mitte (välja arvatud need, mille täistekste levitatakse kompaktketastel).

◎ **Jadaväljaanded**

Teatavasti antakse enamikule maailma jadaväljaannetest ISSN, identifitseerimaks neid kõikvõimalikes rakendustes. Selle süsteemi (ISDS — *International Serials Data System*) rahvusvaheline keskus asub Pariisis, kus peetakse andmebaasi, mis sisaldab 30 kohustuslikku või valikulist andmeelementi iga registreeritud nimetuse kohta. Kõik ISDSi liikmed (rahvuslikud keskused) võivad sellest andmebaasist tasuta saada masinloetavaid kirjeid. N Liidu «rahvuslikuks» ISDSi keskuseks on Üleliiduline Raamatupalat. Kas ei oleks õige aeg luua Eesti rahvuslik keskus? Lülitumine ISDSi annaks võimaluse saada operatiivselt teavet jadaväljaannete loomisest, lakkamisest, ühendamisest, lahknemisest, pealkirja muutmisest jms ülemaailmses ulatuses. Ka koondkataloogi jaoks oleks see hea alusmaterjal. Muuseas, Põhjamaade jadaväljaannete koondkataloogis hakati ISDSi kirjeid kasutama juba 1977. aastal.

◎ **Kataloogimine**

Kataloogijatele teeb muret bibliokirje elementide hulga suuremine, mis avaldab mõju nii kaart-, mikrofišs- kui ka raalkataloogidele. Küsimus on kataloogimise lihtsustamises ja lühibibliokirje kasutamises, kuid seni pole jõutud üksmeelele, kus konkreetselt millistest andmetest loobuda. Üks on siiski selge — kõik rahvusbibliograafiad peaksid olema jäädvustatud suurima pedantsusega, nii jääb kasutajatele võimalus teha valik vastavalt vajadusele.

◎ **Liigitamine**

UDK põeb oma vanu ja tuntud haigusi (parandused ja täiendused hilinevad, liiga palju interpreteerimisvõimalusi, varieeruv liigitussügavus jne), kuid mitmed tugevad küljed (laialdane levik, hierarhilisus, keelebarjääri puudumine jne) annavad siiski lootust, et olukord paraneb. Lisaks on viimastel aastatel põhjalikult ümber korraldatud UDK läbivaatamise ja täiendamise protsess.

◎ **UBCIM (*Universal Bibliographic Control and International MARC*)**

IFLA vanim põhiprogramm — universaalne bibliograafiline arvestus ja rahvusvaheline MARC — sai alguse 1973. aastal (UBC). Rahvusvahelisele MARCi programmile pandi alus 1983. aastal, 1987. aastal programmid ühendati. Eesmärgiks on edendada ühitatavate bibliokirjete kasutamist ja vahetust (eriti rahvusbibliograafia tasemel) ning välja töötada standardid bibliograafiliste andmete vahetamiseks masinloetavas vormis.

Praeguseks on välja töötatud bibliokirje rahvusvahelised standardid (ISBD — *International Standard Bibliographic Descriptions*) monograafiade, jadaväljaannete, kartograafiamaterjalide, antiikpublikatsioonide, nootide, mittetrükitud materjalide ja arvuti failide jaoks.

Vahetusformaate unifitseerimisel ei ole veel erilist edu saavutatud, kuigi UNIMARCI kirjeldus ilmus juba 1974. aastal. Seda formaati soovitatakse esmalt Euroopa rahvusbibliograafia keskustele, kui see õnnestub, tekib lootus UNIMARCI kasutuselevõtuks ülemaailmses ulatuses. Tegeldakse ka CCFi (*Common Communication Format*) arendamise ja propageerimisega. CCFi esimene variant ilmus 1984. aastal — tegemist on suhteliselt uue formaadiga, kus on püütud vältida MARC-formaatide puudusi. Lähitulevikus viiakse läbi mitmeid üritusi propageerimaks UNIMARCI ja CCFi laiemat kasutamist tarkvarapakettide CDS/ISIS/Micro ja MINISIS keskkonnas, s. o personaalarvutite baasil.

JURI JARS

Kunstnik MARET OLVET

Siberimaa hõimukaaslased ootavad abi

Äsja autonoomsest vabariigist nõukogude sotsialistlikuks vabariigiks ümber nimetatud Marimaa pealinnas olid 29.—31. oktoobril koos soome-ugri ja vene raamatukogude esindajad.

S. Tšavaini nim Mari Rahvusraamatukogu korraldatud konverentsile tuldi kuulama ja arutama päevaprobleeme nn **koduloobibliograafia** (краеведческая библиография) vallast. Eesti raamatukogundusele on sellise mõiste tõlgendus üsna ebamäärane, meil on samalaadse tegevusala sisuliseks vasteks **rahvusbibliograafia**. Eesti Rahvusraamatukogu poolt käisid Marimaal rahvusbibliograafia osakonnast Kaja Arumäe ning teadusosakonnast Helgi Vihma, Margit Hõbemägi ja Ivi Piibelet.

Lootsime näha muutusi endise autonoomse liiduvabariigi elanike poliitilises hoiakus. Üllatuseks lehisid kõikjal punalipud, kaunistamas pealinna lähenevate oktoobripühade ning Mari ANSV 70. juubeliaasipäeva puhul. Esindushotelli «Joškar-Ola» vastas terendas loosung «Под знаменем Ленина — к коммунизму!»

Liikumatuses Siberimaal andsid tunnistust ka konverentsipäevad — ikka hüüti katteta loosungeid rahvaste sõprusest, internatsionalismist, nõukogude patriotismist. Konverentsi ametlik osa meenutas meile, eestlastele, tõsimeelset paroodiat nõukogulikust asjaajamisest.

Mari Rahvusraamatukogu direktor V. A. Possibejeva kurtis, et Euroopa uudised ei jõua nendeni, seetõttu pole neil olnud võimalust osaleda rahvusvahelistel kokkutulekutel. Sama kinnitasid ka mordvalased, baškiirid jt kolleegid Siberimaalt. Olgu öeldud, et kõik meil kaasas olnud väljaanded meie raamatukogu töö kohta — «Raamatukogu» viimane number, äsja ilmunud ERR toimetiste esimene anne «Raamatuloolist», sõnastik «Raamatukogutermineid», voldikud ning lisaks veel brošüürid Eesti keeleseadusest — võeti suure huviga vastu. Rääkisime kokkutulnuile ka meil detsembris toimuvast Aaviku-konverentsist «Keele-orm ja raamat». Konverentsi kutsed, mis meil ka kaasas olid, tundusid olevat ahvatlevad: peeti isekeskis aru, kes oleks väärilisim Tallinna sõitma.

Aupaklikku hämmeldust tekitas konverentsikülaliste ja võõrustajate seas Kaja Arumäe ülevaade eesti rahvusbibliograafide tööst *Estica* ja *Estonica* järjepideval koostamisel. Mõisteti, et tegemist on väga mahuka ja eesti rahvale olulise tööga. Suhtumises eestlastesse oli tunda suurt lugupidamist. Kogu meie Marimaal viibimise aja hoolitseti selle eest, et me igavust ei tunneks (põhjenduseks toodi, et oleme kõige kaugemad

külalised). VNFSV territooriumil elavate soomeugrilaste pilgud on praegu abiootavalt eestlastel, soomlastel, ungarlastel. Haaratakse kinni igast võimalusest, et pääseda siinpool toimuvat nägema. Helgi Vihma manitses oma sütitavas sõnavõtus marisid ning loomulikult ka teisi kohalviibinud soomeugrilasi Komist, Udmurdist ja Mordvast kõigepealt tõsiselt käsile võtma oma rahvuskeele küsimused. Et saaks üldse rääkida rahvusraamatukogust, peab ausse tõstma rahvuskeelse raamatu. Et jõuda rahvusliku raamatuni, tuleb üles töötada oma rahvuskeel. Praegu, mil Mari Rahvusraamatukogu fondis moodustab mari raamat vaid 4% (!) ning üheski kataloogis marikeelset kirjandust eraldi ei ole, on nimetus «rahvusraamatukogu» sisuliselt mõttetus. Arvudest veel nii palju, et 70% Mari Rahvusraamatukogu külastajatest loeb ainult venekeelset kirjandust, 25% loeb muu hulgas ka võõrkeelset kirjandust ning ainult 5% lugejaist laenutab ka marikeelseid raamatuid.

Puhast mari keelt kuulsime vaid maal. Konverentsikülalistena käisime tutvumas ühe linnalähedase maaraamatukoguga (omamoodi klubiga), mis oli Medvedevo rajooniraamatukogu Mitkini filiaal. Imetlesime kohaliku rahva käsitöönäitust, meid kostitati ehtsate mari rahvusroogadega. Võõrustajaiks olid külaklubi pensionärid, kelle siirast ja rõõmsast mari tervituslaulust adusime, et rahvalaulud ei ole selle rahva mälus veel kustunud.

Sattusime Joškar-Olasse õnnelikul ajal ses mõttes, et tähistati parajasti mari muusikakultuuri suursündmust — rahvushelilooja Jakov Ešpai 100. sünniaastapäeva. Juubelikontserdil saime tõelise elamuse mari muusikast, sealse rahva kõrgest koorikultuurist. On valus, et nii traditsioonirikas rahvas on jäänud hooletusse oma emakeele — tähtsaima vahendi, millega oma kultuuri edasi viia.

Järgmise aasta sügisel loodavad soome-ugri raamatukogude esindajad kohtuda Tallinnas, et planeerida edaspidist koostööd juba SOOME-UGRI RAAMATUKOGUDE ASSOTSIATSIOONINA. Sellise ühenduse loomise plaan sai alguse k. a maikuus, kui oldi koos Udmurtias.* Eesti on oma hõimuvendadele praegu suureks eeskujuks ja me ei tohi lasta neil pettuda.

IVI PIIBELEHT

* Vt ka Toomas Etverk. Iževskis kavandati soome-ugri raamatukogude koostööd. «Raamatukogu» nr. 2, 1990.

Missugune võiks olla Eesti väikelinna raamatukogu

Kui Viljandis oli juulikuus juttu sealsest keskraamatukogust, ütles hr Jaak Allik, et «... on kohe vaja projekteerida moodne, spetsiaalselt selleks mõeldud maja, mis ehitataks veel sellel aastakümnel. Esimesel pilgul tunduks selline otsus meie vaesuse ja ruumipuuduse juures mõistetamatu. Tegelikult jõuaksime selle sammuga esimesena Eesti maakondadest in.õuhiskonda ja see tooks meile kaasa praegu äraarvamatu otsese majandusliku kasu. Nagu ümbermaailmamängus läheksime õige täringuviskega teistega võrreldes märke. Aga kas leidub maakonnas juhte ja saadikuid, kes niimoodi julgeksid otsustada?»

Nüüd võime siis lõpuks öelda, et Võrumaal siiski leidis juhte ja saadikuid, kes otsustasid sel suvel uue raamatukoguhoone kasuks.* Kuigi jah, ega selliseks otsuseks erilist julgust vaja läinudki, rohkem nagu sundseis. Sest nii viletsates oludes, nii ahastust ja ahistust tekitavas majas teist maakonnaraamatukogu Eestimaal nagu ei teagi. Ja esimene lubadus oli antud juba 1947. aastal. Seekord oli küll kaunikõlalisi lubadussõnu vähem, seda enam tahame uskuda seekordsesse lubadusse.

RAAMATUKOGU OTSTARBEST TÄNA

Raamatukogu all mõeldakse ikka ainult paika, kust saab lugemiseks raamatuid laenata. Ja küllap Stalini «tarkus» kultuuriasjades segab meid ka praegu: viia ikka massidesse keskpäraste keskmiselt haritud inimeste poolt keskmist halli kultuuri. Kuidas orienteeruda ümber?

Ettekujutus nüüdisaegsest raamatukogust hakkas meis kujunema alles viimasel paaril-kolmel aastal, kui saime rohkem võimalusi välismaale sõita, sealseid väikelinnade raamatukogusid näha. Raamatukogutöötajad said muidugi üht-teist lugeda või piltidel näha juba varem. Rohkem oleme näinud Põhjamaade, meile vaimselt lähemate kultuuri- maade raamatukogusid. Kui enne Teist maailmasõda oli raamatukogude kasutamine Eestis ja Soomes võrdsel tasemel, siis nüüd on kahekordne vahe meie kahjuks.

Siinkohal tahan veel edasi anda hr Alliku ja ka teiste tähelepanekuid välisriikide provintsiikeskuste raamatukogudest, sest praegu on need vahest olulisemadki kui raamatukoguhoidjate tähelepanekud.

Tänapäeva raamatukogu kujutab endast avaraid saale, kus enamik fondist asub avariitulitel. Ei mingeid laenutajaid — lähed, valid, võtad ja loed mugavas toolis mugava laua taga mahla või kohvi imedes. Samas

* Maakonna ehitusplaanides on raamatukogu ehitus kavandatud 1993.—1995. a. (Toim. märkus.)

on ka kogu maailma ajakirjandus — eilsed Ameerika ajalehed ja eelmise nädala Pariisi ajakirjad. Videosaalides on kümned monitorid mitmesugusel kõrgusel ja mitmesuguse nurga all. Vaatajad lösutavad ringis tugitoolides ja vaatavad, kõrvaklapid peas, oma ekraanile, olles ise kõrvalolevast kogust valinud kas «Forsythe'ide saaga» või «Soomuslaev «Potjomkini»».

Samasugused saalid grammofooniplaatide ja kompaktdiskide kogudega, rääkimata mikrofilmide kabiinidest. Paljundusaparaatidel saab ise ükskõik millest koopiaid võtta, kompuutri abil tellida oma monitorile lehekülgi ka neist teostest, mis selles kogus parajasti puuduvad. Lastesaalid on kujundatud mänguasjaderohkeks muinasjutumaailmaks. Küllaga on auditooriume ringide tööks, seminarideks ja etendusteks. Need majad on hommikust õhtuni rahvast täis, peamiselt noori, sest seal ei ole tegetmist ühe teose laenamise ja tagasitoomisega, vaid pideva ja erilaadse osasaamisega kogu inimkonna moodsast kultuurist.

Loomulikult on selline raamatukogu väikelinna kõigi vaimse töö tegijate alaline töökoht, sest kellelgi ei jätku raha ega ruumi tänapäeva teaduse, kirjanduse, poliitika, filmikunsti ja muusika kojutassimiseks. Ja mis peamine — selle isiklikuks omamiseks pole ka mingit vajadust. Kokkuvõttes tähendab sellise kultuurikeskuse olemasolu suurt kokkuvõtet linnaelanike isiklikule eelarvele. Ja ei saa meiegi nii palju valuutat, et «New York Timesi», «The Economici» või «Burda» koju tellida.

Kuid tõsi on ka see, et me ei saa välisriikide raamatukogumudelit mehhaaniliselt üle võtta. Suuri ruume armastavale ameeriklasele sobib kahtlemata teistsugune mikrokliima kui tasasele kinnisele võrulasele. Raamatukogu peab ikka sobima meie kultuurikeskkonda. Ja et olulist — raha, ehitusmaterjali — napib, siis peame enne projekteerimist väga hoolikalt kaaluma, mida tuleviku Võrulle vaja, mida enam mitte või mida veel mitte. Kui me just mongolihüpet ei tee, siis peab see raamatukoguhoone olema Võrumaale vajalik ka veel saja aasta pärast. Sellepärast ka see artikkel.

Kas ainult lubadus või siiski enamat? Kui humanitaarnõuniku hr Laatsitiga viimati kultuuriministri jutul käisime, lubas hr Sumera leida raha, et korraldada veel sel sügisel projekti konkurss, ja leida raha ka Võru raamatukogu kui kultuurikeskuse ehitamiseks.

Kõigepealt — kuhu ehitada Võrus raamatukogu? Kohta on aidanud otsida nii võrokene kui mulk, nii setu kui soomlane. Ikka nokk kinni ja saba lahti. Kui parimais aastais Võru daam hoiatas Tamula vete eest, siis soomlane ei jõudnud ära imestada, kuidas võib nii pisike «lomp» nagu Tamula järv raamatukogu asukohta segada. Jutt on Vee tänava ja Tamula vahelisest maa-alast, mida pakkus välja maakonnavalitsus. Võrulaste poolt on pakutud (aitäh kõigile pakkujatele!) ka teisi kohti, kuid enamasti on kas maa-ala väike või siis ei sobi suur raamatukoguhoone ümbritsevate madalate majade vahele. Kas otsime veel?

MILLISED PEAKSID OLEMA VÖRU KULTUURIKESKUSE FUNKTSIOONID?

Kindlasti peab ta olema keskne infokeskus. See infokeskus on sidekanalite kaudu ühendatud vabariiklike infokeskustega ja Võru in.o-pankadega. Sest just maakondades on vaja luua raamatukogukeskne teabeteenistus. In.o peab koonduma ühte kohta — raamatukokku —, nii nagu see on enamikus maailma riikides. Et see oleks kõikidele kättesaadav. Senine kotis olek on lihtsalt masendav.

Kui oleme vaesed, siis peaksime vaimutöö, mis nõuab peale isikliku pea veel head valikut järjest kallinevaid raamatuid, ajakirju, kalleid arvutus-, side- ja paljundusseadmeid — kõik selle peaksime võimaluste ja mõistlikkuse piires Võrus kui väikelinnas siiski ühte koondama!

On «avastatud», et ka meil peab inimene pärast diplomi saamist veel õppima, ennast täiendama kuni elu lõpuni. Nimetame seda siis täiendus-, üle- või järelkoolituseks. Kas lugeda ka seda raamatukogu kui kultuurikeskuse funktsiooniks? Kogu maailmas on rahvaraamatukogudes keelekabinetid vastavate seadmete ja õppekirjandusega või siis päris keelekoolid. Ega Võrugi nendeta läbi saa.

Uks kõrvalepõige seltsiellu. Kaldun arvama, et vahest leiab seltsidele palju sobivamad asupaigad Võru vanades majades kui uues raamatukoguhoones. Võibolla aastaid ja elu näinud vanade majade eriline aura soodustab paremini seltsielu edendamist. Kui veel edasi mõelda, tasub aru pidada sellegi üle, kas mitte uue raamatukogu juures (vabariigi in.övõrgus!) ei pea olema Võrumaa kultuuri arengukeskus, nagu see on paljudes kultuurimaades. Ja vahest alustada mõnes toas tööga, kust kümne (mõnekümne?) aasta pärast kasvaks välja iseseisev Võrumaa instituut. Kõik suur sünnib ikka pikkamisi, kuid õigel ajal alustades.

Saan aru, et meie vaesuses ja keerulises ajas on kõigest sellest naiivnegi kirjutada. Aga kahlake veidi oma mälus, kas ei ole mitte paljude maade kultuuriloos hilisema suure tähenduse saanud kultuuriehitusi alustatud just segastes ja küllaltki vaestes aegades.

Kultuuri arengukeskuse (ja Võrumaa instituudi) funktsioonideks võiksid olla:

- ⊙ Võrumaa kultuuri, võro keele uurimine, säilitamine;
- ⊙ rahvakultuuri võimalike arengusuundade kavandamine ja pakkumine;
- ⊙ eneseteostuse võimaluste loomine;
- ⊙ vaimu- ja seltsielu koordineerimine;
- ⊙ täiendus- ja järelkoolitus, väljaõpe;
- ⊙ võro- ja setukeelsete raamatute toimetamine ja väljaandmine;
- ⊙ kirjandusliku omaloomingu keskus, kirjandusalmanahhi ja kultuuri-lehe toimetus;

- ⊙ hariv valgustuslik tegevus (keeltekool, *á la* ühing «Teadus» jne).
Ja nüüd veel mõned arvamused raamatukogu enda poolele:
- ⊙ täiskasvanute ja õpilaste teenindus võiks olla samal tasandil, st ühel korrusel ühises ruumis;
- ⊙ lastele on vaja huvitavat muinasjututuba, nukulava;
- ⊙ üks lugemissaalidest peaks olema tõsisema töö jaoks;
- ⊙ õppimiseks on vajalikud individuaalsed ja rühmatöö boksid;
- ⊙ mugavad nurgad muusikale, videole, ruumi kunstinäitustele, hubane koht luule lugemiseks;
- ⊙ alumisel korrusel võiks olla nn hemeroteek, kus mantlit riidehoidu andmata saab ajalehti, ajakirju sirvida, seintel kunstinäitust vaadata;
- ⊙ invaliididele on loodud head võimalused sisenemiseks ja liikumiseks;
- ⊙ loomulikult mugav kohvik.

Et paljud kultuuritarbijad on juba täna sunnitud ärikate hoole alla minema, siis tahan veel kord rõhutada, et just sellises raamatukogus tasandatakse lõhe jõukate ja vähem jõukate vahel, sest just sellises kultuurikeskuses saavad personaalarvuti, video, keeleõpe, kogu raamatuvara ja ajakirjandus anda KÕIGILE võimaluse end kultuuriliselt täiendada.

Kui eestlasest raamatukoguhoidja küsis soomlaselt, miks neil on provintsilinnas raamatukogu asemel kultuurikeskus, vastas viimane: raha tuleb kokku hoida!

EHA TILLMANN
raamatukogu juhataja

Toimetuselt. Praegu huvitab paljusid, missugune koht (nii vaimus kui ruumis) õigupoolest peaks kuuluma väikelinna või alevi raamatukogule. Seetõttu avaldame ka meie erialajakirjas ajalehes «Võru Teataja» ilmunud artikli, kuna Võrus on neile asjadele mõeldud pikka aega ja võibolla on mõne aasta pärast ka tulemused käega katsuda.

Nullist hoolimata

Juba pikka aega on kirjastuses «Eesti Raamat» liikumas kirjastamisajaloo jäädvustamise mõte. Selle realiseerimiseks on püütud ka üht-teist ära teha. Nii on ilmunud neli brošüüri (1970, 1975, 1980 ja 1985), milles on fikseeritud iga viie aasta järel kirjastuse elu hetkeseis, toodud materjale ja arvustikku väljaantud raamatute kohta, esitatud töötajate nimekiri jms. Valmis on ka viienda brošüüri käsikiri.

Palju aastaid tagasi kutsuti üles meie maja tööst ja inimestest mälestusi kirjutama. Teadustoimetaja Endel Priidel on neid kogunud, et lõpuks raamat kokku seada. Kahjuks on mälestusi laekunud vähe. Viimastel aastatel on neid kirjutanud «Polügrafisti» toimetanud ja nii «Eesti Raamatu» (ERK) kui ka «Valguse» tootmisosakonda kaua aega juhtinud Karl Tapper. Üleskutse jääb jõusse.

Meile peaks eeskujuks olema Kirjandusmuuseum. Muuseum suutis oma viiekümnendaks aastapäevaks koostada mälestuste ja rikkaliku teatmematerjali kogumiku «Juurtega sajandite mullas», mis ilmus hiljuti meie kirjastuse väljaandel tellitud tööna.

Aastakümneid on kestnud hea koostöö kirjastuse ja Eesti TA F. R. Kreutzwaldi nim Kirjandusmuuseumi vahel. Me oleme kirjastanud palju muuseumi väljaandeid (F. R. Kreutzwaldi kirjavahetus, «Eesti vana-sõnad», «Eesti rahvakalender», «Paar sammukest...» I—XII jpm), nii nendel kui ka kirjastuse organiseerimisel välja antud ja muuseumi varadel põhinevatel trükistel on püsiväärtus.

Järjekordne, XIV eesti raamatuleaduse konverents toimub aastavahetusel Tallinnas Kirjandusmuuseumi, Tallinna Pedagoogilise Instituudi raamatukogunduse ja bibliograafia kateedri ning kirjastuse «Eesti Raamat» ühisüritusena. See on pühendatud kirjastamisajaloo küsimustele. Ettekanded on kirjastustegevuse arengujoontest Eestis kahekümnendail ja kolmekümnendail aastail, Eesti Kirjanduse Seltsist kui kirjastusest, «Noor-Eesti Kirjastusest», kirjastuste natsionaliseerimisest, sõjajärgsest kirjastustegevusest, «Eesti Raamatust», «Valgusest», «ENest», eesti kirjastustest eksilil, tulevikunägemustest kirjastustegevuses. Antakse välja konverentsi ettekannete teesid, hiljem ka ettekanded. Samal ajal korral-

dab meie lastekirjanduse toimetus eesti lasteraamatu illustratsioonide näituse.

Kirjandusmuuseumi seni Tartus korraldatud raamatuteaduse konverentsidel on käsitletud ka ajakirjandus- ja kirjastamisajaloo küsimusi. Eelolev konverents, mida hakkasime ette valmistama juba aastaid tagasi, on keskendatud just viimasele teemale. Kirjastamisajaloo teema on esile tõusnud seetõttu, et on läbitud meie rahva ajaloo üks ahistavamaid etappe — 50 aastat totaalse režiimi embuses, kirjastamisajaloos aga seda režiimi teenima sunnitud riikliku kirjastustegevuse monopoolne ajajärk. Tarvis on alustada sellegi ajaloo perioodi uurimist.

Eestikeelne raamat on 465 aastat vana. Selle pika aja jooksul on eestlastel olnud ainult 20 aastat vaba arengut, ka vaba kirjastustegevust. Vabas ja loovas kirjastustegevuses näeb tulevikku ka kultuuriministri asetäitja Mart Ummelas oma artiklis «Alustagem nullist» («Raamatukogu», 1990, nr 2, lk 20—23). Nii peabki olema. Aga...

Eesti raamatu 445 aastat 465st on olnud võõra võimu all. Eestikeelset raamatut on püütud rakendada selle teenistusse, raamatut on tsenseeritud, kärbitud, keelatud ja hävitatud. Kes vähegi aja- ja kultuuriuigu tunneb, teab J. V. Jannseni kuulsaid sõnu munade peal kõndimisest. Ikka on kiidetud kõrgeaulist keisriherrat ja aelud edasi oma eesti asja. Kõigest hoolimata sai eesti rahvast kultuurrahvas ning kõige kiuste arenes rahvas ja tema raamat, eestikeelsest trükisõnast sai rahvuse tugi ja põlistaja.

Kõigest hoolimata on meil kindel alus üleminekuks vabale arengule. Ja kui eitatakse jäägitult viimase viiekümne aasta eesti raamatut, siis on küll midagi tõsist lahti. Totaalne režiim on nii rängalt meis kõigis, ka neis, kes režiimi palgal olnud vanemate järeltulijatena ja vastava koolituse saanutena (ka paradoksaalse kurioosumina?) pole selle režiimi edasikestmise rõõmuks suutelised kultuuri keerulist arengut mõistma, nähtusi ajaloo kontekstis nägema ega aru saama, kust see eesti rahvas on tulnud, kuidas kujunenud ning tänu millele seni püsima jäänud. Totaalne eitamine viis viiskümmend aastat tagasi kultuuri ja raamatute hävitamiseni. Kas ka nüüd?

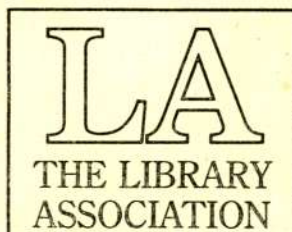
Seda rohkem on meil tarvis uurida kirjastamisajalugu, teha algust ka viimase viiekümne aasta kirjastamise uurimisega, et lahmivast umbhindamisest jõuda eesti rahva ajaloo ja tema ühe peamise toe, eestikeelse raamatu ja selle kirjastamise ajaliku hindamiseni.

Ja selleks ka eelseisev raamatuteaduse konverents.

JAAN TOOMLA
«Eesti Raamat»

TUTVUSTAME

Briti raamatukoguühing

on vana ja auväärne nagu peaaegu kõik asjad sellel maal. *The Library Association* (LA) asutati 1877. aastal ja on vanuselt teine raamatukoguhoidjate kutseühing maailmas (kõige vanem on *USA American Library Association*).

Kuninglikult kinnitatud põhikirja (1) järgi on LA tegevuse põhisuunad suhteliselt vabas tõlkes järgmised:

- esindada kutseühinguna neid isikuid, kes töötavad raamatukogudes ja infoasutustes või tunnevad nende vastu huvi;
- jälgida raamatukogundust ja infotööd sätestavaid seadusi ning aidata kaasa sellekohase seadusandluse arengule;
- jälgida ja aidata hoida mitmesuguseid raamatukogu- ja infoteenuseid vajalikul tasemel kogu Ühendatud Kuningriigis;
- aidata raamatukogudes ja infoasutustes tööd paremini korraldada;
- hoolitseda raamatukogu- ja infotöötajate teadmiste ja oskuste täiendamise, nende prestiiži tõstmise ja kutseõppe tõhustamise eest;
- pidada atesteeritud raamatukoguhoidjate ja infotöötajate registrit (*Register of Chartered Members*);
- edendada uuringuid raamatukogunduse ja infotöö vallas, levitada nende tulemusi;
- tagada ühingu liikmeile huvi pakkuva informatsiooni levi;
- koos vastavate rahvusvaheliste ja teiste riikide sõsarorganisatsioonidega soodustada raamatukogu- ja infoteenuste laialdast levikut;
- osutada ühingu liikmeile vajalikke teenuseid.

Järgnevas käsitluses on lühiduse huvides ära jäetud lisad «ja infoasutused», «ja infotöötajad» jms ning juttu tuleb ainult raamatukogudest, raamatukoguhoidjaist jne, kusjuures peetakse silmas üht kui teist. Järgnev teave on pärit põhiliselt prospektist (2).

LAs on umbes 25 000 liiget, neist ligikaudu 2000 välismaalt. Rõhuv enamus on üksikliikmed, kuid on ka kollektiivseid — umbes 700 ettevõtet. Vastavalt haridusele ja kutseoskusele jagunevad kõik ühingu üksikliikmed kolme klassi: *member*, *associate* ja *fellow*. *Member* on lihtliige,

selleks võib saada igaüks, kes töötab raamatukogus või lihtsalt tunneb huvi raamatukogunduse vastu. *Associate* on erihariduse ja praktilise töö kogemusega atesteeritud raamatukoguhoidja, kes on kantud ka eespool mainitud registrisse. *Fellow* on kõrgklassi raamatukoguhoidja. Üksikasjalikult võib nende kutsenõuetega tutvuda näiteks allikate (3, 4, 5 ja 6) varal. Allakirjutanut on kiusatus nimetada kõnealust kolme klassi eesti keeles (tagantpoolt alustades): meistrid, sellid, õpipoisid.

Iga kodumaine liige kuulub oma elukoha järgi automaatselt ühte kaheteistkümnest piirkondlikust allorganisatsioonist (*geographical or local branches*), kusjuures täiendavat liikmemaksu selle eest ei võeta. Teisalt võib iga liige osaleda tasuta vähemalt kahe huvialagrupi (*special interest groups*) töös, kolmandas ja järgmistes gruppides osalemine on täiendava tasu eest. Huvialagruppe on kokku 23, need on moodustatud raamatukogutüüpide (näiteks rahvaraamatukogud, ülikoolide, kolledžite ning uurimisasutuste raamatukogud, vanglaraamatukogud jne) ja töö liikide järgi (näiteks kataloogimine ning indekseerimine, infoteenindus, infotöö tehnilised vahendid, kodu-uurimine, rariteedid jne). Omaette grupi moodustab Raamatukoguhoidja Abide Ühing (*Association of Assistant Librarians*). See on oma 11 000 liikmega kõige rohkearvulisem. Kõige väiksem on vanglaraamatukogude grupp — alla 300 liikme. Enamikus gruppides on üks kuni kolm tuhat inimest (7).

Piirkondlikud allorganisatsioonid ja huvialagrupid korraldavad seminare, nädalalõpukooale, levitatakse oma lehti ja soodustatakse muul viisil kolleegide omavahelisi kontakte. Seda tööd finantseerib põhiliselt LA, osa raha saadakse ka oma publikatsioonide müügist ja isemajandavast tegevusest (meie mõistes).

LA kõrgeim organ on aastakoosolek, millest on kutsutud osa võtma kõik ühingu liikmed. Järgneb neli korda aastas kogunev LA Nõukogu (*Council*), mis pannakse kokku küllalt keerulisel teel: 24 nõukogu liiget esindavad ühingu liikmeskonda tervikuna, 6 liiget ülikoolide raamatukogusid ja 6 eriraamatukogusid, 12 liiget igaüks oma piirkondlikku allorganisatsiooni ja 22 liiget oma huvialagruppi, Raamatukoguhoidja Abide Ühingu on 5 liiget — seega kokku 75 nõukogu liiget.

LA Nõukogu juures töötab viis erialakomiteed (*Subject Committees*), kes püüavad üheskoos katta kogu ühingu huvitava küsimusteringi. Ka nemad käivad koos neli korda aastas. Komiteede nimetustes peegelduvad ainevaldkonnad: tööjõud ja -tingimused, haridus, bibliograafia- ja infotöö tehnoloogia ja standardid, raamatukogu- ja infoteenindus, ühingu liikmeskonna teenindamine.

LA Nõukogu juures on ka täitevkomitee (*Executive Committee*), kes tegeleb ühingu rahaasjadega, üldküsimustega, peab sidet parlamendi ja valitsusega, korraldab ühingu rahvusvahelisi kontakte ja ajab muid asju. Täitevkomitee tuleb kokku iga kuu. Sinna kuuluvad erialakomiteede esimehed, LA kirjastuse juhtkond ja LA Nõukogu poolt valitud esimees.

Järgneb ametnikkond, keda koos LA kirjastuse ametnikega on sadakond inimest, neist pooled LA omad. Seda (meie keeli) aparati juhib tegevdirektor (*Chief Executive*) koos asetäitjate, osakonnajuhatajate ja teistega.

Tegevdirektori asetäitja hr Russell Bowden rõhutas oma vestluses käesoleva lühiülevaate autoriga 1990. a aprillis Londonis, et LA on üldiselt väga demokraatlik, omaalgatusele tuginev organisatsioon. See põhimõte ei laiene aga rahaasjadele — nendes eelistatakse tugevat kesk- võimu. Suhetes valitsusega järgitakse rangelt sõltumatuse printsiipi. Muu hulgas ei taotleta valitsuselt ega parlamendilt abiraha oma tegevuse toetamiseks, kuigi seda on mõnikord ka pakutud. Küll aga saadakse sihtotstarbelisi rahalisi toetusi Briti Nõukogult* (*British Council*). Hr Bowden iseloomustas LAd kui rikast, majanduslikult stabiilset organisatsiooni. Selle kinnituseks tõi ta kaks arvu: ühingu aastasissetulek on ligi kaks miljonit naela, LA oma hoone Londoni kesklinnas maksab neli miljonit naela. Ühingu sissetulek koosneb peaaesjalikult liikmemaksudest ja eespool mainitud LA kirjastuse aktsiaseltsi *Library Association Publishing Limited* kasumieraldistest.

Olulisel kohal on LA tegevuses raamatukoguhoidjatele hariduse andmine, nende täienduskoolitus ja atesteerimine. Ühingu esindajad osalevad õppeplaanide koostamisel kõigis 16 õppeasutuses, kus praegu raamatukogutöötajaid koolitatakse, korraldavad täienduskoolitust, -seminäre jms, atesteerivad oma kolleege. Atesteerimiseks on kuningliku hartaga (1) antud LAle täielikud volitused. See oleks mujal Euroopas (eriti aga Ida-Euroopas) küllalt unikaalne süsteem, kus ühiskondlik organisatsioon annab hinnangu kogu riigi teatud ametimeeste oskustele. Siin võiks tõmmata paralleele keskaegsete tsunftidega — ka nende üks olulisi tegevussuundi oli uute liikmete kutsemeisterliikkuse kontrollimine. Siit ka eespool toodud mõneti kohatu nali meistritest, sellidest ja õpipoistest.

Loomulikus seoses kõige sellega on LA publikatsioonid. Iga kuu ilmuv infoleht «*The Library Association Record*» edastab organisatsioonilisi ja erialaseid uudiseid. Akadeemilisemaid kirjutisi avaldab kord kvartalis ilmuv «*The Journal of Librarianship*». Olulist teavet vabadest töökohtadest edastab kaks korda kuus ilmuv «*The Vacancies Supplement to the Library Association Record*». Muuseas, esimesena mainitud infoleht ilmub alates 1899. aastast, kuid juba 1891. aastast ilmub aastaraamat «*The Library Association Yearbook*» (8). Ühingu kirjastus avaldab viit bibliograafia- ja referaatajakirja, sh raamatukogunduse- ja informaatikaalast referaatajakirja «*The Library and Information Science Abstracts*». Olulisel kohal kirjastustegevuses on erialaste monograafiade väljaand-

* See võimas 1934. aastal asutatud organisatsioon aitab kaasa briti kultuuri ja inglise keele oskuse levikule kogu maailmas. Tema osakonnad on praktiliselt kõigis maailma maades (ka Moskvas). Briti Nõukogu peab seal ülal või toetab sadu raamatukogusid ja edendab kontakte mitmesuguste elualade esindajate vahel.

mine. Prospekt (9) pakub 38 aastatel 1989—1990 ilmunud uut raamatut, kogu laoseisust aga 280 eri nimetust.

Meile pakub huvi ka LA rahvusvaheline tegevus. Ühing on selles vallas olnud tegev asutamisest peale, kuid praeguse etapi alguseks loetakse 1971. aastat, mil valitsuse tasemel tõstatati küsimus, kuidas lihtsustada ja soodustada brittide integreerumist Euroopa ühistöösse. Tihe on LA koostöö loomulikult lähemate naabrite Prantsusmaa ja Saksamaaga. Seda korraldab eelkõige LA Londoni allorganisatsioon. Pikaajalised koostöösidemed on omaaegsete kolooniate USA, Canada ja Austraalia sõsarühingutega. Võib veel nimetada paarikümmend riiki, kellega eri aegadel on olnud nii- või teistsuguseid koostöösidemeid. Seoses poliitiliste muutustega Kesk-Euroopas asus ühingu juhatus uuendama oma sidemeid selle piirkonna raamatukoguhoidjate ühingutega, sealhulgas ka meie ERÜga. LA on aktiivne IFLA liige. Selle föderatsiooni 1987. aasta peakoosolek toimus Inglismaal Brightonis LA tegusal toetusel. Ühingu rahvusvahelise tegevuse põhimõtetega võib tutvuda näiteks aruande (10) vahendusel.

TOOMAS ETVERK

Kirjandus

1. Royal Charter of the Library Association. 5 p.
2. The Library Association. Prospect. 12 p.
3. Higher Qualifications in Librarianship and Information Science. 10 p.
4. Fellowship. 10 p.
5. The Library Association's Code of Professional Conduct and Guidance Notes. 13 p.
6. Routes to Associateship. 20 p.
7. The Library Association Guide to Groups. 24 p.
8. Меленевская, Э. Д., Теплова, А. А. Библиотечные ассоциации в США и Великобритании. Научн. и техн. 6-ки СССР. № 11, 1988. Стр. 18—23.
9. New Books and Stocklist 1989—1990. Library Association Publishing Limited Clive Bingley. 64 p.
10. International Policy of the Library Association. 8 p.

Indiana Eestile lähedasemaks

Intervjuu Indiana Ülikooli teadusraamatukogu konserveerimissektori juhataja TIIA TOMUSKIGA

☉ Milliste kavatsuste ja lootustega sa Eestisse tulid?

Olen Eestis teist korda. Oma esimese reisi siia tegin 1979. aastal koos vanemate, venna ja õdedega. Olin siis liiga noor, et mõista oma isa sünnimaal toimuvat. Tulin nüüd uuesti, et taas kohtuda sugulastega Tallinnas ja Saaremaal, saada osa teie laulupeost, lihtsalt elada ja olla teisel maal, õppida eesti keelt, mida ma enne siiasõitu veel ei osanud, aga nüüd juba pisut räägin. Lootsin saada uusi kogemusi ka oma praeguses töös.

Tiia Tomusk Eesti Rahvusraamatukogu restaureerimisosakonnas
Foto TEET MALSROOS

☉ Eesti Rahvusraamatukogu restaureerimisosakonna õppepäeval rääkisid sa oma tööst ja näitasid slaidiprogrammi. Ehk tutvustaksid lühidalt ka meie lugejatele Indiana Ülikooli raamatukogu ja neid teenistusi, mis on seotud kogude säilitamisega.

Indiana Ülikool on USA üks suuremaid ja mitmekülgsemaid. Muu hulgas õpetatakse seal ka eesti keelt. Ülikool on nagu omaette linn, kus kogu elutegevus on suunatud üliõpilaste ja õppejõudude teenindamisele,

nii nagu meie umbes nelja miljoni köitega raamatukogugi. Raamatute kestva säilitamise funktsioon on teisel ülikooli raamatukogul — nn Harulduste Raamatukogul, kus on ka oma konserveerimisosakond. Meie raamatukogus on säilitusosakond kolme sektori ja kokku kümne töötajaga.

Üks sektor valmistab raamatuid ette köitekotta saatmiseks ja registreerib trükised arvutis. Köitekoda on iseseisev asutus, mille peamised kliendid olemegi meie. Iga kolme nädala tagant saadame sinna umbes 1500 köidet: ajalehti, ajakirju, seeriaväljaandeid. Töö tehakse seal täielikult masinatega. See ligi kaheksa töötajaga ettevõtte on pigem vabrik kui köitekoda. Vanu ja happelisest rabedast paberist raamatuid me ümberköitmisele ei saada. Nendele valmistame konserveerimissektoris oma kolme töötajaga happevabast papist kaitsvaid karpe. Mõned vanad raamatud köidame ka ümber uutesse kaantesse või teeme lihtsamaid parandustöid. Raamatute massiline happevabaks muutmine on USAs veel uurimisjärgus, vaimsaerosoolide kasutamine raamatute lehthaaval töötlemiseks on aga niivõrd kallis, et meie oma sektoris paberit neutraliseerida ei saagi. Paberi happelisuse probleem on USAs teravamalt üles kerkinud kui teil siin Eestis. Teie Rahvusraamatukogus suhtuvad restauraatorid igasse konserveeritavasse raamatusse kui ainukordsesse, teie huvid on spetsiifilisemad. On tõesti oinud huvitav jälgida, kuidas igale raamatule püütakse teha maksimaalselt hea ennistus. See on luksus, mis meile kui «tavalisele» raamatukogule ei ole lubatud. Meie säilitusosakonna kolmas sektor valmistab raamatuid ette hoidlatesse saatmiseks: uued ja ka köitmiselt tagasi saadetud raamatud markeeritakse, varustatakse šiiritega, kaantesse peidetakse magnetribad varguse ärahoidmiseks.

◎ **Kas raamatute säilitamise ja konserveerimise eriala saab õppida USA kõrgkoolides?**

Parim ja tuntuim ülikool, kus seda eriala õpetatakse, on Columbia Ülikool, ent peab kohe ütleva, et sellise suunitlusega kõrgkoolide osakondi on meil väga vähe, eriala on uus ja lõpetanud on selle vaid üksikud. Meie raamatukogus töötab konserveerimissektor alles seitsmendat aastat.

◎ **Oled õppinud Indiana Ülikoolis vene keelt ja kirjandust. Kas jätkad õpinguid sellel alal?**

Ei. Põhikooli lõpetamise järel ma küll valisin selle ala, ilmselt oli minu huvi Nõukogude Liidu vastu tollal seotud eelkõige isaga. Olin 1985. aastal keelepraktikalgi Leningradis, kuid peagi sain aru, et vene filoloogial ja minu «isa maal» ei ole midagi ühist. Selle Eesti-reisi ajal olen saanud innustust jätkata õpinguid köitekunsti alal. Ilmselt lähen end täiendama Inglismaale.

☉ Miks Inglismaale, miks sa ei jää Eestisse?

Olen selle küsimuse endale ka ise esitanud. On ju teil siin Eestis tõesti häid kõitemeistreid ja kõitekunsti tase hea. Ent Inglismaal õppides ei oleks mul keeleprobleemi, elustandard oleks omasem ja, mis kõige tähtsam — seal saaksin ma soovi korral oma poolelijäänud haridusteed jätkata mistahes alal. Olen küll mitu aastat töötanud väikeses erakõitekojas kõitjana, seejärel viis aastat raamatukonservaatorina, kuid ma ei tea veel, kas see on minu kutsumus või olen pelgalt juhuse tahtel sellele tööle sattunud. Otsin end alles.

☉ Sinu sünnikodu on Indianas. Oled sa ka hingelt indiaanalane?

Ei. Pean end lihtsalt ameeriklaseks. Kuid ma usun, et minu siinviibimine on teinud Indiana teile veidi lähedasemaks, toonud ta teie raamatukogutöötajate maakaardile.

☉ Milline on olnud sinu kauneim elamus selle reisi ajal?

Metsas mustikal käimine.

Küsimused esitas ja vastused pani kirja Eesti Rahvusraamatukogu restaureerimisosakonna juhataja ENE KENKMAA 3. 09. 90

Külaskäik sügisesse Soome

19.—23. septembril oli ERÜ aseesimehel Elle Tarikul ja allakirjutanul õnnelik juhuse osaleda Soome esimesel raamatumessil ja raamatukoguhingu aastakoosolekul. Mõlemad üritused toimusid Soome vanimas linnas Turus, mille ajaloolised vaatamisväärsused pakkusid omaette elamuse.

Raamatumessi algataja ja üks teostajaid Kari Kettula, muide ametilt endine raamatukoguhoidja, nüüd aga kirjanik ja kirjanduse populariseerija, unistas ammu, et soome kirjastajad maa eri paikadest koguneksid «püha lehma» — raamatu ümber ja imetleksid oma kätetööd. Pärast aastatepikkust ettevalmistust sai teoks tõeline linnafestival, kus raamat elas tänaval, kõrtsis, kirikus, raamatukogus. Mess lõi õhkkonna, kus oli nii argist kui püha selle ala inimestele ning põnevat kõigile. Põhiline sündmuspaik oli Turu messikeskus, kus nelja päeva jooksul võis lisaks kõige eripalgelisemate kirjastuste (neid oli kohale tulnud üle 120) välja-panekute vaatamisele osaleda mitmesugustel seminaridel, nagu rahvusvahelise kirjaoskuse aasta pidulik seminar, Karjala kirjanduse päevad, raamatuteraapia võimalused, raamatukogusisustuse päevad jpm. Üldse

korraldati messil üle 50 ürituse. Tuli olla üsna tähelepanelik, et sellest suurest hulgast pisimatki ülevaadet saada.

Soome raamatutoodangu mitmekesisust ja head kvaliteeti võis imetleda küllastumata. Erilist huvi pakkus meile *Kirjastopalvelu OY* nurgake, kus oli nii mõndagi uut — raamatukogusisustuse ja -vahendite näidised, 1990. aastal ilmuma hakanud «*Kritikos*», mis sisaldab uudiskirjanduse arvustusi, helikassetid, videod jpm. Omaette näituse olid välja pannud ka raamatuühing ja raamatukoguhoidjate liit.

Oluline oli meile ka seminar, mis käsitles raamatukogude komplekteerimist. Seminar oli tasuline ning tasumise eest kandis hoolt kohalik omavalitsus. Kõlama jäid järgmised probleemid: kuidas orienteeruda uute raamatute tulvas, mida tuleks eelkõige hankida, kuidas mõjutab komplekteerimist raamatukogudevaheline koostöö, vähekasutatava kirjanduse kustutamine raamatukogudest, audiovisuaalseadmete osatähtsus lugejateeninduses jm. Arutluse käigus ilmnes, et kohati on raskusi tellitud kirjanduse kättesaamisega ja et siingi ei saa lugeja aiaüü uudiskirjandust nii kiiresti kätte kui vaja.

Väga huvitav oli külastäikäik Turu linnaraamatukogusse, mis alustas tööd juba 1863. aastal. Kaubandusnõunik härra Frederic von Rettigi finantseerimisel ehitati raamatukogule 1903. aastal Aurajoe läänekaldale hoone, kus raamatukogu paikneb tänaseni.

Igal sammul hakkas silma ruumikitsikus ning seetõttu tundus kõik tuttavana ja kodusena, kuigi automatiseerimine ja muu kaasaja raamatukoguteenindusele omane on siiaagi iidsete seinte vahele jõudnud. Turu 160 000 elanikust on lugejapilet 39,2%1, kuid raamatukogus võib käia ka lugejapiletita (kui tahetakse lihtsalt ajalehte lugeda või muusikat kuulata). Raamatukogusid arvatakse külastavat umbes 60—70% linnaelanikest. Linna raamatukoguyõrku kuulub (lisaks keskraamatukogule) veel 14 haruraamatukogu ja 4 laenuluspunkti. 1970. aastast on Turu linna raamatukogu ühtlasi ka maakonnaraamatukogu, mille koosseisus on 46 soomekeelset, 3 rootsikeelset ja 6 kakskeelset vallaraamatukogu.

1961. aastal alustas Turus lugejate teenindamist Soome esimene raamatubuss. Praegu on teeninduspunkte 60 ja nende arv pidevalt kasvamas.

Me jõudsime tutvuda ainult keskraamatukoguga, kuid sealtki leidsime huvitavat kui palju.

Milliseid raamatuid hankida, otsustatakse kogusse saabunud eksemplari põhjal. Muide selline komplekteerimisviis hakkab Soome raamatukogudes vähenema, sest see nõuab aega ja uudiskirjandus jõuab lugeja kätte hilinemisega. Peاراamatukogu tellib raamatuid kõikidele linna haruraamatukogudele. Näiteks 1989. aastal muretseti 74 411 köidet, neist 85,4% soomekeelseid, 14,6% rootsi- ja võõrkeelseid. Nimetusi oli 14 074, sealhulgas 37,4% ilukirjandust ja 62,6% teaduskirjandust. Tundsime

erilist huvi, missugust liigitussüsteemi kasutatakse, sest meil Eestis on see praegu üks olulisemaid küsimusi, mis raamatukogudes lahendamist ootab. Selgus, et nende raamatukogus on omaette liigitussüsteem (nagu mitmel pool mujalgi), mis baseerub kümnendliigitusel. Ühtsus selles osas alles tuleb, sest peagi ilmuvad ühesugused liigitustabelid rahvaraamatukogudele. See on üks koostöö ilminguid, mille vajadusest Soomes kõneldatakse üsna palju.

Raamatud registreeritakse ja kataloogitakse mõistagi arvutil. Arvuti-töötusele üleminek algas 1983. aastal, kui otsustati luua fondiregister ning teaduskirjandus kümnendliigituse süsteemis ümber liigitada. 1989. aastal saadi ainekogus põhiliselt valmis ning praegu on fondiregistris andmeid enam kui miljoni kõiite kohta.

Lugejateeninduses on suureks abiks automaatsüsteem. Lugejaregistris on andmeid 50 000 lugeja kohta. Hõlbus on leida, kas raamat on kogus sees või välja laenutatud, kas lugejal on laenutamisoõigus, meeldetuletused ja viivised saadakse regulaarselt ilma erilise vaevata. Tunnistati, et laenutustegevuse automatiseerimine on olnud raske, kuid huvitav ja kasulik.

Tähtsaks tööloõiguks peetakse raamatukogus teatmeteeneindust. Lugejate käsutuses on pidevalt 4 konsultanti, aga sellestki olevat veel vähe. Tavalistele otsinguvõimalustele lisaks ollakse ühenduses kõigi tähtsamate kodumaiste andmebaasidega. Teatmeteeneindus on tasuta, ainult koopiatega eest peab maksma.

Üllatavalt aktiivne on raamatukogudevaheline laenus. Seejuures tahaks nii RVLi iseloomustamiseks kui statistika üksikasjalikkuse kohta tuua näite. Meil ju kurdetakse üsna häälekalt, et arvestust tuleb pidada iga liigituse kohta. Soomes saadi RVLi soove 1989. a 11 703, sealhulgas 26 välismaalt. Neist täideti oma raamatukogus 6810, teistesse raamatukogudesse saadeti bibliograafiliselt täpsustatult 4893. RVLi teel laenutati 74% raamatuid, 5% ajalehti ja noote, 5% koopiaid, 9% mikrofilme ja 7% audiovisuaalseadmeid. Turu elanikelt oli 801 RVLi tellimust, neist täideti aasta lõpuks 735, seejuures saadi 13% raamatutest välismaalt.

Suurt hoolt kantakse selle eest, et lugejad saaksid regulaarselt informatsiooni raamatukogudesse jõudnud uudiskirjandusest. Arvutil koostatakse mitmesuguseid nimestikke ja infolehti, mis saadetakse ka harukogudesse. Eks seegi ole meil läbi proovitud ja nüüd juba tarbetuna unustusse vajunud.

Tahaks veel mõne sõnaga peatuda raamatuüritustel. Meil on neid hakatud pidama küsitavaks, kuid Soome kultuurielus on nad võitnud kindla koha. Kuigi Turu linnaraamatukogus on näituste jaoks ahtad võimalused ja seetõttu raske valvata raamatute järele, on siin tehtud väga mitmesuguseid näitusi, nagu «Lõbusaid raamatuid», «Meretagust juttu

Eestist», «Õudusraamatud», «Maailma muusika» jpm. Huvilised võivad vaadata foto- ja kunstinäitusi, ka üksikisikute ja asutuste ning organisatsioonide valduses olevatest materjalidest. Päris palju korraldada. Akse kohtumisi kirjanikega, kuulatakse luuleõhtuid. Ühel neist õnnestus meilgi osaleda ja, uskuge või mitte, ehkki see algas kell 10 õhtul, oli saal rahvast täis. Õilsa tegevusena peab nimetama vilgast ürituste korraldamist haiglates ja vanadekodudes jõulude ajal ja emadepäeval.

Tegeldakse sealgi meie mõistes metoodilise tööga, eelkõige harukogutöötajate täienduskoolitusega. Nii näiteks on korraldatud rühmaõppusi RVLst ja raamatukogu automatiseerimisest, mõttevahetusi aktuaalsetel teemadel ning tutvumissoite teistesse raamatukogudesse.

Kahju, et külaskäik jäi põgusaks, sest huvitavat oli nii palju. Siiski jõudis tekkida veendumus, et uutmise tuhinas ei tohi me kõike seni tehtut eitada, nii et hiljem peaksime jälle otsast alustama.

Osavõtt Soome raamatukoguühingu aastakoosolekust oli meie reisi lõpuüritus. Tahaks kiita aastakoosoleku korraldust ja asjalikkust. Kuigi päevakorras oli 20 punkti, suudeti 1,5 tunniga anda hinnang 1989. aastal tehtule, kinnitada 1991. aasta tegevussuunad ja läbi viia juhatuse liikmete valimised. Kordamineku tagas arutlusele tulnud materjali, samuti juhatusse kandideerivate inimeste intervjuude avaldamine ajakirjas «Kirjastolehti» (nr 7—8), millega ka meie huvilised võivad tutvuda.

Kokkuvõtteks tahaks esile tõsta seda, mis soome rahvaraamatukogutöötajatele rõõmu valmistab:

- 1) raamatukogude osatähtsus on märgatavalt kasvanud ka väiksemates asulates;
- 2) raamatukogude hea arhitektuur, mitmesuguste töövahendite olemasolu ning automatiseerimine on mõjunud positiivselt lugejateenindusele;
- 3) koostöötaja on tugevnenud ja see on raamatukoguvõrgu terviklikkuse ja ühtsuse alus.

On neilgi omad hädad, nagu:

- 1) raamatukogutöötajate madal palk, mistõttu räägitakse koguni «ajude äravoolust» rahvaraamatukogudest;
- 2) raamatukogutöötajate haridustaseme langus, mis on tingitud vajaduse täienduskoolituse järele;
- 3) kohatised rahamured.

TIHU VALM

Piiridega ja piirideta raamatukogumaailm Austriast nähtuna

Viimased aastad on viinud eesti raamatukogutöötajaid varasemast rohkem raja taha erialateadmisi ja -kogemusi täiendama. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu üha laienevad välissidemed on paljudele meist võimaldanud näha uut ja huvitavat teiste maade raamatukogunduses. Seekordne ettepanek osaleda ERÜ esindajana 4.—8. septembril 1990 21. Austria raamatukogupäevaldel tõi küll kaasa tuttava tüütu sekeldamise sõidudokumentidega, aga ka meeldiva ootuse saada osa suurejoonelisest raamatukogundusüritusest.

Austria Raamatukoguhoidjate Ühing (*Vereinigung Österreichischer Bibliothekare*) oli kutsunud raamatukogupäevadele üle poole tuhande inimese lähedalt (näiteks Ungarist) ja kaugelt (näiteks Ameerika Ühendriikidest). Külaliste loetelu oli küllalt aukartustäratav ning andis ülevaate Austria Raamatukoguhoidjate Ühingu koostöösidemetest teiste maade kutseühingutega: Ameerika Ühendriigid, Itaalia, Jugoslaavia, Poola, Prantsusmaa, Saksamaa, Tšehhia, Slovakkia, Šveits, Ungari ja Eesti.* Lahked võõrustajad Austria raamatukogudest olid kutsunud meid nendeks kauniteks suvelõpupäevadeks Lääne-Austriasse Bodeni järve kaldal asuvasse Vorarlbergi liidumaa pealinna Bregenzi.

Sõit Viinist Bregenzi viis läbi kuue üheksast Austria liidumaast. Peatusime Ülem-Austria pealinnas Linzis, Salzburgis ning muinasjutulise Tirooli pealinnas Innsbruckis. Alpiniitude ja Tirooli külade lummuses jõudsin pärast kaheksatunnist autosõitu läbi Austria Bregenzi, mis asub Eel-Alpide suurima ja sügavaima järve Bodeni kaldal. Bregenz oma 26 000 elanikuga on välja kasvanud Rooma linnast Brigantiumist. Tänapäevane Bregenz on turismilinn, kus vaatamisväärsusteks nii ajaloomälestised keskajast kui ka romantiline 8-kilomeetrine kaldapromenaad.

Kuna Bodeni järv asub Saksamaa, Šveitsi ja Austria piiril ning probleemid ja nende lahenduse teedki on siin samad mis teistes maades, siis tekkis tunne, et just siin ongi Kesk-Euroopa. Sellist häälestust aitas luua ka raamatukogupäevade teema «Raamatukogud piiridega ja piirideta: infoühiskond ja raamatukogu», mis Austria Raamatukoguhoidjate Ühingu presidendi pr Magda Strebli sõnutsi võimaldas kõnelda raamatukogude päevaprobleemidest riigipiire arvestamata, andis aluse koos uskuda raamatukogu rolli teisenemisse infoühiskonnas.

* Eestist osales 1988. a Austria raamatukogupäeval Linzis Anne Rande Eesti Lasteraamatukogust (vt «Raamatukogu» 1989. Juuni, lk. 29—35. — A. L.).

Raamatukogupäevade kava lubas valida seksiooni oma huviala järgi ning seepärast on ülevaade pisut subjektiivne. Minu valiku aluseks oli eelkõige mu igapäevane kutsetöö. Keskendusin töögruppidele, kus olid arutiisel raamatukoguhoidja elukutse, eriharidus ja raamatukogututvus-tus. Küllap niisama huvitav oli ka regionaalbibliograafia küsimuste käsi-telu bibliograafia seksioonis või töö mõnes teises rühmas, kus peeti aru raamatukogualaste õigusküsimuste üle või analüüsi raamatu- ja raa-matukogude ajaloo eri valdkondi.

Hariduse ja täienduskoolituse komisjonis (juhataja hr E. Kluger Salz-burgi Ülikooli Raamatukogust) olid arutlusaineks nii raamatukogundus-hariduse sisu (milline võiks olla teooria ja praktika osakaal ainekursuses «Raamatukoguteeninduse organiseerimine») kui ka õppetöö korraldus (õppereisid, eksamite sooritamise vorm). Komisjoni istungil tunti muret eriala õpetamise ja õppimise eesmärkide ebaselguse üle, kõneldi hariduse andjate enesetäiendamise võimalustest ning tehti kokkuvõtteid raamatu-kogundushariduse alasest diskussioonist mitme maa erialaajakirjades. Minu ülevaade ERÜ hariduse ja täienduskoolituse toimkonnast ning TPedI raamatukogunduse ja bibliograafia kateedrist kutsus esile arva-mustevahetuse ja äratas huvi: kas diplomeeritud raamatukoguhoidjad leiavad Eestis kutsetööd; missugust enesetäienduse vormi eelistavad eesti raamatukoguhoidjad; kas ERÜ hariduse ja täienduskoolituse toimkonna liikmed ka ise ennast täiendavad jms.

Raamatukoguteenindus ja selle tutvustamine olid kõne all raamatu-kogude tegevuse avalikustamise (saksa keeles *Öffentlichkeitsarbeit*) ko-misjonis (juhataja hr M. Wieser Innsbrucki Ülikooli Raamatukogust). Raa-matukogu tutvustamist, reklaami ja sidemeid teiste asutustega ning raa-matukogu kirjastustegevust analüüsi Austria Rahvusraamatukogu näite varal. Hr W. Duchkowitsch esitas variante, kuidas saaksid mitmesugused asutused (firmad, kirjastused) osaleda tulemuslikult raamatukogude töös ning selle kaudu tutvustada raamatukoguteeninduse võimalusi. Hr F. Brody Austria Rahvusraamatukogust demonstreeris elektrooniliste seadmete kasutamist muusikakogude avamisel ning n.ö visuaalseid ja helilisi päringutele vastamisi.

Kas raamatukogutöö on naiste amet? Mida naised ootavad raamatu-koguhoidja ametilt? Kas naised raamatukoguhoidjatena mõjutavad selle elukutse staatust ja prestiiži? Need ja paljud teisedki küsimused olid arutlusel *workshopil* «Naised raamatukogutöös» (juhatas pr C. Wille Austria Rahvusraamatukogust). *Workshopil* osalejatele esitati mõttevahe-tuseks valik publikatsioone, kus analüüsitakse raamatukoguhoidja elu-kutset soost lähtuvalt. Avaldati arvamusi naisraamatukogujuhtidest (Austria Rahvusraamatukogu asutamisest saadik 1526. a on 1984. a pea-direktoriks valitud pr Magda Sirebl esimene daam sellel ametikohal — A. L.), vahetati mõtteid selle üsnagi naiseliku elukutse mõjust raamatu-

kogu meestöötajatele, tõdeti, et raamatukogus valitseb enamasti emotsionaalne naiselik õhkkond, mis võib meeslugejatele mitmeti mõjuda.

Raamatukogupäevad jätkusid ühisistungitega. IFLA peasekretäri H.-P. Geh tervituskõne pidulikul avaistungil oli häälestanud kohalolijaid enam keskendumise raamatukogust saadavate teadmiste kasutamise võimalustele ja lugeja õigusele olla informeeritud. Oli palju meeldejäädavaid esinemisi. Massachusettsi Tehnoloogiainstituudi prof J. Weizenbaumi ettekande teemaks oli «Kas me tahame veel inimesi raamatukogudesse?», prof R. Funk Berliini Raamatukogundusinstituudist kõneles ekspertsüsteemi ja kunstliku intellekti seostest, prof H.-A. Koch Bremeni Ülikooli Raamatukogust analüüsis kahte kultuuri raamatukogunduses, esitades säilitamis- ja innovatsiooniprotsesside võimalikke seoseid kaasaegses Euroopa raamatukogunduses, Sauri kirjastuse omanik hr K.-G. Saur Münchenist arutles huvitavalt raamatu tulevikust tänapäeva kirjastamistehnoloogia võimalusi arvestades.

Kõigil külalistel oli võimalus ümarlauavestluses tutvustada oma maa raamatukogundust ning kutseühingut. Huvi meie ühingu vastu oli suur ja teave meie ettevõimistest äratas koostöösoovi Slovakkia, Šveitsi ja Jugoslaavia raamatukoguühingute esindajates. Kõige elavamalt mõttevahetust tekitas sel ajal veel ühinemata Saksamaa raamatukoguühingute edasine võimalik ühistegevus, edu sooviti 1990. a aprillis taasasutatud Tšehhi Raamatukoguühingule.

21. Austria raamatukogupäevade programmi mahtusid ka lõbusõit Bodeni järvel, aiapidu Vorarbergi Liidumaa Raamatukogu aias, Martini Waiseri loominguiline õhtu, hr K.-G. Sauri vastuvõtt raamatukogupäevadel osalejatele jms.

Et aga raamatukogumaailm võib tõepoolest piirideta olla, tõdesin teekonnal Reichenau saarele, mis viis läbi Šveitsi ja Saksamaa. Varase keskaja ehituskunsti nautisime Reichenau kloostrites, pärastlõunane orelikontsert saare peakirikus lõpetas sümboolselt raamatukogupäevad.

Vanad ja uued tuttavad ei öelnud lahkumisel «hüvasti», ikka ja jälle kõlas «kohtumiseni» — võib-olla tõesti, sest Austriast nähtuna oli raamatukogumaailm piirideta. Kohtumiseni kusagil Euroopas!

AIRA LEPIK

MÄLESTUSI

Kunstnik EDGAR VALTER

Ajast enne raamatukoguhoidjaks saamist

Inimene on ümmarguselt neli aastakümnet olnud ametis raamatukogus ja teeninud raamatukogundust ning nüüd oodatakse, et ta kirjutaks mälestusi. See, loodetakse, aitavat kaasa raamatukogude ajaloo koostamisele. Ju oma tõetera siin on. Paljude raamatukoguhoidjate mälestused läbi aegade annaksid palju elavat juurde sellele, mis ajaloo uurijale ametlikest dokumentidest, aruandest, protokollidest, juhendest, käskkirjadest ja muust sellisest bürokraatia toodangust vastu vaatab. Inimene on asjade mõõt ja mõõdutunne kujuneb temas aja jooksul, nii-võrd kui ta tagantjärele suudab aru saada toimunust ning hinnata eilse päeva, läinud aasta, möödunud aastakümne tegusid. Selliselt asjade peale vaadates tuleb aiva soovida, et raamatukogunike memuaare koguneks vinnadena, sest üheainsa inimese mälestused ajaloolagendikel loevad.

üpris vähe. Niisiis pole järgnev ajalugu, vaid on asjade käigu vaatlus läbi kahe silma ja prillide, mõtestatud ühesainsas peas.

Raamatukoguhoidja elamise ja olemise telg on raamat. Mis on talle tähtsam, kas aastaaegade vaheldus, raha ja muud inimesele tarvilikud materiaalsed väärtused, maailma ja ümbritseva elu see osa, mida nimetatakse poliitikaks, kunstialad, mis ei ole seotud raamatuga, inimsuhted jne, või kõige selle kajastumine kirjanduses koos teadmise, et raamatuis antakse kõigele seletus ja pakutakse võimalusi asju paremini ajada? Raamatukoguhoidjale on kindlasti tähtsam raamat. Ta teab küll, et raamatu abil ei saa ööd ja päeva vahetada ja loodus talitab ikka oma kindlate reeglite järgi. Kuid inimeste heaks saab raamat palju korda saata: õpetada ööd ja päeva targasti kasutama, tundma looduseadusi, korraldama inimeste ja rahvaste vahelisi suhteid, saama osa inimloomingust, teadmistest ja kunstidest, et inimene saaks üha rohkem inimeseks.

Praegu on raske leida kodu, kus poleks raamatuid ja muud trüki-sõna. Sajand või pool tagasi leidis paljudes peredes vaid kalender, mõni tarberaamat ja üksikuid ajalehenumbreid. Tulevasele raamatukoguhoidjale oli hea sündida peres ja kasvada kodus, kus mööbli hulgas oli tingimata ka raamaturiiu ja mõeldamatu oli elada ilma raamatu, ajakirja, ajaleheta. Nii ka minule. «Kui leidus taskus penn, sent või kopikas leiva jaoks, küll siis pidi teine olema ka raamatu jaoks.» See ema ütlemine isa kohta ei tähenda, et perekonna eelarvest pool oleks läinud trükisõnale. Kuid mingi osa alati. Ja ema oli samuti suur raamatusõber, ta oli elu lõpuni hädas, et ei piisa aega kõige huvitava läbilugemiseks. Pärandusena on mul ka mitmeid ema neiupõlve nimekirjutusega raamatuid. Nii et raamatute soetamine oli ka temal veres.

Ma arvan, et esimest korda astusin üle **Tallinna Keskraamatukogu** läve koos isa või emaga aastal 1927 või 1928. Mäletan, et eesruumis pinkidel konutas kehvasti riides vanu inimesi. Tallinna linna hoolekandekand osakond asus tollal samas majas. Eesti laenuosakond asus samast uksest sisse minna kui praegugi. Ainult et praegune esimene ruum oli poolenisti klaasist vaheseinaga jagatud kaheks ja tänavapoolne osa oli kohallugemiseks seatud lugemissaal. Järgmisse ruumi viiva ukse kaudu käis laenutamine. Meeles on, et tundus kitsa- ja hämaravõitu olevat. Võib ka olla, et käisin seal pimedal talveajal. Igatahes ühel teisel puhul, kui isa läks (ja mina temaga kaasas) saama midagi saksa- või venekeelset, jäi mulle raamatukogust hoopis teistsugune pilt. Läksime suurest trepist üles avarasse valgust täis saali. Vasakul oli lett, kus toimus laenutamine. Poisikesele tundus ruum imelisena. Ometi olin ma pisut siin-seal käinud ning vähemalt «Estonia» ja Eesti Draamastuudio saalid oma suurusega polnud mulle võõrad. Ikkagi esmamulje määras austuse ka raamatukogusaali ja seal toimuva vastu.

Nüüd pisut **kooliraamatukogust**. Tallinna XV Linna Algkool asus majas, mille tolelaegne aadress oli Vaestekooli 3. Ma ei tea, mis numbrit

ta Wisuari tänaval nüüd kannab, kuid sõjast saadik on ta olnud haigla, traumapunkti ja üldse tervise, mitte enam hariduse teenistuses.

Niisiis Tallinna XV Linna Algkooli II klassi ruum 1931. aasta sügisel. Õpetaja laua kõrval on väike kapp, mis seisab lukus ja võti on klassijuhataja Helene Klemkuli (kes üldse on meil peamine õpetaja; ainult joonistamist, laulmist ja võimlemist annavad teised õpetajad) hoole all. Ei mäleta, kas kord nädalas või sagedamini avati kapp selleks, et lapsed saaksid sealt lugemiseks raamatuid. Õpetaja jagab, märgib üles, mis kellele, ja raamatud leiavad endale lugejad. Palju neid seal pole, vahest paar-kolm laudimeetrit. Raamatud on köidetud, kuid kõigile on pandud kaitseks ümber jõupaber. Sedasi näeb kapis leiduv raamatuvara üsna kena välja. Esimene raamat on meeles: Anderseni muinasjutud (ilmunud Tallinnas 1920). Ülejäänute tiitlid on kõik ajas haihtunud.

Nii oli nooremates klassides. Vanemate klasside tarvis, kellel oma klassiruumis raamatukappi polnud, oli õppevahendite toas kooliraamatukogu.

1931. aasta sügisest alates elas meie pere ühe katuse all **Tallinna II Haruraamatukoguga** (praegu **Kopli raamatukogu**). Isa hakkas Keskraamatukogus harvemini käma ja jättis endale vaid ühe lugejakaardi. Iga kaardi eest tuli ju sisse maksta tagatis. See oli vist 2 või 3 krooni, niisiis kahe kaardi eest (et saada kaks raamatut koju lugemiseks) seisis kenake rahasumma kautsjonina raamatukogus. (Selle võis muidugi soovi korral igal ajal kätte saada, kui raamatud tagasi tõid.) Haruraamatukogus tuli lugejaks registreerimisel tasuda ainult registreerimismaks (kümme senti) ja registreerimismomendist alates oli lugejakaart (või kaks kaarti) kolmeks aastaks käes. 30ndate aastate algupoolel ja keskpaigas oli Kopli raamatukogus ainult üks töötaja — Jüri Kolumbus. Ta ise elas ka samas majas, kus oli raamatukogu. Mäletan teda toreda ja sümpaatse mehena, kes oli hästi vastutulelik ja oskas inimestega kenasti suhelda. Ta ei pidanudki raamatukogu oma põhikutsumuseks, sest õppis ja harrastas maalimist ning lõpuks läkski Tartu «Pallasesse». Raamatukogus oli mitu lauda, kus sai katalooge vaadata või ka ajalehti lugeda, mis rippusid vastavas nagis keppide küljes. Jüri Kolumbus askeldas leti taga, talle tuli anda raamatud, lugejakaardid ja nõudeleht ning siis tõi ta hoidlast, mis tal tuua oli. Mingit allkirja andmist polnud, lugeja vastutas raamatute säilimise eest ja tähtaja (kolm nädalat) üleminekul pidi maksma viivist. Eks ma lugesin läbisegi igasuguseid asju. Sel ajal ilmusid järjest Oskar Lutsu mälestusteraamatud, millest ükski ei jäänud vahele. Ka «Tagahoovis» sattus uhiuue raamatuna minu kätte. «Looduse Kuldraamatu» esimesed viis-kuus sarja olid samuti mu lugemisvara hulgas (kuuenda-seitsmenda ajal olin juba nii vana, et osa neist jäi lugemata, sest muid asju tuli ka). Raamatud olid kõik korralikult köidetud, paksemad poolnahkköites, õhukestel oli selg muust materjalist. Igapäev kohaviit seljal: liiginumber ja järjenumbr liigis. Liike oli kümme, täp-

semat jaotust polnud. Ilukirjanduslikel raamatutel oli ainult järjenumber. Seljamaterjal oli tume, numbrid kuidkirjas. Nii et vanade raamautel virnas seisvad Tallinna Keskraamatukogu ja tema haruraamatukogude raamatud tunnen praegugi ära.

Ma ei saa teisiti, kui pean kiitma tolle aja korda laenutuste vormistamisel. See Aleksander Sibula sõnade järgi **Newarki süsteem** oli väga kindel ja täpne ning võimaldas ka igal ajal informatsiooni saada. Lugeja sai lugejakaardi (või kaks, harva ka rohkem), mis andis talle õiguse üks raamat koju kaasa võtta. Laenutamisel märgiti lugejale meelepidamiseks kaardile tagastamistähtaeg. Lugejakaart pisteti raamatutaskusse, seega oli kaart alati lugeja käes. Raamatutaskust võeti raamatukaart, millele märgiti tagastamistähtaeg ja lugejanumber. Raamatukaardid jäid raamatukogusse ja seati inventarinumbrite järgi tagastamistähtaegade kaupa vastavat kuupäeva kandva vahekaardi taha. Tagastamisel otsiti lugejakaardil oleva tähtaja ja raamatutaskule kirjutatud inventarinumbri järgi raamatukaart laenutuste kartoteegist üles, pandi raamatutaskusse, lugejakaardile märgiti tagastamine ja lugeja võis lugejakaardi alusel saada endale uue raamatu. Ei mingeid allkirja võtmisi! Allkiri anti registreerimisel selle kohta, et lugeja teab kasutamiskorda ja kohustub sellest kinni pidama. Kolme nädala möödumisel oli siis näha, kes on sattunud võlgnike hulka. Neile saadeti mõni päev hiljem meeldetuletus ja hilinevad päevade eest tuli maksta viivist. Ükski üle tähtaja läinud raamat ei jäänud märkamata.

Kui oli tarvis teada, kelle käes mingi raamat on, polnud sedagi raske kindlaks teha. Inventarinumbri järgi leiti see üles, kui vaadati läbi tähtaegade jaotustes inventarinumbrite järjestuses raamatukaardid. Lugejanumber andis registreerimisraamatust kätte lugeja. Nii sai järjekorda kirja panna teise lugeja, kes sama raamatut soovis. Raamatukaardile kinnitati klambriga sedelike ja kui raamat kogusse tagasi toodi, teatati teisele lugejale, et raamat on tema jaoks saadaval.

Muidugi ei anna see süsteem andmeid, mida lugeja on raamatukogust laenanud, seega ei võimalda teha lugemise analüüsi. Ent kui palju me suudame praeguste lugejakaartide (vihikute) järgi lugemist analüüsida? Väga vähe. Ja ka Newarki süsteemi juures on mõeldav teatud osa lugejaist lisamärkmete tegemisega vaatluse alla võtta. Ja õigupoolest peaksime inimese lugemist analüüsides alati arvestama kõike, mida ta loeb, mitte ainult seda, mida ta saab ühest raamatukogust. Praegu aga püüame registreerida viimase kui ühe laenutuse koos autori, pealkirja ja muuga ega ole mahti vajalikeks osavaatlusteks. Kui lugejakaart täis saab ja ümber registreeritakse, läheb ta prügikasti koos kogu oma andmestikuga. Oleme bürokraatia nii suureks paisutanud, et asja tuum ja mõte upuvad sellesse.

Ja ega vahetu suhtlemine raamatukoguhoidja ja lugeja vahel, jutustamine loetud ja lugeda võetavate raamatute üle, palved nõuandeks

kirjanduse valimisel ja sellekohased soovitusel tollal olemata olnud. Lõppude lõpuks suudab asjatundlik raamatukoguhoidja lugejate heaks palju rohkem teha kui kirjalikult detailideni fikseeritud andmestik lugejakaardil või mujal.

Enne kui asuda taas Tallinna Keskraamatukogu ja tema allüksuste juurde, tuleb veel juttu teha kooliraamatukogust, mis 1930ndail aastail ilmunud Friedrich Puksoo raamatus «Raamat ja tema sõbrad» on loeteldud kümne suurema Eesti raamatukogu hulgas. 1930ndate aastate lõpuks ta paraku enam nende seas ei olnud.

1935. aasta septembrist olin koolipoiss **Gustav Adolfi Gümnaasiumis** Tallinnas Kloostri tänavas. Õigupoolest kandis see kool, kus ma õppisin kuus aastat, mitut nime: keskkool, progümnaasium, gümnaasium jm, kuni 1941. aasta juunis sain diplomi Tallinna I Keskkoolist.

Uues koolis tuli ka tutvust teha kooli raamatukoguga. Raamatukoguhoidja oli saksa keele õpetaja Bruno Veeroos, kes õpetas mulle neli aastat saksa keelt ja 1941. aasta algul läks Saksamaale. Ta oli muheda jutuga, kuid ühtaegu sakslaslikult pedantne ja suur korraarmastaja (nii nagu raamatukoguhoidja olema peabki). Klassidele olid määratud päevad, millal ta pärast tunde tegi koridoris asuvate raamatukappide ukсед lahti ja vanemate klasside poiste abiga alustas laenutustööd. Esiti andsime meie käes olnud raamatud tagasi, mõni neist läks tavaliselt teise poisi kätte ja vormistati laenutusena: õpilaste nimestikku kirjutati tema nime taha raamatu inventarinumber.

Edasi hakkas abiturientidest abiline raamatuid ükshaaval riulist võtma ja tiitleid ette lugema. Kes millestki huvitatud oli, avaldas soovi ja raamat pandi taas laenutusena kirja. Ja sedasi see asi kestis, kuni selleks päevaks oli letitagune tühi ja kapid võis taas lukku panna.

Õigupoolest oli majas mitu raamatukogu. Oli õpetajate raamatukogu, mis sisaldas pedagoogilist ja üldse teaduslikku kirjandust ning nimelt täiskasvanuile määratud ilukirjandust. Ka siit said viimaste klasside õpilased lugemist.

Ja selle kooli eriline väärtus: fundamentaalraamatukogu, mis asus koolimaja pööningukorrusel. Selle algust võis dateerida aastanumbri 1631, kuigi vanu raamatuid (inkunaableidki!) oli läinud kaotsi Esimese maailmasõja ajal ja ka hiljem oli üht-teist üle antud näiteks Tartu Ülikoolile. Raamatukogu kataloog on trükituna ilmunud sajandi algusaastail. Kuid viimased andmed pole mälestused, vaid on hiljem teada saadud.

Kord (kas VII või VIII õppeaastal) ohverdas Bruno Veeroos osa saksa keele tunnist ja viis meie klassi vaatama fundamentaalraamatukogu. Ronisime trepist üles, nii palju kui seda oli, õpetaja keeras ukсед lukust lahti ja pani tule põlema. Olime paar-mõnikümmend minutit pikas koridori moodi ruumis, mille ühes otsas oli uks, teises aken, kahel pool seinääred täis kõrgeid (küllap kaugelt üle kahe meetri) kappe, keset

tuba mõned lauad. Tunne, nagu ma mäletan, polnud põrmugi tühisem kui aastaid hiljem Tartu Ülikooli raamatukogus Toomel, kui astusin Morgensterni osakonda. Muidugi polnud meil poistel siit midagi tah'a, sest eestikeelset kirjandust oli siin vähe. Inglise ja saksa keeles oskasime pisut lugeda (kuid mida andnuksid selles eas poistele vanad raamatud?), vene keeles lugejaid oli klassis paar-kolm poissi, kes kodus eesti keele kõrval ka vene keelt pruukisid, ladina keeleni polnud me veel jõudnud ja kreeka tähtedest tundsi me vaid üksikuid. Kuid õpetajad ilmselt kasutasid raamatukogu, seda näitasid laudadel olevad raamatud. Oli ju tolle-aegsete õpetajate hulgas paljude keelte oskus üsna tavaline. Näiteks ajalooõpetaja Villem Orav luges peale eesti, saksa ja vene keele veel ladina, kreeka ja vana kirikuslaavi keeles, midagi on mees ka tema suhetest prantsuse keelega, Varssavis elanuna küllap polnud talle võõras poola keel ja ega me imestanuks, kui ta tõlkinuks meile ka heebreakeelset piiblit. Seda tegi küll kord oma tunnis Paul Voldemar Koppel.

Siis aga, kas 1937 või 1938, tehti kuskil üleval kõrgel otsus see raamatukogu likvideerida. Anti vist üle Tartu Ülikooli ja Tallinna Keskraamatukogule ning ei tea kuhu veel. Võib-olla läks midagi ka vanapaberiks. Raamatud tassiti alla, veeti ära ja vabanenud ruum läks riigikaitse õppuse käsutusse — lasketiiruna. Eesti Rahvusraamatukogu riigileil (osalts ilmselt Tallinna Keskraamatukogu kaudu) leidub hulgasti raamatuid templiga «Gymnasium zu Reval» või ka teistsugust teksti kandva templiga. Olev Nageli inkunaablite raamatus on siit pärit raamatuid loeteldud ja kirjedatud. Selle raamatukogu (arvatavasti ühe kolme sajandi pikkune) ajalugu väärib omaette uurimistööd. Pikka aega, aastail 183.—185., hoidas raamatukogu Ferdinand Johann Wiedemann. Tema koostatud (austatud) kataloog on Tallinnas Ajaloomuuseumis.

Koolis oli veel üks raamatukogu, kust vaesemad õpilased said laenata õpikuid jm õppekirjandust terveks kooliaastaks. Kooli juures asus nn puudustkannatavate õpilaste abistamise selts, mis koosnes lastevanemast (liikmemaks 1 kroon aastas), võib-olla oli seal ka vilistlasi. Raha saadi ka pidudest ja peale toetuste maksmise kulutati seda õpikute ostmiseks. Seda raamatukogu hooldas keegi viimaste klasside poistest, saades selle eest pisut tasu. Viimane raamatukoguhoidja oli seal 1940. aastal minu klassivend Raul Murel, pärastine kauaaegne TPedI kultuuri-teaduskonna dekaan. Et kodanlikus Eestis ilmunud õpikud hiljem enam ei sobinud õppetööks, siis see raamatukogu likvideeriti tasapisi.

Koos fundamentaalraamatukogu likvideerimisega läks ka raamatukoguhoidja ametist ära Bruno Veeroos. Asemele tuli hoopis noorem mees, Valter Mägi. Tema hoole alla jäi nii õpilaste kui ka õpetajate raamatukogu.

Raamatuvalik oli tollal küllaltki hea. Raamatukogus oli olemas parim osa eesti keeles ilmunud kirjandusest. Ka võõrkeelsetest raamatutest oli üht-teist. Sel ajal olid just ilmuma hakanud *Penguin Book'id*. Et inglise

keel oli koolis esimene võõrkeel, siis sigines neid väljaandeid raamatukogusse kenakesti. Raamatud lasti kõita, samuti ajakirjade aastakäigud. Lihtne, kuid tugev kalingurseljakõide tegi raamatud nägusaks ja hoidis neid korras.

Aegapidi sugenes ka Valter Mäele raamatuhuviliste poiste hulgast abilisi. Üks olin mina, teistest mäletan Aksel Talpseppa ja Ülo Niguat (viimase nimes võin ka eksida). Me aitasime raamatukogus üht-teist korraldada, saime õiguse riiuleil raamatuid sirvida (üldiselt avariileid siis ei olnud) ja Mägi lubas meile natuke rohkem raamatuid kaasa kui teistele õpilastele. Ju siit tuleb arvata mu raamatukoguhoidja õpipoisi aja algust. Siinkohal peaksin vahele lükkima veel ühe meenutuse. Mu isa oli aastaid oma kutseühingu (Eesti Farmatseutide Ühing, Eesti Apteegi-assistentide Ühing) raamatukoguhoidja. See pidi üsna uatsumatusega raamatukogu olema, nagu mäletan raamatukogu dokumentatsioonist, mis vahel isal kodus oli ja mulle uudistamiseks käepärast. Paraku tassiti see 1940.—1941. a laiali. Kuid midagi raamatukogundusest jõudis ka sedakaudu minuni. Aleksander Sibula «Raamatukoguhoidja käsiraamatu» oli isa endale koju osinud vististi enne, kui ma hakkasin koolis käima, või vähemalt enne iseseisvaid käike raamatukogudesse.

Niisiis aastad 1935—1941 andsid mulle Tallinna I Keskkoolist suure hulga teadmisi, õpetasid mõtlema, seadsid teadused mõtlemisviisis aukohale, võimaldasid mõningase inglise, saksa, vene, ladina ning vabatahtlike ainetena ka soome ja poola keele oskuse. Ja viisid kokkupuutesse raamatukoguga ka teisel pool laenutusletti, mis tollal oli tingimatu mööbliese raamatukogus.

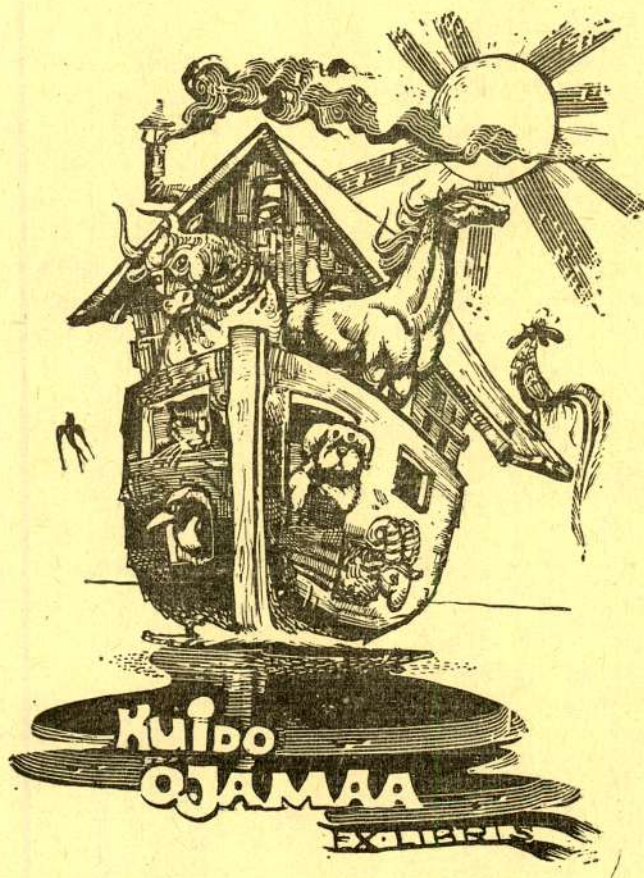
Kas 1938. a või veidi varem või hiljem tehti Kopli raamatukogus (Tallinna II Haruraamatukogus) suur muudatus. Raamatud pandi avariile. Sestpeale hakkasin eriti sageli seal käima. Koolipoisile oli nii huvitav sirvida kataloogi (süsteemaatiline kaartkataloog, kuid ainult kümne jaotusega) ja siis riiulilt vaadata, milline kataloogis huvi äratanud raamat ise on. Või ka lihtsalt riiuleil raamatuid lehitseda. Avariile mõiste aga sai mulle siis selgeks, nii et 1950. aastate lõpul muigas üleolevalt, kui koguni erialajakiri «Kultuuritöötaja» ei osanud seda mõistet vene keelest õige sõnaga tõlkida. Avariileitega töötas Kopli raamatukogu umbes 1945. või 1946. aastani. Selle ümberkorralduse tegid raamatukogus Jüri Sügis, uus juhataja Jüri Kolumbuse asemel, ja abiline Leida Talvet.

1935. aasta sügisel tuli Gustav Adolfi Gümnaasiumi ja ka meie klassi uueks inglise keele õpetajaks Paul Saagpakk (suure eesti-inglise sõnaraamatu autor, praegu töötab USAs). Tema pani meile tugeva pressi peale ja nõudis lisaks õpikule ka lektüüri lugemist. Päris inglise raamat (*Penguin Book*'id hakkasid just ilmuma) oli meile raske. Tarvis oli leida adapteeritud tekste. Läksime Tallinna Keskraamatukogu majja Noorte-

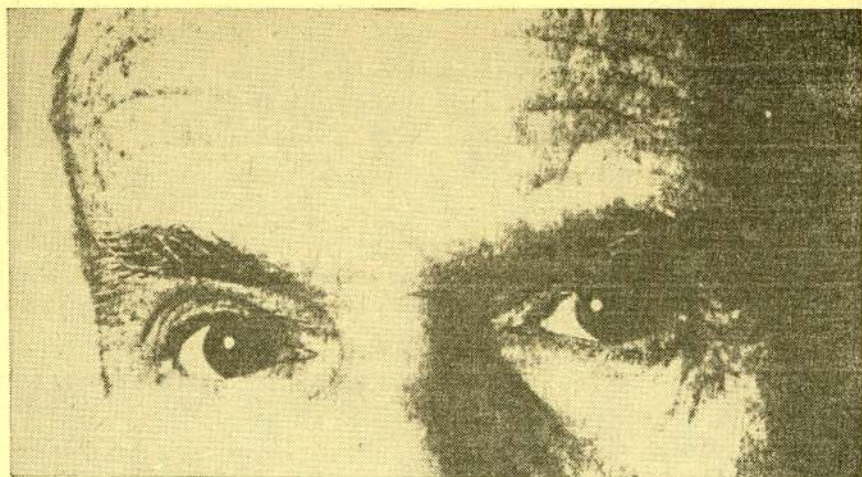
raamatukogusse, kuhu selliseid raamatuid («Looduse» vastav sari, kirjastuse «Kool» raamatud jm) oli kogutud. Tuli praegugi tuttav vanemate (resp hooldajate või kooli) käendusepaber esitada ja 1935. a oktoobrist-novembrist olen selles majas pidevalt lugejate kirjas oinud. Inglisekeelsele lektüürile sekka võtsime lugeda ka muid raamatuid, kuid Saagpaku nõudmine oli ajendiks esimesele käigule. Ma ei mäleta Noorteraamatukogu töötajaid. Ometi tean nüüd, et 1933. a novembrist, s.o raamatukogu asutamisest alates olid seal ametis hilisemad tuttavad Alma Pulst juhatajana (esimene Teaduste Akadeemia Raamatukogu direktor aastast 1947) ja Edith Poom (hiljem pikka aega samas). Küll mäletan seda, et vahel püüdsime Noorteraamatukogu kaardiga saada ülakorruselt täiskasvanute laenutusosakonnast tarku raamatuid, mida Noorteraamatukogus ei olnud. Näiteks koolivend Hugo Männik tegeles botaanikaga kaugelt üle kesk-kooli taseme. Ja minul oli vaja vaadata ajakirja «Eesti Keel».

(Järgneb)

HANS JÜRMAN

Kunstnik EDGAR VALTER

Kuidas hoida silmi

Täiskasvanud inimene kogeb iga päev, kuivõrd suure hulga informatsioonist saab ta **silmade** kaudu. Kogeb, kuid ei teadvusta seda endale.

Enamik meist kuritarvitab silmade tööaega, unustades, et silmad töötavad kogu meie ärkveloleku aja, ka siis, kui mugavas tugitoolis istudes vestleme või televiisorit vaatame. Peame loomulikkuks, et pärast väsitavat tööpäeva loeme läbi ajalehed, ajakirjad, keerame lahti teleri, vaatame uudiseid, «Vaatevinklit», siis veel lõõgastuseks mõne mängufilmi, mis kestab üle kesköö. Enne uinumist võtame kätte poolelioleva raamatu, et saada «midagi hinge»... Surume maha kipituse silmades, kerge valutorke külmu või oimu piirkonnas... Ja alles siis, kui tekst muutub uduseks ja silmad vägisi kinni vajuvad, laseme raamatul alla langeda ja uinume... Hommikul ärkame tursunud laugude ja punetavate silmadega. Trotsides silmade nägemisvõimega, koormame neid üha rohkem, kuni neljakümneselt märkame, et vajame lugemiseks prille. Kuid lugeda on veel nii palju...

Lisaks füüsilisele ülekoormusele häirivad silmade normaalset töövõimet ka emotsionaalsed ja psüühilised pinged. Juba ammustest aegadest on tähele pandud, kuidas psühhotrauma kutsub esile nägemishäireid. Viha puhul paistab kõik punastes toonides olevat. Väsimuse korral hakkavad tähed silmade ees tantsima. Kui meie ees seisab inimene, kes meid millegagi ähvardab, hakkavad ta näojooned laiali valguma. Ärritunud või enesevalitsuse kaotanud inimene võib ajutiselt minetada nägemisvõime — silme ees läheb mustaks. Tarvitseb tal vaid rahuneda, kui normaalne nägemine juba mõne sekundiga taastub.

Siit ka võti oma silmade hoidmiseks ja nägemisvõime vältimiseks. Inglise arstidel on hulgaliselt näiteid eakatest inimestest, kellel on olnud

suurepärane nägemine kuni surmani, ja inimestest, kellel on normaalne nägemine täielikult taastunud pensionieas, mil vabaneti ülemäärasest närvipingest ja väsitavast tööst.

Silmade eest hoolitsemine peaks algama juba koolipingis, kuid ka vanemas eas tasub teada mõningaid lihtsaid tõdesid. Ima väsimata pikka aega lugeda võib ainult siis, kui pea on kergelt ette kallutatud ja tekst asub nägemistelje loomulikul liinil. On soovitatav istuda lauaga taga, toetades raamatu mingile kindlale alusele ja hoida teda nii, et talle langeks küllaldaselt valgust. Hästi mõjub raamatu ja silmade vahelise kauguse varieerimine. Pole sugugi vaja istuda kramplikult liikumatus asendis. Vastupidi, nihutades tooli kord lauale lähemale, kord kaugemale, instinktiivselt painutades üakeha vastu tooli seljatuge või sirutades jalgu, varieerime ka silmade koormust. Silma tundlikkuse lävi muutub (alaneb või kõrgeneb) paljudel põhjustel. On kindlaks tehtud, et meie lähedal asuvad esemed nõrgestavad silmavaadet, seepärast peaksime vaatama aeg-ajalt kaugemaid objekte. Igalt loetavalt leheküljelt tuleks viia pilk paarikümneks sekundiks kas aknast paistvale maastikule või toa kaugemasse nurka, seejärel enne uuesti lugema asumist keskenduda viieks sekundiks oma sõrmeküüntele.

M. Corbett soovib lugemisel vaadata mitte ainult teksti, vaid tingimata ka valgeid intervale sõnade ja ridade vahel, sest intervallidega ühtlaselt hajutatud teksti lugemine ei nõua silmadelt erilist vaeva. Seevastu aga kokkusurutud tähtede ja sõnade jada raskendab üksikute sõnade mõistmist ja nõuab enam tähelepanu. Lugeda on hõlpsam, kui sõnade vahed on valged ja kirjamärgid mustad. Paraku pole iga tekst, mida lugeda tuleb, trükitehniliselt nõutaval tasemel.

M. Corbett soovib vähekontrastse teksti lugemisel aeg-ajalt sulgeda silmad ja keskenduda millelegi väga valgele, valgemale kui paber, millele loetav tekst on trükitud (näiteks äsja sadanud lumi, valge jahu päikese käes või murule laotatud valge lina jms). Avanud taas silmad, tundub ridadevaheline intervall heledamana, kui ta tegelikult on. Selle võtte kordamisel muutub intervall näiliselt kriitvalgeks, trükikiri tumedamaks ja selgemaks ning seda on võimalik momentaanselt interpreteerida. Nähtavuse halvenedes tuleks teadlikult väitida silmade kissitamist ja kulmude kibrutamist. See ei tee nähtavust paremaks, pigem vastupidi — takistab vere normaalset ringlemist ja kurnab väsinud silmi veelgi. Normaalset vereringet takistame ka sellega, kui hoiame lugedes raamatut rinnal või põlvedel. Kaelalülid on ülemäära ette painutatud, raskendades niiviisi vereringet, aju verevarustust ja normaalset hingamist. Hingamisel on aga esmajärguline tähtsus kogu meie organismi elutegevusele, sealhulgas ka nägemisele. Hingamise peetuse puhul rikastub veri süsihappegaasiga ja vaesestub hapniku poolest, silma võrkkest lakkab reageerimast valgusimpulssidele ja meil tekib põhjatu pimeduse tunne. Tihti juhtub, et pingsalt tööle keskendudes hoiame hinge kinni.

Kuid silmadele on vaja just hapnikuga rikastatud vere intensiivset tsirkulatsiooni, mida võib tagada ainult õige hingamine. Seepärast peaksime alati, kui tunneme silmades väsimust, end sirutama, hingama sügavalt sisse nii, et rinnakorv avarduks ja kõht võlvuks natuke ette, pikal väljahingamisel surume kokku rindkere ja tõmbame sisse kõhulihased. Veelgi parem, kui saame teha neid harjutusi värskes õhus.

Dr P. Breggi andmetel kannatab 99% inimestest silmade hapnikupuuduse all. Selle vältimiseks soovitab ta teha 10 korda päevas järgmist harjutust: «Hingake lõpuni sisse, siis, hoides hinge kinni, painutage end nii palju ette, et pea asetseks südamest allpool. Selliselt hapnikuga täidetud veri läheb otse pähe ja silmadesse. Hapnik uhub välja silmadesse kogunenud mürgid. Olge selles asendis, kuni loete 5ni.» Ettevaatuse mõttes lisaksin, et kirjeldatud harjutus ei sobi kõrgvererõhuga ja silmahaigustega inimestele. Nendele määrab vastavad harjutused silmaarst.

Silmalihaste tugevdamiseks soovitatakse «joonistada» silmadega mitmesuguseid figuure seinale või taevaalaotusele. Nägemisele on kasulik ka vaadata värvilisi paberiribasid, seejärel meenutada neid suletud silmadega ja taastada mõttes nende kujutis. Pärast värviribade vaatamist võib ka fikseerida pilgu valgele seinale, seejärel uuesti värviribadele — nii näeme nende täiendvärve. Hea nägemise säilitamise seisukohalt on suur tähtsus oskusel fikseerida pilku, vaadata piki nägemistelge, nagu teevad instinktiivselt nomaadid, mägilased, meremehed ja psüühiliselt hästitreinitud inimesed. Enamikul inimestel seda oskust ei ole, nende ekslev vaade haarab lisaks ühele põhilisele objektile veel vähemalt kolm ülearust ja pingestab sel kombel silmi. Nii võivad meid päev läbi jälitada mitmesugused piasasjadega seotud mured — äratulnud nõop, katkine king vms. Kui meie närvisüsteem pole küllalt tasakaalustatud, siis otsib meie rahutu pilk kogu aeg pidepunkti asjades, mis meile antud hetkel muret valmistavad. Ja nii kujunevadki nn nõobi- või kingapäevad: meie murelik pilk haarab mõneks sekundiks iga vastutulija nõöbirea või kinganina ja me lisame alateadlikult silmadele ülearuse koorma. Kui aga seda teadvustame, saame silmalihaseid lõõgastades ennast aidata.

Halb nägemine jätab sügava jälje inimese kogu organismi tegevusele. Meie meeoleolu on kohe pärast ärkamist rikutud, kui vaatame peeglist oma väsinud punetavaid silmi. Nägemisel on aga ka väga mitmekülgne seos vegetatiivse närvisüsteemiga. Halb seedetegevus vähendab nägemisteravust, väsimus ja silmade ülepinge (kui peab teraselt jälgima objekte) võivad omakorda ärritada magu. Nii lapsed kui ka täiskasvanud, kes kannatavad merehaiguse all, on erakordselt tundlikud enda läheduses tiirlevate ja keerlevate objektide suhtes. Kuid tarvitseb neil vaid õppida lõõgastuma, kui ebameeldivad nähud kaovad.

(Järgneb)

ASTRID NEEME

ÜLEVAATEID

KONVERENTSI «INFOKESKUSED JA TEHNİKARAAMATUKOGUD. UUED PROBLEEMID»

korraldasid Eesti Infoinstituut (EII) ja Eesti Tehnikaraamatukogu Pärnu KEKi puhkekodus Kablis 17.—21. septembril 1990. a. Osa võttis 80 inimest 35 eri asutusest 11 maalt, nimelt: Eesti, Läti, Leedu, Valgevene, Vene, Ukraina, Moldova, Poola, siis veel eksisteerinud Saksa DV, Canada ja USA.

Konverentsi teeside mapis (1) on 34 kirjutist, neist 30 vene ja 4 inglise keeles. Teeside temaatika on küllalt lai, kuid puuduvad järsud piirid raamatukogu- ja infotöö vahel. Nende tegevusvaldkondade ühisosasse kuuluvad kirjutised, mis käsitlevad raamatukogude poolt süveneva isemajandamise tingimustes teistele asutustele osutatavaid tasulisi teatme-bibliograafilisi (või info-?) teenuseid, täistekstide hankimist jms. Samasse tuleks arvata ka kirjutised infoorganite tööst tarbijate varustamisel täistekstidega, Eesti bibliograafiliste andmebaaside koostamisest ja pidamisest Infoinstituudis, väljatöötatavast Eesti kommunikatiivformaadist jms. Trükitud teeside jaotumises keele järgi peegeldub meie nõrk inglise keele oskus.

Konverentsil peetud ettekannete loetelu erineb mapi (1) sisukorrast oluliselt. Avaettekandega «Eesti infoajastu künnisel» esines inglise keeles EII direktor **U. Agur**, kes muu

hulgas rõhutas, et meie suurim probleem pole vabalt konverteeritava valuuta nappus, vaid psühholoogilist laadi — me ei ole vaimselt vaimis infoühiskonda astuma.

Järgnes Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu esinaine **E. Rannapi** ettekanne Eesti raamatukogude arengukontseptsioonist, kus ta analüüsis meie raamatukogude kriisi olemust, ilminguid ja põhjusi ning formuleeris arenguprintsiibid, nagu humanism, vaimsete vajaduste rahuldamine, demokraatlikkus, avatus — kõigile ligipääs kõigele —, sotsiaalne aktiivsus ja vastutus, raamatukogutöö vormide vaba valik jms.

Neljast Põhja-Ameerika külalisest esines kõigepealt Elektri- ja Elektroomikainseneride Instituudi (IEEE) Kutsealaste Sidemete Ühingu (*Professional Communication Society*) president **R. Joenk**, kes ühtlasi on maailmakuulsa arvutifirma IBM raamatukogudealase programmi juht (*Manager, Program of Library Activities*).

Sama ühingu konsultant **R. Blieq** kõneles personaalarvutite õpetamisest ja nende kasutamisest tehnika-info vahendamisel ning ühingu sekretär **N. Corbin** nende kasutamisest teksti ja illustratsioonide ettevalmistamiseks publikatsioonide koostamisega. Õieti ei tohiks siin enam rääkida lihtsalt personaalarvutist, vaid komplekssest automatiseeritud töökohast. Pr Corbin ja hr Blieq korraldasid ka lühikese näidisseminari demonst-

reerimaks, kuidas nad oma kodumaal õpetavad tehnilist intelligentsi esinema arusaadavate ettekannetega ning kirjutama selgeid ärikirju, aruandeid jm töödokumente. Esinemisi toetasid kõnekad illustratsioonid kuvaheidukilt ja videomagnetofonilt.

Ameerika Telefoni- ja Telegraafikompanii AT&T rahvusvahelise müügi juhataja (*Manager, International Marketing*) **D. Flaherty** iseloomustas oma korporatsiooni ja selle rahvusvahelist elektronposti süsteemi ning muid andmevõrke.

Hr **R. Materny** Poola Teaduste Akadeemia Teadusinformatsiooni Keskuse Poznani Osakonnast tutvustas oma koondettekandes selle osakonna kaht põhilist töösuunda: väisajakirjade mikrofilmimist ning info-teenindust kompaktketastel (CD-ROM) Läänest ostetavate andmebaaside alusel. Ettekannete teesid on avaldatud kogumikus (1), kõnealuse infokeskuse ning tema Poznani osakonna tööst võib eesti keeles saada ülevaate ka artikli (2) vahendusel.

Wernigerode Filmi- ja Kilevabriku direktor hr **J. Vogt** esitas ülevaate oma vabriku toodangust, sh nii hõbehalogeen- kui ka diasofilmidest, rõhuga nende kasutamisele tehnilise dokumentatsiooni mikrofilmimisel. Jagati prospekte ja toodangu näidiseid.

Plenaaristungite viimase ettekannetega jõuti Eesti asjade juurde tagasi. Infoinstituudi osakonnajuhatajate **T. Vallneri** ja **U. Vallneri** ülevaatest Eesti kommunikatiivformaadi väljatöötamise seisust selgus, et vastav töögrupp on aluseks võtnud UNESCO egiidi all loodud *Common Communication Format* (CCF). Koostamisel on

kaks formaati — täielik ja lihtsustatud, esimese nimeks on ECF (*Estonian Communication Format*), teisel ECFM (*... for Microcomputers*). Ettekannete teesid on mapis (1), töögrupi sünniloo kohta võib lugeda näiteks ülevaatest (3).

Raamatukogutöö sektsioonis, mida juhatasid Eesti Tehnikaraamatukogu direktor S. Maiväli ja asedirektor R. Kukk, kuulati 10 ettekannet. Nende teemad olid kõige enam seotud majandusküsimustega — tasulised teenused, isemajandamine, lepingud, töötasu, aga ka meetodikatöö ümberkorraldamine ja kogu raamatukogutöö automatiseerimine ning tehnikaraamatukogude võrgu korrastamine. Seda sektsiooni iseloomustas kõrge distsiplineeritus ja ühtekuuluvustunne — enamik ettekandeid oli aegsasti esitatud teeside näol publitseerimiseks (1) ja enamik ettekandjaid sõitis ka kohale.

Hr U. Vallneri juhitud infotehnoloogia sektsioonis kuulati 6 ettekannet. Põhiteemaks oli koostöös meie raamatukogudega koostatavad magnetlint-andmebaasid ja EII arvutis loodud Teadusinfo Automatiseeritud Kaugotsingu Süsteemi (TAKS) retrospektiivsed andmebaasid. Leedu Infoinstituudi osakonnajuhataja **S. Valds-teinas** andis ülevaate automatiseerimise arengusuundadest oma asutuses, rõhutades erilist huvi faktograafiliste (Leedu toodang, tootjad jms) ning täistekstide (seadusandlikud aktid) andmebaaside koostamise ja kasutamise vastu.

Allakirjutanu juhitud infoteeniduse sektsioonis oli samuti 6 ettekannet. Moldova Infoinstituudi osakonnajuhataja **T. Jurina** andis üle-

vaate oma instituudi teenindustegevusest. Leningradi Infokeskuse teadusdirektori **V. Zahharovi** ettekande pealkiri oli «Teadus- ja tehnikainfo automatiseeritud süsteemide arengu põhiprobleeme VNFSVs». Kuna teesid on olemas, märgime siin vaid, et ettekandja rõhutas olulise uue ülesandena mikroarvutite laialdast rakendamist infoorganite sisetöös. Tema hinnangul kujuneb see automatiseerijatele keerulisemaks ülesandeks kui senine infootsisüsteemide rajamine, sest loomulik on neid mikroarvuteid rakendada integreeritult, läbi mitme osakonna kulgevate tehnoloogiliste protsesside põhiseadmetena.

Hr **U. Vallner** käsitles Euroopa Ühisturu maades olevaid siduspöordusega andmepanku ning võrdles seal täheldatavaid tendentse Eesti

omadega. U. Vallner kummutas meil laialt levinud seisukoha, nagu oleks arenenud maailm loobumas artikleid, raamatuid jm dokumente peegeldavatest bibliograafilistest andmebaasidest ning rajamas vaid faktograafilisi baase.

Sektsiooni istungi lõpetas pr **K. Pärn** Eesti Rahvusraamatukogust, kes andis ülevaate seal toimuvatest siduskaugotsingutest Üleliidulise Ühiskonnateaduste Infoinstituudi (INION), Üleliidulise Infoinstituudi (VINITI), Raamatupalati, Riikliku Avaliku Teadus- ja Tehnikaraamatukogu (GPNTB), Leedu ja Eesti Infoinstituudi baasides. Kokku sooritatakse aastas otsinguid ligi 200 päringu järgi.

Kogu konverentsi lõppakordiks kujunes ümarlauavestlus «Infoühiskond», mida juhatas hr U. Agur.

Kirjandus:

1. Konverents «Infokeskused ja tehnikaraamatukogud. Uued probleemid». Конференция «Новые проблемы инфоцентров и технических библиотек». Conference «Information centres and technical libraries. New problems». Eesti Vabariik, Kabli, 17.—21. september 1990. EII, ETR, 36 lehega mapp.
2. T. Etverk. Põlva teadus- ja tehnikainformatsiooni süsteemist. «Informaatika» nr. 1—2 (103—104), 1990, Tallinn. Lk. 12—20.
3. K. Maran. Jaanuarikuus korraldas ERÜ koos Eesti Rahvusraamatukogu ja Tartu Ülikooli Raamatukoguga seminari raamatukogutöö automatiseerimisest. «Raamatukogu» nr. 2, 1990, Tallinn. Lk. 58—59.
4. В. П. Захаров. Основные направления развития АСНТИ. Информационная деятельность территориальных органов НИИ. Вып. П, М. 1990. Стр. 9—15.

T. ETVERK
Eesti Infoinstituut

TASULISED TEENUSED BALTIKUMI JA VALGEVENE TEHNIKARAAMATUKOGUDES

Baltikumi ja Valgevene tehnikaraamatukogude järjekordne nn tsooninõupidamine toimus Eesti Infoinstituudi ja Eesti Tehnikaraamatukogu

poolt Kablis 17.—21. septembril korraldatud konverentsi «Infokeskused ja tehnikaraamatukogud. Uued probleemid» raames.

Raamatukogutöö sektsioonis esitati 10 ettekannet. Kahjutundega peab nentima, et ettevõtete tehnikaraamatukogude töötajailt polnud ain-

satki. Ettevõtteraamatukogude probleeme avalikustasid mõnevõrra tehnikaraamatukogude metoodikaosakondade juhatajad.

Põhiteemaks sai töö muutunud majandustingimustes. Tehnikakirjanduse kallinemise ning kulukamate infokandjate (mikrofišid) laiemale leviku tõttu ei piisa enam trükiste ostmiseks ettenähtud rahast. Kesist töötasu on riiklikul tasemel suurendatud vaid Eestis ja siingi mitte kõigil tehnikaraamatukogude töötajail. Raamatukogude täiendav finantseerimine on riigieelarve defitsiidi tõttu küsitav. Kõik need asjaolud on sundinud tehnikaraamatukogusid asuma oma teenuseid maksutama. Saadud raha võib kasutada nii kirjanduse soetamiseks kui palkade tõstmiseks.

Läti tehnikaraamatukogul on pikaajalised (kümneaastased) kogemused abonentide lepingulisel teenindamisel. Raamatukogu ettevõtete ja organisatsioonide teenindusosakonna peabibliograaf **Svetlana Sliž** rääkis oma ettekandes, et osakond korraldab arveldusi ettevõtetega, teeb teenuste kasutamise analüüsi ja reklaamib teenuseid. Praeguseks on lepingud sõlmitud 100 asutusega. Teenuste nomenklatuur on kõigile üks ja sama, kuid lepingu sõlminud asutustel on teenindamisel eelisseisund. 1991. aastast on kavas üle minna abonementteenindusele. Koostatud on infoteenuste abonementide prospekt ja kalkulatsioonid 1991. aastaks. Prospekt sisaldab info abonementteenuseid ja päringuile vastuse saamiseks osutatavaid infoteenuseid. Abonemente on 9. Kompleksabonement on tervik, mis sisaldab 9 abo-

nementi, ja selle kasutamine võimaldab 15% hinnaalandust.

Leedu VTTRI direktor **Kazis Mackevičius** andis ülevaate raamatukogu majandustegevusest. Praegu pakutakse 40 tasuta teenust tehnikakirjanduse erilaadide ja väliskirjanduse hankimise, kirjandusnäituste, bibliograafiateadiste ja -nimestike ning metoodilise abi osas. Võimaldatakse ka kompleksteenindust. Tasulistest teenustest on informeeritud 500 asutust. Lepingud (üldmaksumusega 52 000 rbl) on sõlmitud ca 300 ettevõttega. Tasuta teenused on fikseeritud vastavas loetelus.

Leedu VTTRI standardite osakonna juhataja **Milda Andrulene** rõhutas: normaalsetes majandustingimustes peaksid kõik raamatukogud teenindama tasuta. Ülemineku osalisele isemajandamisele on tinginud standardikogusse hangitava kirjanduse 10-kordne kallinemine ja siit tulenev rahapuudus. Kogu kasutamise eest nõutakse asutustelt abonementtasu 100 rubla aastas, «päring-vastus» režiimis teenindamise eest 15 rubla aastas. Osakond teenindab aasta jooksul ca 600 tööstusettevõtet, vaid 160 neist on nõustunud sõlmima raamatukoguga lepingu. Majandusblokaadi tingimustes ei aidanud ka täiendav selgitustöö asutustes. Järelikult peaks väikeses vabariigis raamatukogusid finantseerima riik.

Ka Leedu VTTRI teenindusosakonna juhataja **Danguole Kliukiene** pidas loomulikuks lahendada kriisiseisundis olevate raamatukogude probleemid (finants-, materiaalse baasi, uue tehnoloogia küsimused) riigi abiga. On tekkinud vastuolu lugeja kõrgenenud nõudmiste ja raa-

matukogude kasinate võimaluste vahel. Seetõttu vähenes 1989. aastal teenindusosakonna abonentide arv 1000 ja laenutatud trükiste hulk 34 000 võrra. Sellest hoolimata oldi sunnitud teenused tasuliseks muutama. Abonendil on võimalik prioriteetselt saada tasuline (5) rubla aastas) uudiskirjanduse (peamiselt välisajakirjad) teemavalimik. Lepinguga nõustus 124 asutust, raamatukogu arvele kanti 6200 rubla. Raamatukoguteenuste maksustamist pidas D. Kliukiene taunitavaks, kuid hädavajalikuks. Üksikabonentide õigusi maksustamine ei ahenda, tasuise teenusena pakutakse neile vaid kopeerimistöid. 1990. aasta märtsist võib uute teeninduseeskirjade kohaselt nõuda raamatukogu ajutistelt abonentidelt kautsjonit 10 rubla ning üle kolme trükise koju laenutada ei saa.

Tasuliste teenuste teemat jätkas Valgevene VTTRI direktor **Galina Pehnoia**. 1989. aastal koostati raamatukogu tegevust reglementeeriv uus dokumentatsioon, määrati kindlaks 1990. aasta majandusnormatiivid ja plaani kontrollarvud, teenuste loetelu ja hinnad. Lepingulisi teenuseid pakuti 3000 ettevõttele, ca $\frac{1}{3}$ nõustus. 23 teenuseliigist on senini kasutamist leidnud 12.

Sama raamatukogu bibliograafiaosakonna majandustegevust tutvustas osakonna juhataja **Natalia Belkova**. Tasuliste teenuste nimistu sisaldab bibliograafilisi teemanimestikke ja -valimikke, VTTRI saabuva arvutustehnika-alase uudiskirjanduse annoteeritud bülletääne, uudiskirjanduse nimestikke tellija soovitud teemal jm. Teemanimestike koosta-

misel pole enam määrav senine tööjuhend, vaid tellija nõuded vaimimistähtaja, ammendavuse, laadide, ajas tagasiulatuvuse jm suhtes. Uue teenusena võimaldatakse tellida trükiste kirjeandmeid ja väikesemahuliste dokumentide (nende mikroandjate) koopiaid sisaldavaid teemavalimikke.

Üldine arvamus oli, et tasulised teenused aitavad paremini majandada, tõstavad töö kvaliteeti ja kiirust ning on seega praegu paratamatud. Teisalt on maksulisus taunitav nähtus: on ju raamatukogud sajadite vältel aidanud kultuuri levitada ja tema järjepidevust hoida. Jätkuva kultuurivaenulikkuse tingimustes ei tööta kommertsmeetodite sissetung raamatukogutöösse head. Arenenud maades on raamatukogunduse heale tasemele viinud sihipärane riiklik finantseerimine. Ei saa ju normaalseks pidada olukorda, kus raamatukogud on sunnitud «kerjama» väliskirjanduse tellimiseks valutat ettevõtetelt (NSVL Teadus- ja tehnikakomitee katkestas käesoleval aastal valuutaeraldised Baltikumi ja Valgevene raamatukogudele).

Eesti VTTRI asedirektor **Reet Kukk** rääkis Eestis 1990. aasta 1. jaanuarist kehtivatest raamatukogutöötajate palgamääradest. VTTRI töötajate keskmine plaaniline töötasu tõusis 119 rublalt 1988. aastal 155 rublani 1990. aastal. Elukalliduse tõusu arvestades on seda vähe. Sissetulekut on võimalik suurendada sellega, et töötajale antakse lisakohustusi ja nende täitmise eest tasutakse vakantsete ametikohtade arvelt. Eesti VTTRis pole senini oma lugejailt

teenindustasu küsitud, kuid eelarve defitsiit on tekkinud siingi.

Valgevene VTTRI metoodikaosakonna juhataja **Ludmilla Kurilina** käsitles metoodikatöö ümberkorraldamise põhimõtteid. Raamatukogude abistamine eeldab õigus-, finants- ja majandusalase dokumentatsiooni põhjalikku tundmist. Muutunud majandustingimustes on vaja arendada tehnikaraamatukogude võrku ja teha kõik, et nende likvideerimist ära hoida. Administratiivne kontroll tehnikaraamatukogude tegevuse üle asendugu demokraatlike töömeetoditega.

Olukorda Eestis kirjeldas VTTRI metoodikaosakonna juhataja **Silva Heim**. Eesti tehnikaraamatukogud registreeris esmakordselt 1962. aastal tollane Tehnilise Informatsiooni Keskbüroo (156 raamatukogu). Arvestuskriteeriumi tehnikaraamatukogu määratlemiseks ei olnud 1981. aastani, mil NSVL Teadus- ja tehnikakomitee vastava määrusega kinnitati tehnikaraamatukogu miinimumifondi suuruseks 2000 eksemplari ning esitati raamatukogude loomiseks vajalikud tingimused. Tehnikaraamatukogude arv on olnud ebasabiilne, sest algselt arvestati raamatukogudena ka väikesi (alla 2000 eks) kogusid. Praegu sisaldab VTTRI metoodikaosakonna registreerimiskartoteek andmeid 152 tehnikaraamatukogu kohta. Enamik neist asub Tallinnas, Tartus, Kohtla-Järvel, Narvas ja Pärnus. Väiksemates linnades (Viljandi, Võru, Rakvere, Haapsalu, Rapla jt) on 1–2 tagasihoidlikku tehnikaraamatukogu. Tehnikaraamatukogude võrgu edasine korrastamine peaks toimuma järgmiselt: ette-

võtete privatiseerimisega kaasnev väikeste raamatukogude likvideerimine (vajaduse korral säilivad teatmekogud); suurte ettevõtete, firmade, konstrueerimisbüroode, institutide, arvutuskeskuste raamatukogude tugevnemine; linnaraamatukogudes tehnikakirjanduse osakondade tekkimine.

Eksistentsimuredelt tulevikku vaatavat oli Leedu VTTRI teadustulemuste juurutusosakonna juhataja **Lulaura Garmuviene** ja peabibliograafi **Adam Macevič** use arutus raamatukogude vabariikliku automatiseeritud juhtimissüsteemi loomise võimaluste üle. Käesoleval ajal pole Leedus ühtki täielikult automatiseeritud raamatukogude juhtimissüsteemi, Leedu VTTRis kavatakse luua selline süsteem 1993. aastal. Selleks on vaja analüüsida põhjalikult traditsioonilisi tööprotsesse ja need optimeerida, kehtestada tehnoloogiline distsipliin. Tark- ja riistvara valikul tuleb lähendada vajadusest, mitte kättesaadavusest. Doubleerimise vältimiseks tuleb koordineerida eri süsteemide loomine. Ettekandja A. Macevičius esitas põhimõtted, millel süsteem peaks baseeruma. Tutvagem mõnega neist. Telefonside kalliduse tõttu on Leedu suurtes linnades oma andmebaasid — integreeritud andmebaasi koostisosad. Integreeritud andmebaasi sisestatud vabariiklike koondkataloogide vastavad kogumid edastatakse koondkataloogi konkreetse (temaatika, trükise laad) osa eest vastutavale raamatukogule. Linnade integreeritud andmebaas koosneb linna (tsooni) elektronkoondkataloogist (vabariikliku koondkataloogi osa), tellitud trükiste kogumist, süsteemi juhtimi-

seks ja arvestuseks vajalikust mas-
siivist, arhiivist. Niisugune andme-
baas peab võimaldama mitte ainult
infootsingut ning juhtimiseks ja sta-
tistikaks vajalike andmete talleta-
mist, vaid ka näiteks väliskirjanduse
tellimise koordineerimist, «elektron-
posti» põhimõttel toimuvat infovahe-
tust ja raamatukogudevahelist laenu-
tust.

SOOME TEADUSE AASTA KAJASTUSI TARTUS

1990. aasta on kulgenud naaber-
maal Soomes tähtsa sündmuse tähe
all: on teaduse juubeliaasta, sest
Soome vanimal, Helsinki Ülikoolil
täitus 350 aastat asutamisest. Ka-
heksa aastat vanemal Tartu Ülikoolil
on hõimurahva ülikooliga ühised juu-
red ja niisama oluline osa ka rah-
vusliku haritlas- ja teadlaskonna kas-
vatamisel.

Sõsarülikooli 350. aastapäeva tä-
histati Tartu Ülikooli Raamatukogu
eestvõtmisel 1. oktoobril. Sümpoo-
sioni avanud Tartu Ülikooli rektor
prof **Jüri Kärner** ja Helsinki Ülikooli
rektor prof **Päivio Tommila** rõhuta-
sid, et kahe ülikooli koostöö on
olnud pikaajaline ja tulemuslik. Ette-
kanded olid nii Helsinki kui ka Tartu
teadlastelt. Dots **Seppo Zetterberg**
andis ülevaate Helsinki ja Tartu üli-
kooli sidemetest 20. saj algul. Prof
Seppo Suhonen esines eesti keeles,
käsitledes Tartu ja Helsinki ülikooli
suhteid keeleõpetuse alal. Olgu mär-
gitud, et ka rektor prof Tommila
alustas oma tervituskõnet eesti kee-
les ning kuluaarivestlustes üllatas
dots Zetterbergi hea eesti keele os-

Kokkuvõtteks: nõupidamisel oli
peamine raamatukogude majandus-
raskustele lahendusvõimaluste leid-
mine, mitte niivõrd raamatukogutöö
spetsiifiline külg. See on aja märk
ja ühtlasi kriisiseisundi tunnus.

Infokeskused ja tehnikaraamatukogud. Uued
probleemid. EII ja ETR konverents, Kabli,
17.—21. september 1990. Teeside kogumik.

REET KUKK

kus. Paeluv oli prof **Kalevi Rikkise**
ettekanne soome-estli geograafia-
teaduse koolkonnast, kus tähtsal
kohal kodu-uurimine, mis laienenud
ka linnauurimisele. Algatajateks soo-
me professor Johannes Gabriel Gran-
nö, kes õpetas Tartu Ülikoolis 1919—
1923, ning tema õpilased August
Tammekann (hilisem Helsinki Üli-
kooli professor) ja Edgar Kant.

Tartu ajaloolane dots **Tiit Rosen-
berg** pidas ettekande Soome-Eesti
ajaloolaste päevadest 1930ndatel aas-
tatel, raamatukoguhoidja **Leili Punga**
kõneles sidemetest akadeemilise
karskusliikumise alal ning **Epp Lauk**
žurnalistika kateedrist ja **Hain Tank-
ler** TÜ teaduse ja kõrgkooli ajaloo
sektorist Helsinki ja Tartu ülikooli
sidemetest 19. sajandil.

Õhtupoolikul avati ülikooli raa-
matukogu raamatumuuseumis pidu-
likult näitus «Helsinki ja Tartu üli-
kooli sidemed aastail 1900—1940». Sõna võtsid Tartu Ülikooli Raamatu-
kogu direktor **Malle Ermel** ja Hel-
sinki Ülikooli Raamatukogu direktor
prof **Esko Häkli**. Näitusel on pea-
tähelepanu pööratud teadussideme-
tele, põhiliselt neil aladel, mis alati
on eeldanud hõimumaade koostööd
— arheoloogia ja etnograafia, folk-

loristika, keeleteadus, ajalugu. Tutvustatakse ka üliõpilaselu — hõimu liikumist, laulu- ja spordiharrastust. Väljapaneku koostasid Elna Hansson ja Leili Punga. Avamisel ütles saatesõnad E. Hansson. Kõne all olev näitus oli üks Helsinki ja Tartu ülikooli raamatukogu koostöö üritustest, samuti Tartus koostatud ja Soomes trükitud näitusekataloog, mille

Soome külalised kaasa töid. Nagu kõik naabrite trükised, paistab ka see kataloog silma laitmatu trükitehnilise teostusega kvaliteetsel paberil, sedapuhku ei olnud külalised kitsid kiitma ka kataloogi sisu.

Sama näitus kavatakse avada Helsinki Ülikooli Raamatukogus veel selle aasta detsembrikuus.

ELNA HANSSON

RESTAURAATORITE KONVERENTS ÜLIKOOLI RAAMATUKOGUS

3.—4. oktoobril 1990 toimus Tartu Ülikooli Raamatukogu 14. teaduskonverents. Teemaks oli kultuurivarade kaitsmine, konserveerimine ja restaureerimine. Uhtlasi tähistas raamatukogu hügieeni- ja restaureerimisosakond selle konverentsiga oma 20. tööaastat. Ka enne osakonna moodustamist oli tasapisi tegeldud (ligi 13 aastat) raamatute hooldamise ja restaureerimisega, kuid see oli üksikute entusiastide töö. Osakonna moodustamisega 1970. aastal kujunes välja kolm sektorit: hügieeni- ja restaureerimissektor ning köitekoda. Kõigil neil oli ja on täita oma kindlad tööülesanded. Konverentse on hügieeni- ja restaureerimisosakonnas korraldatud 1967. a alates. Kõigil neil on eksponeeritud ka restaureeritud töid, et anda tehtust parem ülevaade.

Konverentsil kõnelesid ka külalised Moskva ja Leningradi suurema-

test restaureerimisasutustest. Ettekanded olid eripalgelised: räägiti kultuurivarade hoiutingimustest, paberi stabiliseerimisest, geograafiliste kaartide töötlemisest, E. Viiralti teoste säilivusest ja restaureerimisest, vana-vene käsikirjalisest raamatust, G. Bergmanni memoriaalkogu köidete kahjustustest.

Tartu Kunstimuseumis oli 3. okt — 11. nov avatud näitus. See oli suurim näitus osakonna ajaloos. Eksponeeriti restaureeritud töid — trükiseid, käsikirju, maakaarte, fotosid, graafilisi lehti, joonistusi, akvarelle, guašše ja pastelle. Raamatutest olid välja pandud restaureeritud tekstiil-, paber-, pärgament-, nahk- ja poolnahkköited.

Külalisi käis näitusel küllalt palju ning arvamused olid heatahtlikud ja kiitvad. Eks see innustab osakonda tulevikuski hoolsalt restaureerimistööd tegema ja ennast täiendama.

AIME ESPENBERG

РЕЗЮМЕ

⊙ 10—15 сентября Эстонская детская библиотека организовала первые международные дни работников детских библиотек. Темы конференции были разделены на три группы: «Ребенок и общество», «Ребенок и чтение», «Ребенок и библиотека». Участвовавшие в конференции работники библиотек Латвии, Литвы, Ленинграда, Швеции, Финляндии, Венгрии и Эстонии обратились ко всем обществам библиотечарей Европы со следующим призывом:

«Европа наш общий дом и дети — его завтрашние создатели и хозяева. Тем не менее мы должны осознать, что этот дом еще не такой безопасный и единодушный как нам бы хотелось. И ребенок страдает от этого в первую очередь. В то же время именно на него можно надеяться. Доверяйте больше детям и молодежи — за ними будущее. Помогая детям, мы поможем и себе. Ключ в будущее — мудрость и доброта. Что не под силу нам самим, под силу книге и библиотеке, где кроется как мудрость, так и доброта.

Мы предлагаем, чтобы начатые Эстонской детской библиотекой международные библиотечные дни стали бы традицией и к ним присоединились бы все библиотечари Европы, которые работают с детьми. Наше желание серьезно и идет от всего сердца. Кто из нас делает следующий шаг и когда? Просим сообщить: 200106, Эстонская детская библиотека, Таллинн, ул. Кингисеппа, 30, Эстонская национальная библиотека, телефакс 7-0142 442094.

⊙ В 56-й конференции ИФЛА в Стокгольме приняли на сей раз участие двенадцать эстонцев. Мы благодарны Шведскому библиотечному обществу, Эстонскому культурному объединению в Швеции, Шведскому институту, коммунам Ханинге, Соллефтео, Мальмё и Фалуна, благодаря которым такое многочисленное представительство эстонских библиотечарей на ИФЛА стало возможным. Тема конференции «Библиотеки — информация для знаний» дала возможность обменяться мнениями по различным вопросам библиотечной работы. Из Эстонии выступила директор Национальной библиотеки **Иви Ээнмаа** на состоявшейся с 15 по 18 августа в Линчёпинге встрече научных библиотек северных стран, где обсуждались задачи и кооперирование, как с точки зрения северных стран, так и в международном плане. 57-я конференция ИФЛА на тему «Библиотеки и культура» состоится с 18 по 24 августа 1991 г. в Москве. В связи с этим «Библиотеки и культура» в Эстонской национальной библиотеке, с 14 по 16 августа семинар по изучению чтения и совместный семинар ИАТУЛ и ИФЛА. В 1992 г. (с 30 августа по 5 сентября) состоится конференция в Нью-Дели.

⊙ В столице Марийской автономной республики, недавно переименованной в Марийскую ССР, собрались с 29—31 октября представители финно-угорских и русских библиотек. Темой конференции, организованной Марийской национальной библиотекой им. С. Чавайна, была национальная библиография. Развивать библиотечное дело в Марийской республике не легко, как сказала директор Марийской национальной библиотеки **В. А. Посибеева**, европейские новости просто не доходят до Сибири. В силу того, что в годы сталинизма была физически уничтожена большая часть марийской и др. финно-угорской интеллигенции и началась тотальная русификация малых народов, знание родного языка среди этих народов очень незначительное. В фондах Марийской национальной библиотеки доля марийской книги лишь 4% и ни в одном из каталогов книги на марийском языке отдельно не выделены. Лишь 5% читателей пользуются и книгами на марийском языке. Автор статьи **Иви Пийбелехт** пишет, что малые финно-угорские народы без активной помощи эстонцев, венгров и финнов не сохраняются.

⊙ **Яан Тоомла** знакомит читателя с 14-й конференцией эстонской библиотечной науки, которая состоится в Таллинне на рубеже нового года. Она посвящена истории издательского дела. Доклады будут о чертах развития издательской деятельности в

Эстонии в двадцатых — тридцатых годах (в период Эстонской Республики), об Обществе эстонской литературы, как об издательстве, об издательстве «Ноор Ээсти» («Молодая Эстония»), о национализации издательств, об издательской деятельности в послевоенный период в Советской Эстонии и в эмиграции, о планах на будущее.

⊙ Зам. директора Эстонской технической библиотеки Ретт Кукк дает обзор конференции, организованной с 17—21 сентября Эстонским институтом информации и Эстонской технической библиотекой на тему «Инфоцентры и технические библиотеки. Новые проблемы». Для библиотек Прибалтики и Белоруссии новой проблемой является вопрос внедрения в библиотеке платных услуг. Библиотеки признают всю неэтичность такой меры, но удорожание технической литературы и применение более дорогих носителей (микрофиши) вынудило на это идти многие библиотеки. Дополнительное же финансирование библиотек из-за дефицита государственного бюджета вряд ли реально. Сеть эстонских технических библиотек предусмотрено реорганизовать следующим образом: приватизация предприятий приведет к ликвидации малых библиотек (при необходимости сохраняются небольшие справочные комплексы); библиотеки крупных фирм и институтов будут укреплены, в городских библиотеках создаются отделы технической литературы.

SUMMARY

⊙ On September 10—15 the first international days of the workers of the children's libraries were organized in Tallinn by the Estonian Children's Library. The themes of the conference were divided into three larger groups: «The child and the society», «The child and reading», «The child and the library». The librarians from Latvia, Lithuania, Leningrad, Sweden, Finland, Hungary and Estonia, participating in the conference, addressed the next appeal to all the European librarian associations:

«Europe is our common home and the children are to form and keep its tomorrow. However, we must keep in mind that this home is not yet so safe and unanimous as we should like it to be. The child is the first to suffer from it. But the child is who we can set our hopes on. Let us trust more the children and youth, because the future belongs to them. Helping the children, we also help ourselves. The key for the future is goodness and wisdom. What we cannot do, can be done by books and libraries, which have stored up both wisdom and goodness.

Our suggestion is that the international days of the workers of the children's libraries, initiated by the Estonian Children's Library, become traditional and that all the European libraries working with children join them. Our wish is serious and comes from the depth of the heart. Who will take the next step and when? Please inform: Estonian Children's Library, 200106, Tallinn, Kingissepa 30; Estonian National Library, telefax 7-0142-442094.»

⊙ This time twelve Estonians took part in the 56th IFLA conference in Stockholm. We are grateful to the Swedish Library Society, the Estonian Culture Union in Sweden, the Swedish Institute, to the communes of Haninge, Skellefteå, Malmö and Falun who made it possible for such a large number of the Estonian librarians to take part in IFLA. The subject of the conference «Libraries — the information for knowledge» gave a possibility for discussions on several problems of the library work. Of the Estonians Director of the National Library Ivi Eenmaa had a report at the meeting of the scientific libraries of the Northern countries at Linköping on August 15—18, where the tasks and cooperation were handled from the point of view of the Northern countries and international standpoint as well. The 57th IFLA conference «The libraries and the culture» will take place in Moscow on August 18—24 in 1991. In this connexion, a seminar on the investigation of reading and a joint seminar of IATUL and IFLA will take place in Tallinn in the National Library on August 14—16. In 1992 (August 30 to September 5) an IFLA conference will take place in New Delhi.

⊙ In the capital of Mari, lately renamed from an autonomic republic into a soviet republic, on October 29—31 the representatives of Finno-Ugric and Russian libraries held their meeting. The Mari National Library named after S. Tšavain had organized a conference which subject was the national bibliography. It is not easy to develop library work in Mari-land, because the European news does not reach the Siberia, as Director of the Mari National Library V. A. Possibeyeva complained. As in the years of Stalinism a great part of Mari and other small nations were physically abolished, and total russification began, the knowledge of the native language among these nations is very poor. In the fund of the Mari National Library the Mari books form only 4% and no catalogue contains a separate sector of the literature in the Mari language. Only 5% of the readers take books from the library in the Mari language. The author of the article Ivi Piibelet writes that these small Finno-Ugric nations cannot exist without the active help of Estonians, Hungarians and Finns.

⊙ Jaan Toomla introduces the XIV conference of the Estonian science of books that will take place in the end of the year in Tallinn. It is dedicated to the history of publishing. The reports will be about the features of development in publishing acti-

vities in Estonia in the twenties and thirties (during the time of Estonian Republic), about the Society of Estonian literature as a publishing house, about «Noor-Eesti Kirjastus» («Young-Estonia Publishing House»), about the nationalization of the publishing houses, the post war publishing activities in the Soviet Estonia and in the exile, about future plans.

⊙ Deputy director of the Technical Library **Reet Kukk** gives a survey of the conference «Information centres and technical libraries. New problems», which was organized by the Estonian Information Institute and the Technical Library on September 17—21 at Kahl. A new problem for the Baltic republics and Byelorussia is whether to apply paid services in the libraries or not. It is considered to be not ethic, however, the growing prices of the technical literature and the expensive info carries taken into use have made several libraries to go this way. The supplementary financing of the libraries is very doubtful because of the deficiency in the state budget. The net of the Estonian technical libraries is planned to reorganize as follows: the privatization of the enterprises brings about the liquidation of the small libraries (in case of necessity the files of reference are preserved); the libraries of big firms and institutes will be enlarged, departments of the technical literature will be furnished in the town libraries.

SISUKORD

Seitse lippu Eesti Lasteraamatukogus	Anne Rande, Leida Olszak, Kal Maran	5
Kalmari mudel	Brigitte Kühne	9
Kaks päeva Skellefteå kommunis	Anne Rande	14
IFLA 56. konverentsil Stockholmis	Linda Kask, Evi Rannap	18
Rootsi raamatukogud (referaat)	Kirsti Ora, Leili Gasman	21
Rootsi haigla- ja pimedate raamatukogud	Milvi Tedremaa	24
Mõned märksõnad IFLA '90 kontekstis	Jüri Järs	27
Siberimaa hõimukaaslased ootavad abi	Ivi Piibeleht	31
Missugune võiks olla Eesti väikelinna raamatukogu	Eha Tiilmann	33
HABENT SUA FATA LIBELLI		
Nullist hoolimata	Jaan Toomla	37
TUTVUSTAME		
Briti raamatukoguühing	Toomas Etverk	39
Indiana Eestile lähedasemaks	Ene Kenkmaa	42
Külaskäik sügisse Soome	Tiiu Valm	45
Piiridega ja piirideta raamatukogumaailm Austriast nähtuna	Aira Lepik	49
MÄLESTUSI		
Ajast enne raamatukoguhoidjaks saamist	Hans Jürman	52
Kuidas hoida silmi	Astrid Neeme	60
ÜLEVAATEID		
Konverents «Infokeskused ja tehnikaraamatukogud. Uued probleemid»	Toomas Etverk	63
Tasulised teenused Baltikumi ja Valgevene tehnika- raamatukogudes	Reet Kukk	65
Soome teaduse aasta kajastusi Tartus	Eina Hansson	69
Restauraatorite konverents ülikooli raamatukogus	Aime Espenberg	70
Резюме		71
Summary		73

ОГЛАВЛЕНИЕ

Семь флагов в Эстонской детской библиотеке . . .	Анне Ранде, Лейда Олшак, Кай Маран	5
Модель Кальмара	Бригитте Кюне	9
Два дня в коммуне Соллефтео	Анне Ранде	14
На 56-й конференции ИФЛА в Стокгольме	Линда Каськ, Эви Раннап	18
Шведские библиотеки (реферат)	Кирсти Ора, Лейли Гасман	21
Библиотеки больниц и для слепых	Мильви Тедремаа	24
Некоторые понятия в контексте ИФЛА 90	Юри Ярс	27
Соплеменники в Сибири ждут помощи	Иви Пийбелехт	31
Какой могла бы быть библиотека маленького эстонского города	Эха Тильманн	33
NAVENT SUA FATA LIBELLI		
Не взирая на ноль	Яан Тоомла	37
ЗНАКОМТЕСЬ		
Британское общество книги	Тоомас Этверк	39
Приближение Индианы к Эстонии	Эне Кенкмаа	42
Визит в осеннюю Финляндию	Тийу Вальм	45
Взгляд из Австрии на библиотечный мир	Айра Лепик	49
МЕМУАРЫ		
Время до того, как стать библиотекарем	Ханс Юрман	52
Как беречь глаза	Астрид Неэме	60
ОБЗОРЫ		
Конференция «Новые проблемы инфоцентров и технических библиотек»	Тоомас Этверк	63
Платные услуги в технических библиотеках Прибалтики и Белоруссии	Резт Кукк	65
Отзвуки финского научного года в Тарту	Элна Ханссон	69
Конференция реставраторов в университетской библиотеке	Айме Эспенберг	70
Резюме		71
Summary		73

TABLE OF CONTENTS

Seven flags in the Estonian Children's Library	Anne Rande, Leida Olszak, Kai Maran	5
The Kalmar Model	Brigitte Kühne	9
Two Days in Skellefteå Commune	Anne Rande	14
At the 56th IFLA conference in Stockholm	Linda Kask, Evi Rannap	18
The Swedish Libraries (review)	Kirsti Ora, Leili Gasman	21
The Swedish Hospital and Blinds Libraries	Milvi Tedremaa	24
Some Entry Words in the IFLA '90 Context	Jüri Järs	27
The Fino-Ugric People in Siberia Are Waiting for Help	Ivi Piibeht	31
Which a Library Could Be in an Estonian Small Town	Eha Tillmann	33
HABENT SUA FATA LIBELLI		
In Spite of the Zero Point	Jaan Toomla	37
INTRODUCING		
The Library Association in Great Britain	Toomas Etverk	39
Indiana More Intimate to Estonia	Ene Kenkmaa	42
A Visit to Autumnal Finland	Tiiu Valm	45
The Library World with Frontiers and without as Seen from Austria	Aira Lepik	49
MEMORIES		
About the Time before Becoming a Librarian	Hans Jürman	52
How to Mind the Eyes	Astrid Neeme	60
SURVEYS		
Conference «The Problems of the Info Centres and Technical Libraries»	Toomas Etverk	63
The Paid Services in the Technical Libraries of Baltic Republics and Byelorussia	Reet Kukk	65
The Reflections of the Finnish Scientific Year in Tartu	Elna Hansson	69
The Conference of the Restorers in the University Library	Aime Espenberg	70
Резюме		71
Summary		73

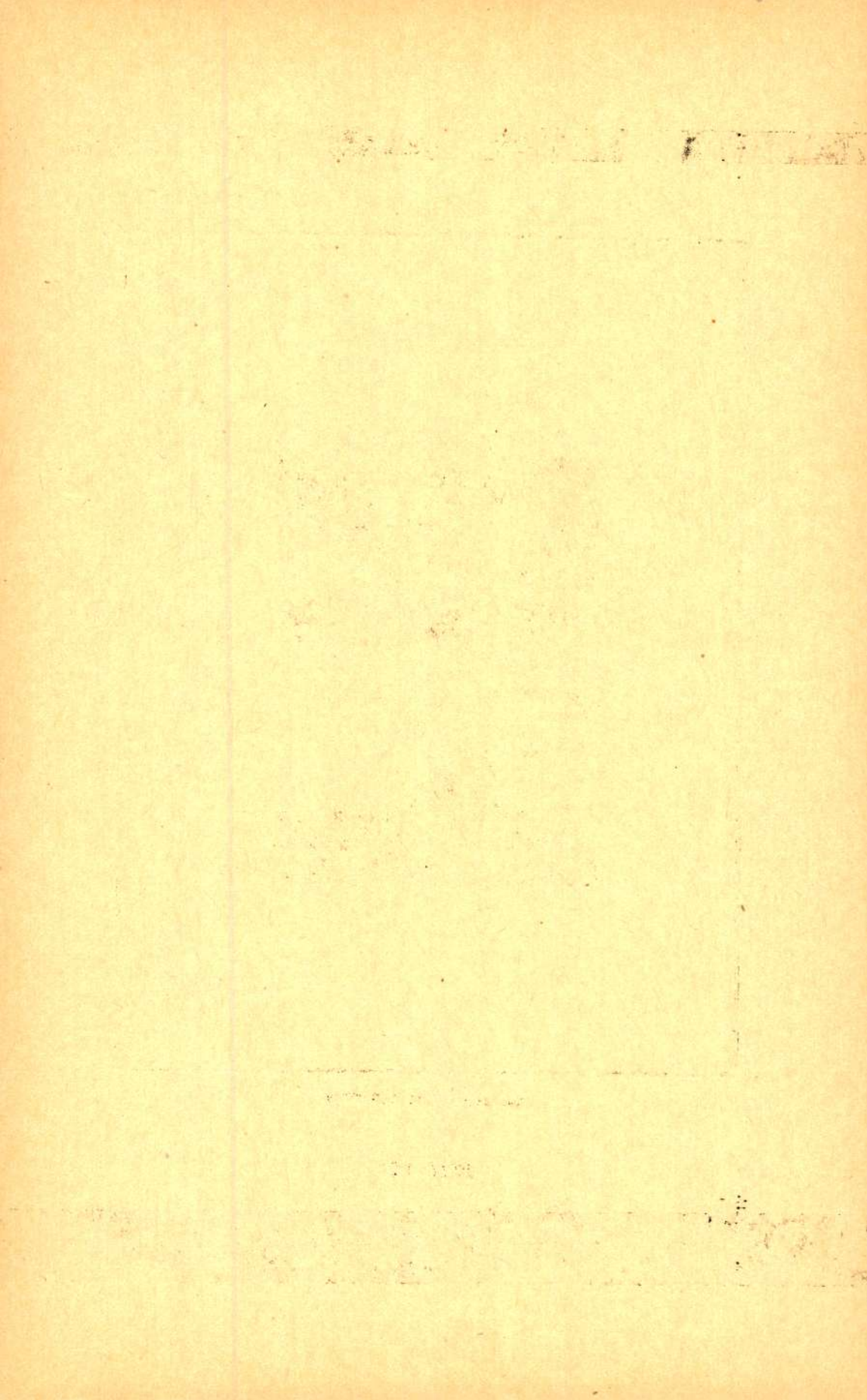
Trükkida antud 14. 12. 1990. Paber 70×108/16. Trükipoognaid 5. Arvestuspoognaid 9,07.
Tellimuse nr. 1338. Trükiarv 1350.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing. Tallinn, Kiriku plats 1.

Eesti Rahvusraamatukogu. Tallinn, Kiriku plats 1.

Eesti Vabariigi Riigikantselei Trükikoda, Tallinn, Lossi plats 1a.

Hind 1.20

Kunstnik PAUL LUHTEIN

Hind 1.20